

ISSN 0134–6393 (Print)

ISSN 2415–8240 (Online)

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
УМАНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
САДІВНИЦТВА**

засновано в 1926 р.

**Частина 2
Економічні науки**

**ВИПУСК
95**

Умань – 2019

Згідно Наказу Міністерства освіти і науки України № 1301 від 15 жовтня 2019 р., Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва включено до категорії Б Переліку наукових фахових видань України з економічних (051, 072, 073, 075, 076, 241, 281) та сільськогосподарських та технічних (101, 181, 201, 202, 203, 206) спеціальностей.

Збірник наукових праць Уманського НУС індексується: Index Copernicus, Google Scholar, ulrichsweb.serialssolutions, crossref, library, cyberleninka.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – **Непочатенко Олена Олександрівна**, доктор економ. наук, професор, ректор Уманського національного університету садівництва, Україна

Заступник головного редактора – **Мальований Михайло Іванович**, доктор економ. наук, доцент кафедри фінансів, банківські справи і страхування Уманського національного університету садівництва, Україна

Члени редколегії:

Джелонек Дорота – доктор філософії, доцент кафедри менеджменту Ченстоховського політехнічного університету, Польща

Котулік Ростислав – доктор філософії, професор кафедри економіки Пряшівського університету в Пряшеві, Словачія

Мудрак Руслан Петрович – доктор економ. наук, професор кафедри економіки Уманського національного університету садівництва, Україна

Матусікова Даніела – доцент кафедри туризму і готельного управління Пряшівського університету в Пряшеві, Словачія

Нестерчук Юлія Олександрівна – доктор економ. наук, професор кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності Уманського національного університету садівництва, Україна

Новак Інна Миколаївна – доктор економ. наук, професор кафедри менеджменту Уманського національного університету садівництва, Україна

Прокопчук Олена Тодорівна – кандидат економ. наук, доцент кафедри фінансів, банківські справи і страхування Уманського національного університету садівництва, Україна

Транченко Людмила Володимирівна – доктор економ. наук, професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Уманського національного університету садівництва, Україна

Харенко Андрій Олександрович – кандидат економ. наук, доцент кафедри маркетингу Уманського національного університету садівництва, Україна

Штефко Роберт – доктор філософії, професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі Пряшівського університету в Пряшеві, Словачія

Костецька Катерина Василівна – кандидат с.-г. наук, доцент кафедри технології зберігання і переробки зерна Уманського національного університету садівництва, Україна
(відповідальний секретар)

Прокопчук Ігор Васильович – кандидат с.-г. наук, доцент кафедри агрохімії і ґрунтознавства Уманського національного університету садівництва, Україна
(технічний секретар)

Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань : Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2019. Вип. 95. Ч. 2 : Економічні науки. 208 с.

Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва висвітлює результати наукових досліджень, проведених працівниками Уманського національного університету садівництва та інших навчальних закладів Міністерства освіти і науки України і науково-дослідних установ НААН України.

Рекомендовано до друку вченою радою Уманського НУС,
протокол № 4 від 19 грудня 2019 року.

Відповідальність за достовірність цифрового матеріалу, фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

© Уманський національний університет садівництва, 2019

ЗМІСТ

ЧАСТИНА 2

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

<i>О. О. Непочатенко, П. К. Бечко, Л. В. Барабаши, Ю. І. Назорна</i>	ВПЛИВ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	5
<i>О. Т. Прокопчук</i>	СПЕЦИФІКА РИЗИКІВ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	24
<i>I. M. Novak, Yu.V. Novak</i>	INNOVATIVE APPROACH TO THE MODELING OF FORECAST SCENARIOS OF INVESTMENT CAPITAL ATTRACTION AS A METHOD OF SOLVING PROBLEMS OF FINANCING AND REALIZATION OF STATE PROGRAMS.....	42
<i>О. О. Школьний</i>	РОЗВИТОК ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	58
<i>S. V. Tymchuk, L. M. Neshchadym, O. M. Sakovska</i>	TOURISM ATTRACTIVENESS OF CENTRAL UKRAINE.....	69
<i>М. І. Мальований, П. К. Бечко, Н. В. Бондаренко, С. А. Власюк, М. О. Кобилянський</i>	РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ.....	80
<i>А. П. Бурляй</i>	КЛІМАТИЧНІ УМОВИ ЯК ПРИРОДНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	98

<i>Л. В. Смолій</i>	ФОРМУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	115
<i>Н. В. Лагодієнко</i> <i>Н. В. Турленко</i> <i>О. О. Алексєйчук</i>	НЕОБХІДНІСТЬ І РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ АПК: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ.....	128
<i>Н. Я. Пітель</i>	ПЕРЕДУМОВИ І ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	138
<i>А. В. Завгородній</i>	НАПРЯМКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ.....	151
<i>О. Г. Коваленко</i>	АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ.....	161
<i>О. В. Швець</i>	СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ: ІНТЕГРАЛЬНИЙ ВИМІР.....	174
<i>А. М. Ревуцька</i> <i>О. С. Фротер</i>	ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	185
<i>С. О. Машканцева</i>	ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ РЕГІОНУ.....	198

ВПЛИВ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. О. НЕПОЧАТЕНКО, доктор економічних наук

П. К. БЕЧКО, кандидат економічних наук

Л. В. БАРАБАШ, кандидат економічних наук

Ю. І. НАГОРНА, здобувач

Уманський національний університет садівництва

Стаття присвячена доведенню залежності фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств від системи та механізмів оподаткування даного виду діяльності. Для цього досліджено зміни у податковому законодавстві щодо оподаткування сільськогосподарського виробництва та проведено паралель між ними та рівнем прибутковості і кількістю збиткових підприємств. З'ясовано, що система оподаткування є складовою механізму державної підтримки сільського господарства та безпосередньо впливає не лише на результати діяльності сільськогосподарських товаровиробників, а й негативно позначається на конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, провокуючи зростання обсягів імпорту товарів.

Ключові слова: єдиний податок, спецрежим ПДВ, державна підтримка, імпортозаміщення, сільськогосподарські виробники, конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції.

Постановка проблеми. Економічні передумови, що склалися нині у вітчизняній аграрній галузі, спонукають до необхідності формування ефективної системи оподаткування, яка б відповідала ринковим відносинам. Це пояснюється тим, що, з одного боку, система оподаткування впливає на інтереси суб'єктів господарювання аграрної галузі, сприяючи активізації або уповільненню розвитку виробництва, а з іншого – є однією з основних складових джерел інформації, будучи вагомою підставою для вирішення виробничих і фінансових завдань та найважливішим чинником зростання

підприємницької активності й інвестиційної привабливості.

Питання механізмів оподаткування має важливе практичне значення, перебуваючи в авангарді актуальності для всіх сільськогосподарських товаровиробників. При цьому поглиблене дослідження даної проблематики зумовлене вступом України до СОТ, внаслідок чого на вітчизняний ринок хлинув потік дешевших за вітчизняні аналоги продуктів, що спричинило нерівні, а часом і несприятливі умови конкурентного середовища для аграрних товаровиробників. За означеної ситуації вітчизняні аграрії повинні використовувати всі можливі механізми, що сприяють вирівнюванню та зростанню конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Проте низька рентабельність окремих видів вітчизняної аграрної продукції, зокрема, тваринницької, у сукупності з недостатньою державною фінансовою підтримкою, є перепорою для вітчизняних аграрних товаровиробників у виробництві конкурентоспроможної продукції за цінами, що є співставними чи навіть нижчими, ніж імпортована продукція. Внаслідок цього вироблена аграрна продукція вітчизняними товаровиробниками є менш конкурентоспроможною. Саме тому вдосконалення оподаткування аграріїв є одним із пріоритетних заходів при вирішенні даної проблеми, незважаючи на те, що в даній сфері за останні роки мали місце кардинальні зміни на законодавчому рівні, а значене питання не зникає з поля зору науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про необхідність перегляду існуючих механізмів оподаткування аграрних товаровиробників у контексті аналізу зарубіжного досвіду та з позиції оптимізації ціноутворення наголошує Т. Голобородько, зазначаючи: «Оподаткування сільськогосподарської діяльності повинно проводитись диференційовано: в залежності від пріоритетів розвитку видів сільськогосподарської діяльності, масштабів виробництва, зважаючи на темпи переходу на екологічне виробництво та ефективність використання біоресурсів, впливу на ціну продукції» [1].

На доречності внесення змін у податкове законодавство щодо функціонування підприємницької діяльності в аграрному секторі наголошує і Т. Добрунік: «Специфіка функціонування суб'єктів підприємницької діяльності аграрної галузі вимагає відповідного відображення у податковому законодавстві особливостей оподаткування ... скасування спеціального режиму оподаткування ПДВ ... матиме негативні наслідки як для виробників для аграрного сектору економіки не сприяють розвитку цього виду господарювання і, особливо, в галузі тваринництва, що може призвести її до

збитковості. Потрібно застосовувати інструменти державного регулювання аграрного сектора, які б сприяли активізації і розвитку аграрного бізнесу» [3, с. 278].

«... сільськогосподарська галузь вимагає побудови нової системи оподаткування. ... за невирішених проблем диспаритету цін на продукцію сільського господарства і промисловості, недосконалого фінансово-кредитного механізму ... вона не зможе стати дійсно ефективною. Механізм державного регулювання діяльності аграрних підприємств – це спосіб дій суб'єкта регулювання із використанням сукупності різних засобів та інструментів ... провідне місце серед яких займає податкова політика», – підсумовують результати проведених досліджень із регулювання діяльності аграрних підприємств засобами оподаткування Н. Шпортюк та А. Пугач [9].

Зважаючи на наведені вище твердження бачимо, що питання оподаткування аграрного підприємництва, особливо з позиції посилення його конкурентоспроможності наразі не втрачає актуальності та перебуває у полі активних наукових пошуків. Тому вважаємо, що у даному контексті цікавим буде дослідження впливу податків на фінансовий результат діяльності аграрних підприємств.

Методика досліджень. Проведенню представленого дослідження сприяло використання низки загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, кількості збиткових сільськогосподарських підприємств України та підприємств з позитивними фінансовими результатами діяльності було з'ясовано за допомогою статистичного методу та методу аналізу динаміки; метод аналізу дозволив деталізувати зміни у податковому законодавстві, що стосувалися сільськогосподарських товаровиробників; узагальнення результатів дослідження втілювалося за допомогою абстрактно-логічного методу.

Результати досліджень. Відповідно до закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» № 71-VIII від 28.12.2014 р., що набрав чинності 01.01.2015 р. [7], кардинально змінився порядок оподаткування сільськогосподарських товаровиробників. Замість фіксованого сільськогосподарського податку було запроваджено єдиний податок, а аграріїв віднесено до 4 групи суб'єктів малого бізнесу з одночасним розширенням бази оподаткування та ставок податку. Крім того, відповідно до угод з МВФ, з 01.01.2017 р. для аграріїв було скасовано спеціальний режим оподаткування ПДВ. Такі заходи суттєво вплинули на зменшення дохідності

діяльності останніх і призвели до скорочення виробництва аграрної продукції, кількості господарюючих суб'єктів всіх організаційно - правових форм та до зниження конкурентоспроможності аграрної продукції.

Спеціальний режим оподаткування діяльності у сфері АПК діяв відповідно до статті 209 ПКУ, згідно з яким сума ПДВ, нарахована сільськогосподарським підприємством на вартість поставлених ним сільськогосподарських товарів/послуг, не підлягала сплаті до бюджету. Зазначені суми ПДВ акумулювалися сільськогосподарськими підприємствами на спеціальних ПДВ-рахунках, відкритих в установах банків і в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів [6].

Табл. 1. Розподіл сум ПДВ, нарахованих сільськогосподарськими виробниками до 2016 р. та у 2016 р.

Вид продукції	Напрямок використання сум ПДВ до 2016 р.		Вид продукції	Напрямок використання сум ПДВ у 2016 р.	
	Державний бюджет	власний спецрахунок платника		Державний бюджет	Власний спецрахунок платника
Усі види сільськогосподарської продукції для підприємств, що перебувають на спеціальному режимі оподаткування	0%	100%	Зернові та технічні культури	85%	15%
			Тваринництво	20%	80%
			Інша сільськогосподарська продукція	50%	50%

До 01.01. 2016 р. сума ПДВ у вигляді різниці між загальним податковим зобов'язанням і податковим кредитом повністю залишалася у розпорядженні сільськогосподарського підприємства - платника ПДВ, що застосовував спеціальний режим оподаткування, та використовувалася для відшкодування витрат, сплачених ним постачальнику при придбанні товарно - матеріальних цінностей, робіт і послуг, основних засобів виробничого спрямування, різного роду послуг, включаючи відсотки за кредит. З 1 січня 2016 р. до 1 січня 2017 р. механізм розщеплення суми ПДВ передбачав у відсотковому співвідношенні розподіл зазначеного податку залежно від виду

сільськогосподарської продукції між бюджетом і платником податку, суми за якими спрямовувалися на спеціальний рахунок платника податку. Відтак вид діяльності безпосередньо впливав на відсоток акумуляції суми ПДВ на власних спеціальних ПДВ-рахунках такого аграрного виробника.

Змінами до Податкового кодексу України з 01.02.2015 р. було суттєво скориговано порядок адміністрування ПДВ для аграріїв внаслідок запровадження системи електронного адміністрування даного податку, яке повноцінно запрацювало з 01.07.2015 р. Остаточо Порядок електронного адміністрування ПДВ було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 569 [2]. Відповідно до затвердженого документу, система електронного адміністрування ПДВ забезпечує автоматичний облік у розрізі платників податку:

- сум податку, що містяться у виданих та отриманих податкових накладних, зареєстрованих в Єдиному реєстрі податкових накладних та розрахунках коригування до них;

- сум податку, сплачених платниками при ввезенні товарів на митну територію України;

- сум поповнення та залишку коштів на рахунках у системі електронного адміністрування ПДВ;

- суми податку, на яку платники мають право зареєструвати податкові накладні в Єдиному реєстрі податкових накладних.

Електронний рахунок у системі електронного адміністрування ПДВ, що відкривається платнику податку в Казначействі, слугує для перерахунку платником з власного поточного рахунку сум коштів, необхідних для збільшення розміру суми та реєстрації податкових накладних і розрахунків коригування кількісних і вартісних показників до податкової накладної в Єдиному реєстрі податкових накладних, а також сум, недостатніх для сплати до бюджету узгоджених податкових зобов'язань з цього податку. Рахунки в системі електронного адміністрування ПДВ відкриваються платникам податку автоматично. Відкриття й обслуговування електронних рахунків Казначейством здійснюється на безоплатній основі. Інформація про рух коштів на рахунках платника податку у системі електронного адміністрування ПДВ надається на запит платника у формі електронного повідомлення. Реєстрація податкових накладних/розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних здійснюється у межах суми, підтвердженої зареєстрованими у ньому «вхідними» податковими накладними, сплатою ПДВ при імпорті товарів та (за недостатності таких

сум) коштами на рахунку у системі електронного адміністрування ПДВ. Також враховується обсяг середньомісячного розміру сум податку, які за останніх 12 звітних (податкових) місяців були задекларовані платником до сплати до бюджету та погашені чи розстрочені або відстрочені, та загальна сума податку за виданими платником податковими накладними, зареєстрованими в Єдиному реєстрі податкових накладних, та розрахунками коригування до таких них.

Системою передбачено використання спеціальних рахунків для електронного адміністрування ПДВ, акумулювання на них сум ПДВ та їх автоматичне списання в доходи бюджету на основі представленої в електронному вигляді податкової декларації. Внаслідок таких нововведень суб'єкти аграрного виробництва до 30 числа місяця, наступного за звітним, спрямовують відповідну суму на електронний рахунок в системі електронного адміністрування ПДВ. Окрім того, з 01.02.2015 р. платники податку несуть відповідальність за несвоєчасність перерахування коштів на рахунок у системі електронного адміністрування ПДВ.

Як показують наявні результати, скасування спеціального режиму оподаткування ПДВ для сільськогосподарських товаровиробників суттєво вплинуло на зменшення розмірів їх фінансової державної підтримки (табл. 2).

Табл. 2. Обсяги державної підтримки аграріїв від застосування спеціального режиму оподаткування ПДВ

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Сума накопиченого на спеціальних рахунках ПДВ, млн. грн	22300,0	20900,0	25300,0	45300,0	35800,0
Державна пряма підтримка аграрного сектору, млн. грн	4300,0	4300,0	3600,0	2600,0	2200,0
Суми накопиченого на спецрахунках ПДВ у % до прямої державної підтримки, разів	5,2	4,9	7,0	17,4	16,3
Сума сплачених податків, млн. грн	7400,0	7800,0	8700,0	14400,0	12100,0
у т. ч. фіксований с.-г. податок (з 2015 р. – єдиний податок четвертої групи), млн. грн	100,0	100,0	100,0	200,0	350,0

Приведені в таблиці дані переконливо свідчать, що сума накопиченого ПДВ при застосуванні спеціального режиму справляння даного податку суттєво перевищує суми державної фінансової підтримки. Так, у 2016 р. суми накопиченого ПДВ на спеціальних рахунка в 5,2 рази перевищували обсяги державної фінансової підтримки, а в 2016 р. – в 16,3 рази. Скасування спеціального режиму оподаткування ПДВ для аграріїв на вимогу МВФ негативно вплинуло на діяльність сільськогосподарських товаровиробників. Адже разом із відміною спеціального режиму оподаткування ПДВ зросла база та ставки єдиного податку (четверта група). Як результат – сума сплачених податків у 2016 р. порівняно з 2012 р. зросла в 1,6рази в цілому, а єдиного податку – в 3,5 рази зокрема.

Вітчизняні аграрії мають досвід оподаткування на загальній системі, адже вона активно практикувалася ними до впровадження у 1999 р. фіксованого сільськогосподарського податку. Передумовою спрощення режиму оподаткування аграрних товаровиробників стала збитковість понад 90% підприємств цієї галузі у 1998 р., наслідком чого стали мільйони гектарів необроблених сільськогосподарських угідь. І тільки завдяки радикальним заходам з боку держави та прийняттям цілого ряду нормативних документів, спрямованих на підтримку сільськогосподарського виробництва, село вдалося частково реанімувати.

Однак зміни до податкового законодавства впродовж 2014–2015 рр. не сприяли розв'язанню проблем, а лише їх ускладнили. Запропонований законодавцями порядок перерахунку сум ПДВ на спеціальні рахунки істотно ускладнив адміністрування цього податку, у рази збільшивши готівкові розрахунки та зловживання з відшкодуванням експортного ПДВ. Безумовно, саме відміна спеціального режиму оподаткування ПДВ суттєво вплинула на фінансові результати діяльності аграрних товаровиробників. Про це свідчить і зменшення розміру прибутку в суб'єктів господарювання аграрної сфери та зростання збиткових сільськогосподарських підприємств (табл. 3).

Доказом зазначеного вище є результати діяльності аграрних підприємств, наведені у таблиці 3: у 2017р., порівняно з 2016 р., чистий прибуток сільськогосподарських підприємств скоротився на 11358,6 млн грн або на 12,6 %. У тому ж 2017 р. рівень сукупної рентабельності суб'єктів господарювання аграрної галузі становив 23,5 %, а кількість збиткових підприємств зросла на 1,7 відсоткових пункти. Крім того, за досліджуваний період суттєво знизився рівень рентабельності основних видів аграрної продукції, яка займає превалюючу частку в загальній структурі виробництва.

Зокрема, рівень рентабельності зернових скоротися у 2017 р. проти 2016 р. на 12,8 %, цукрового буряку – на 12,2 %, соняшнику – на 20,6 %.

Табл. 3. Фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств, за роками

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Чистий прибуток (збиток), млн. грн	26728,4	14925,7	21413,4	101912,2	89816,3	78457,7
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	22,8	11,7	21,4	43,0	33,6	23,5
Підприємства, які одержали чистий збиток, % до загальної кількості	21,4	19,7	15,3	11,1	11,6	13,3
Рівень рентабельності основних видів продукції, %:						
- зернові	15,8	2,4	25,7	42,6	37,8	25,0
- цукровий буряк	15,9	3,1	17,8	27,7	24,6	12,4
- соняшник	44,9	28,2	36,7	78,4	61,9	41,3

Результати проведеного дослідження вкотре доводять, що податкові зміни обов'язково повинні були супроводжуватися фінансово-економічними обґрунтуваннями та моделюванням їх впровадження на прикладі конкретних сільськогосподарських підприємств. Для обґрунтування наведеної тези нами був проведений аналіз втрати сільськогосподарських підприємств фінансових ресурсів від скасування спеціального режиму оподаткування ПДВ по окремих сільськогосподарських товаровиробниках (табл. 4).

Результати проведених досліджень по сільськогосподарських підприємствах Уманського району свідчать, що спеціальний режим оподаткування ПДВ суттєво впливав на фінансові результати їх діяльності та на їх конкурентоспроможність. Підтвердженням цього є дані по підприємству ФГ АФ «Базис», яке в середньому за 2013–2015рр. спрямувало на розвиток виробництва суму ПДВ обсягом 1963,0 тис грн. У 2016 р. розмір суми ПДВ уже суттєво знизився та складає 33,9 % від середньорічної суми за 2013–2015рр. Аналогічна ситуація відзначається і по інших підприємствах.

Найбільших втрат від скасування спеціального режиму оподаткування ПДВ зазнало ТОВ «Берестівець», розмір ПДВ по якому, що залишався в розпорядженні підприємства, складав 2481,7 тис грн.

Табл. 4. Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників Уманського району при застосуванні спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість

Суб'єкти господарювання	2013 р.	2014 р.	2015р.	2016 р.			
				вирощування, 15%	вирощування свиней, 50%	ВРХ, 85%	всього
ФГ АФ «Базис»	1950,9	2022,4	1915,7	195,6	95,6	375,7	666,9
ПП «Дмитрушки»	1183,2	842,3	1042,9	207,9	0	61,5	269,4
НДГ «Родниківка»	2320,8	1159,4	1917,6	175,2	31,3	49,5	256,0
ТОВ «Берестівець»	2099,4	2732,3	2613,5	525,1	73,9	0	599,0
ТОВ «Аграрій СВПП»	1829,9	1026,8	1715,4	341,2	0	0	341,2
ТОВ «Агровіт»	2582,7	2932,3	2814,5	433,5	0	751,2	1184,7
ТОВ «Полянецьке»	1224,9	1801,1	1713,9	192,4	9,9	176,5	378,8
АФ «Текуча»	1299,8	1317,9	1549,6	314,2	63,3	0	377,5
ДП АФ «Байс Агро»	2257,2	1912,9	2922,5	271,3	0	265,0	536,3
ТОВ АФ «Добро»	1728,0	1682,2	1739,4	140,2	13,2	0	153,4

Джерело: Статистичні дані сільськогосподарських підприємств Уманського району

Все це свідчить про передчасність скасування спеціального режиму ПДВ для сільськогосподарських підприємств. Особливо у важкому фінансовому стані залишилися фермерські господарства, в яких широко розвинена спеціалізація виробництва і не суттєві за розміром сільськогосподарські угіддя, що перебувають у їх володінні, зокрема і на умовах оренди.

Розробка нової системи оподаткування для аграрного сектора потребує ретельного та виваженого підходу, має базуватися на передовому світовому

досвіді. На противагу відміні спеціального режиму оподаткування ПДВ слід було б запровадити знижені ставки з цього податку на сільськогосподарську продукцію та продовольчі товари. Окрім того, така практика досить широко поширена у європейських країнах.

За недостатньої фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників та обмежених можливостей держбюджету, оптимальним варіантом є модернізація та тимчасове збереження спеціального режиму оподаткування ПДВ для аграріїв. Для цього необхідно:

- внести зміни до Податкового кодексу, обмеживши дію спеціального режиму оподаткування ПДВ виключно на виробництво сільськогосподарської продукції тваринного та рослинного походження з первинною обробкою (сировини). За таких умов уся промислова обробка, переробка сільгосппродукції має оподатковуватися на загальних умовах;

- із механізму спеціального режиму ПДВ слід вилучити норми, що дозволяють підприємствам проводити операції з обробки та переробки сільськогосподарської сировини, в тому числі – на давальницьких умовах. Відповідно, з даної позиції слід переглянути перелік робіт і послуг з урахуванням вищезазначених умов.

Такі зміни після відновлення спеціального режиму оподаткування сприятимуть детінізації економіки сільського господарства, створять рівні конкурентні умови на ринку харчових продуктів і звузять коло необґрунтовано привілейованих суб'єктів господарювання. Також, із відновленням спеціального режиму оподаткування ПДВ сільськогосподарських товаровиробників, втрачає доцільність відшкодування ПДВ при експорті зернових і технічних культур. Ця норма дасть змогу збалансувати надходження до державного бюджету та зніме питання щодо компенсації втрат останнього від поновлення спеціального режиму оподаткування для аграріїв.

- державним органам, спільно з асоціаціями виробників, необхідно визначити коло сільськогосподарських підприємств, різних за формою організації виробництва, розміром землекористування та територіально-географічним розміщенням, – для проведення постійного моніторингу фінансово-господарської діяльності цих підприємств, створення інформаційно-аналітичної бази для економічного обґрунтування змін до податкового законодавства та розробки нової моделі системи оподаткування;

- реалізувати комплекс заходів для сприяння мікро- та малому підприємству на селі, розробити державну цільову програму підтримки

сімейних селянських господарств, передбачити мікрокредитування для селян, зокрема – і за рахунок міжнародної допомоги, що економічно стимулюватиме їх поступову легалізацію таких господарств і скоротить готівкові розрахунки та зменшить зловживання [5].

Одним із засобів прискорення зростання вітчизняної економіки є імпортозаміщення. Відповідно до статистичних даних, в середньому за 2012 – 2018 рр. 63% агропродовольчого імпорту належало до некритичного та, за умов модернізації виробництва, могло бути заміщено внутрішнім виробництвом. Варто наголосити, що імпортозаміщення повинно охоплювати товари кінцевого споживання, які надходять безпосередньо до підприємств роздрібної торгівлі, а імпортні сировинні товари повинні замінюватися рівноцінними за ціною та якістю вітчизняними аналогами. При цьому сировинні товари критичного імпорту повинні постачатися на внутрішній ринок із мінімальним ступенем обробки – для створення основної маси доданої вартості в межах країни.

Про можливість імпортозаміщення у розрізі окремих товарних груп свідчать дані таблиці 4.

Табл. 4. Можливості імпортозаміщення по окремих товарних групах (2018 р.) [8]

Товарна група	Частка імпорту у внутрішньому споживанні, %	Потенціалі приросту продукції, тис. т
Риба, ракоподібні, моллюски і продукти їх переробки	68,3	321,8
Вино виноградне, млн дал	34,2	5,1
Плоди, ягоди, горіхи і продукти переробки	26,6	729,3
Міцні алкогольні напої, млн дал	17,7	3,6
М'ясо і продукти переробки	8,1	162,9
Цукор і кондитерські вироби	6,3	88,4
Безалкогольні напої, млн дал	3,1	6,3
Овочі, баштанні продовольчі культури і продукти її переробки	1,3	129,9
Всього продуктів харчування	x	1432,3
Всього напоїв, млн дал	x	15,0

Найбільший потенціал імпортозаміщення мають риба, ракоподібні, молюски та продукти їх переробки; вино виноградне; плоди, ягоди, горіхи та продукти переробки; міцні алкогольні напої тощо. Політика імпортозаміщення передбачає встановлення тарифного і нетарифного захисту на максимально можливому за правилами СОТ рівні та залучення інвестицій для модернізації і розширення перспективних галузей: рибне господарство, виноробство, буряківництво, цукрова промисловість, спиртова галузь тощо.

Політика імпортозаміщення передбачає визначення галузей, найефективніших з точки зору заміщення імпорту, а також постійний моніторинг присутності імпортованих товарів на внутрішньому ринку.

На основі даних Державного комітету статистики було проведено аналіз масштабів поширення імпорту. У його межах розрахунок частки продажу споживчих товарів, які вироблені на території України, здійснювався через торгову мережу підприємств з урахуванням обсягів продукції, що реалізовувалася через великі та середні торговельні підприємства, підзвітні органам статистики. Але при цьому поза увагою залишилися обсяги продажу на сільськогосподарських ринках і самозабезпечення населення продуктами харчування. Тому в даному контексті оцінка масштабів експансії імпорту є дещо завищеною. А також ця методика не враховує використання імпортованої сировини при виробництві харчових продуктів, що, у свою чергу, занижує масштаби поширення імпорту.

Точнішу оцінку масштабів присутності імпорту можна отримати з використанням балансів продовольчих ресурсів, які обчислює Державний комітет статистики спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства. Так, у розрізі окремих продовольчих товарів, на основі даних про виробництво, експорт, імпорт і перехідні запаси, ця оцінка може бути достатньо точною. Однак зазначений методичний підхід не дає можливості оцінити масштаби експансії імпорту загалом по всіх агропродовольчих товарах. До того ж баланси обчислюються тільки по основних агропродовольчих товарах, з акцентом на сировину та перерахуванням продуктів переробки в основний сировинний продукт (молокопродуктів – у молоко, продуктів переробки зерна – в зерно тощо). Таким чином, ця методика не може бути застосована до кінцевих продовольчих товарів, які вміщують багато компонентів, оскільки їх важко віднести до певного виду первинної сировини (безалкогольні й алкогольні напої; вироби з макаронного тіста, начинені м'ясом чи іншими продуктами; супи чи бульйони, приготовані та заготовки для їх приготування тощо).

Використовуючи методичні напрацювання Державного комітету

статистики України, доцільно застосувати нову методику, яка усуває ці недоліки і дає можливість оцінити масштаби експансії імпорту загалом по усіх агропродовольчих продуктах, а також у розрізі окремих товарних груп. В її основу слід покласти принцип порівняння імпорту агропродовольчих товарів із сукупним внутрішнім споживанням (кінцевим та інвестиційним). При цьому сукупне внутрішнє споживання доцільно визначати як суму виробництва та імпорту за мінусом експорту. Також при сукупній оцінці масштабів експансії імпорту необхідно дотримуватись таких методологічних правил:

- усувати подвійний рахунок вартості сировини як готового продукту та тієї ж сировини в кінцевому продукті;

- враховувати змішування харчових інгредієнтів на проміжних етапах підготовки кінцевого продукту;

- брати до уваги імпорту сировину при виробництві товарів на експорт (наприклад, імпортне какао-масло у складі шоколадного виробу, який експортується). Для розрахунків доцільно брати товари рослинного, тваринного, мінерального походження, які в сирому або переробленому вигляді можуть бути використані як продукти харчування. А також ті, які потенційно можуть бути застосовані і для нехарчових цілей (наприклад, кукурудза і ріпак для виробництва біопалива). При цьому фактичні обсяги використання на нехарчові цілі необхідно віднімати від обсягів виробництва.

У показниках частки імпорту у внутрішньому споживанні та частки продажі імпортованих товарів через торгові мережі має місце помітне зростання даного індикатора (рис. 1).

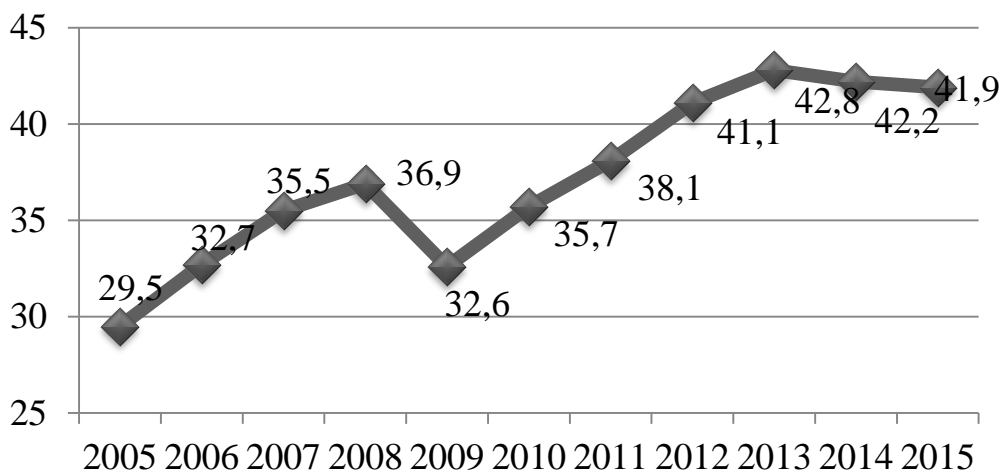

Рис. 1. Динаміка частки імпортованих продовольчих і непродовольчих товарів, реалізованих через торговельну мережу у 2005 – 2015 рр., % [8]

Слід також пам'ятати, що за досліджуваний період темпи девальвації національної валюти були вищими за темпи інфляції, а тому, відповідно, ціни на імпортні товари зростали швидше, ніж на вітчизняні, що збільшувало їхню частку у продажу через торгову мережу підприємств. Проте існує ще один показник, що характеризує зниження рівня національного виробництва – коефіцієнт покриття експортом імпорту (рис. 2).

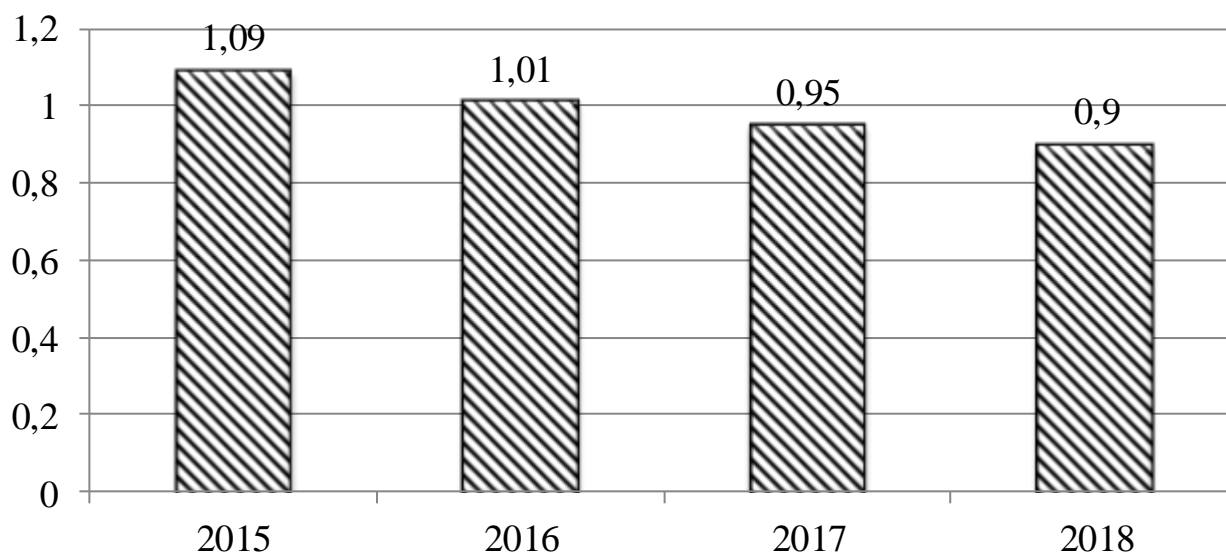

Рис. 2. Динаміка коефіцієнту покриття експортом імпорту товарів і послуг у 2015–2018 рр., % [8]

Особливість ринку продовольчих товарів полягає в тому, що на ньому завжди будуть присутні імпортні товари. Природно-кліматичні умови не дозволяють вирощувати всі необхідні культури на території України, які у сирому або переробленому вигляді традиційно споживає населення. Тому завданням економічної політики є:

- стримування імпорту товарів, які в країні виробляються із активним імпортозаміщенням;
- стимулювання імпорту сировини, яку в країні не виробляють, з її подальшою глибокою переробкою на вітчизняних підприємствах.

Для вирішення цих питань в арсеналі держави є низка інструментів, зокрема: мито, квоти, ліцензії, технічні регламенти, мінімальні ціни. Законодавчою базою для протидії експансії імпорту є Закони України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про захист економічної конкуренції», «Про зовнішньоекономічну діяльність» тощо.

Основним засобом захисту вітчизняного виробника в умовах ЗВТ залишаються мито, тарифні квоти, ліцензії, технічні регламенти. Пряма заборона імпорту не відповідає правилам СОТ і можлива тільки у зв'язку з обмеженнями на основі санітарних і фітосанітарних. За досліджуваний період тарифні квоти в рамках угод про вільну торгівлю застосовувались щодо імпорту з Македонією та з Європейським Союзом, що дало можливість забезпечити захисну функцію.

З проблемою імпортозаміщення певним чином пов'язана і проблема поліпшення структури вітчизняного експорту. Як відомо, він має переважно сировинний характер із великою часткою продукції рослинного походження. Зокрема, до ЄС експортуються значні обсяги кормового та продовольчого зерна, макухи, які потім частково повертаються до України у вигляді м'ясо-молочної продукції, макаронних, кондитерських виробів тощо. Для національної економіки важливо, щоб цю продукцію переробляли на вітчизняних підприємствах, а вже потім експортували з більшим обсягом доданої вартості [4].

Традиційно для цього існує два основні шляхи: 1) заборона або обмеження експорту сировинної продукції; 2) стимулювання бізнесу до поглибленої переробки сировини всередині країни. Перший спосіб не відповідає правилам СОТ і тому може застосовуватись виключно у випадку настання надзвичайних ситуацій. Другий спосіб відповідає правилам зазначеної організації і може широко використовуватись для залучення іноземних інвестицій.

Однак загалом слід відзначити, що поточний інвестиційний клімат в Україні загалом є несприятливим для іноземних капіталовкладень, хоча існує можливість його поліпшення методами торговельної політики, зокрема – щодо збільшення інвестицій з ЄС. І приводом для покращення ситуації може стати перегляд системи оподаткування вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників.

Висновки. Фінансові результати діяльності сільськогосподарських товаровиробників України значною мірою залежать від системи оподаткування, передбаченої для функціонування у даній сфері господарювання. У наведеному дослідженні було проаналізовано основні зміни у системі оподаткування аграріїв за останні роки, а також з'ясовано, що фізичне зростання обсягів чистого прибутку сільськогосподарських підприємств, яке спостерігалось у 2012–2015 рр., допоки діяв спеціальний режим оподаткування ПДВ сільськогосподарських підприємств й

альтернативна система оподаткування діяльності у формі фіксованого сільськогосподарського податку, відбулося переважно за рахунок згаданих складових. Починаючи з 2016 року і донині відзначається як зменшення абсолютних показників прибутку, так і зниження рівня рентабельності. Водночас аналогічні висвітленим коливання спостерігаються і щодо частки збиткових підприємств у загальній кількості сільськогосподарських суб'єктів господарювання.

Означена ситуація зумовлена саме зміною системи оподаткування аграріїв і скасуванням спеціального режиму їх оподаткування ПДВ, які цілком резонно можна вважати однією з форм державної підтримки. Тобто, внаслідок скорочення даної складової, сільськогосподарські товаровиробники втратили можливість ефективного провадження діяльності та виробництва конкурентоспроможної продукції, доказом чому є зростання частки імпортованих товарів, що реалізуються через торгівельну мережу, а також коефіцієнта покриття експортом імпорту.

Саме тому, з метою покращення результатів діяльності сільськогосподарських товаровиробників, посилення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції і підвищення рівня показника покриття експортом імпорту вважаємо, що слід переглянути умови та механізми оподаткування діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств. З цією метою пропонуємо даний сегмент оподаткування вважати частиною програми державної підтримки сільськогосподарської сфери господарювання та здійснювати градацію ставок оподаткування, виходячи з регіону функціонування підприємства, його виду діяльності та спеціалізації тощо.

Література

1. Голобородько Т.В. Оподаткування сільськогосподарської діяльності в Україні та в зарубіжних країнах: дослідження впливу на цінову політику. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6031>.

2. Деякі питання електронного адміністрування податку на додану вартість» із змінами та доповненнями: постанова Кабінету Міністрів України № 569 від 16.11.2014 р. у редакції від 22.07.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF>.

3. Добрунік Т.П. Оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств: національні реалії та міжнародний досвід. *Вісник ХНАУ ім. В.В.*

Докучаєва. Серія «Економічні науки». № 4. 2017. С. 269–280.

4. Олефір В.К. Оцінка імпортозалежності ринку продовольчих товарів України. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 4. С. 91–105.

5. Отмена спецрежима НДС для аграриев отрицательно повлияет на развитие малого и среднего агробизнеса – эксперт. Інформаційно-аналітичний портал ZN.UA. 04 вересня 2016 р. URL: https://zn.ua/ECONOMICS/otmena-specrezhima-nds-dlya-agrariiev-otricatelno-povliyaet-na-razvitie-malogo-i-srednego-agrobiznesa-ekspert-223285_.html

6. Податковий кодекс України зі змінами та доповненнями. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 13-14, № 15-16, № 17.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон від 28.12.2014 р. № 71-VIII. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>

8. Статистична інформація. Офіційний портал Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Шпортюк Н.Л., Пугач А.Л. Державно-управлінські засади регулювання діяльності аграрних підприємств засобами оподаткування. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2016. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2016_2_17

References

1. Holoborodko, T. V. (2017). Taxation of Agricultural Activities in Ukraine and in Foreign Countries: Impact Study on Price Policies. *Efektivna ekonomika*, No. 5. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6031> [in Ukrainian].

2. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 569 of November 16, 2014 (last revised on July 22, 2017). Some Issues of Electronic Administration of Value Added Tax. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF> [in Ukrainian].

3. Dobrutnik, T. P. (2017). Taxation of Agricultural Enterprises: National Realities and International Experience. *Bulletin of KNAU named after V. V. Dokuchaiev*, “Ekonomichni nauky” series, No. 4, pp. 269–280 [in Ukrainian].

4. Olefir, V. K. (2016). An assessment of import dependence on the domestic food market. *Economy and forecasting*, No. 4, pp. 91–105 [in Ukrainian].

5. Information and analytical portal ZN.UA. (2016). The abolition of the special VAT regime for farmers will adversely affect the development of small and medium agribusiness — an expert. Retrieved from

https://zn.ua/ECONOMICS/otmena-specrezhima-nds-dlya-agrariiev-otricatelno-povliyaet-na-razvitie-malogo-i-srednego-agrobiznesa-ekspert-223285_.html [in Russian].

6. Tax Code of Ukraine with amendments and supplements (2011). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 13–14, 15–16, 17 [in Ukrainian].

7. Law of Ukraine No. 71-VIII of December 28, 2014. On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine on Tax Reform Retrieved from <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19> [in Ukrainian].

8. State Statistics Service of Ukraine. Statistical information. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

9. Shportiuk, N. L. & Puhach, A. L. (2016). State and management principles of regulation of activity of agricultural enterprises by means of taxation. *Publichne administruvannia: teoria ta praktyka*, No. 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2016_2_17 [in Ukrainian].

Аннотация

Непочатенко Е. А., Бечко П. К., Барабаш Л. В., Нагорная Ю. И.

Влияние системы налогообложения на финансовый результат деятельности сельскохозяйственных предприятий

Вопрос поиска рациональной системы налогообложения для сельскохозяйственных предприятий, как представителей основной сферы занятости населения в сельской местности и базиса продовольственной безопасности страны, актуален в Украине постоянно. Особенной остро и ученые, и практики его поднимают, начиная с 2014 года, когда привычная система налогообложения сельскохозяйственных предприятий, представленная фиксированным сельскохозяйственным налогом, была заменена единым аналогом, с одновременным поднятием ставок налога. Вследствие этого в динамике прослеживается четкая тенденция снижения чистой прибыли сельскохозяйственных предприятий с 101912,2 млн грн в 2015 г. До 78457,7 млн грн в 2017 г. Хотя в период с 2012 г. по 2015 г. наблюдался рост упомянутого показателя, общее отклонение которого составило 75183,8 млн грн.

Еще одним показателем влияния системы налогообложения на доходность сельскохозяйственных предприятий является отмена для упомянутых объектов исследования специального режима налогообложения НДС. Причем в этом отдельном случае данный режим являлся и инструментом государственной поддержки предприятий аграрной сферы, и отдельным механизмом налогообложения. По условиям упомянутого механизма, НДС, начисленный

налогоплательщиком как налоговое обязательство за реализованную продукцию, не перечислялся в бюджет, а накапливался на специальных НДС-счетах в банках, с возможностью дальнейшего использования при покупке товарно-материальных ценностей. При этом в 2016 г. суммы аккумулированного на спецсчетах НДС составили 35800,0 млн грн, что на 13500,0 млн грн больше показателя 2012 г., а уровень государственной поддержки снизился с 4300,0 млн грн в 2012 г. до 2200,0 млн грн в 2016г. Однако отмена спецрежима НДС лишила аграриев такой мощной государственной поддержки, вследствие чего уровень их рентабельности снизился на 19,5 процентных пунктов и в 2017 г. Составил 23,5% против 43,0% в 2015 г.

Вследствие упомянутых изменений в системе налогообложения сельскохозяйственных предприятий в Украине выросли объемы импорта продовольственных товаров. Это, невзирая на хороший отечественный потенциал импортозамещения почти во всех товарных группах, привело к возрастанию доли реализации через торговую сеть импортных продуктов и товаров, а также к снижению коэффициента покрытия экспортом импорта товаров и услуг с 1,09 до 0,9 единиц.

Исходя из представленного, предлагается пересмотреть систему налогообложения сельскохозяйственных предприятий и рассматривать его как часть программы государственной поддержки, а также установить градацию ставок налога в зависимости от региона функционирования предприятия, его вида деятельности и специализации.

Ключевые слова: единый налог, спецрежим НДС, государственная поддержка, импорт замещение, сельскохозяйственные производители, конкурентоспособность сельскохозяйственной продукции.

Annotation

Nepochatenko, E. A., Bechko, P. K., Barabash, L. V., Nagornaja, Ju. I.

Impact of the taxation system on the financial performance of agricultural enterprises

The issue of finding a rational taxation system for agricultural enterprises, as representatives of the main sector of employment in rural areas and the basis of the country's food safety, is constantly relevant in Ukraine. Both scientists and practitioners have been raising it especially acute and since 2014, when conventional taxation system for agricultural enterprises, represented by a lump-sum agricultural tax, was replaced by a single analog while raising tax rates. As a result, there is a clear downward net income trend among agricultural enterprises (from €101.912 billion in 2015 to €78.457 billion in 2017). Although in the period from 2012 to 2015 there was an increase in the mentioned indicator; the total deviation amounted to €75.184 billion.

Another taxation system impact indicator on the profitability of agricultural enterprises is the abolition of the special VAT taxation regime for the mentioned business entities. Moreover, in this particular case, this regime was both an instrument of the state

support for agricultural enterprises and a separate taxation mechanism. According to the mentioned mechanism, the VAT paid by the taxpayer as a tax liability for the products sold was not transferred to the budget but accumulated on special VAT accounts in banks, with the possibility to use it when purchasing inventory items. At that, the amount of VAT accumulated in special accounts amounted to €35.8 billion in 2016 that is €13.5 billion more than in 2012; the level of the state support decreased from €4.3 billion in 2012 to €2.2 billion in 2016. However, the abolition of the special VAT regime deprived farmers of the powerful state support. As a result, the level of their profitability decreased by 19.5 percentage points and amounted to 23.5% in 2017 against 43.0% in 2015.

Due to the mentioned changes in the taxation system for agricultural enterprises, imports of food products to Ukraine have increased. Despite the good domestic potential for imports phase-out in almost all product groups, this fact led to an increase in the share of imported products and goods sold through the trading network, as well as to a reduction in the ratio of exports coverage of imports from 1.09 to 0.9 points.

Based on the presented, it is proposed to review the taxation system for agricultural enterprises and consider it as a part of the state support program, as well as establish a gradation of tax rates depending on the region of operation of the enterprise, its type of activity and specialization.

***Key words:** lump-sum tax, special VAT regime, state support, imports phase-out, agricultural enterprises, competitiveness of agricultural products.*

УДК 368 (477)

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-24-41

СПЕЦИФІКА РИЗИКІВ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

О. Т. ПРОКОПЧУК, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва

Здійснено класифікацію ризиків, властивих сільському господарству, визначено їх особливості та, відповідно, методи управління ними. Агрострашування у роботі представлено як один з основних методів управління ризиками в агровиробництві. Наведено конкретний перелік типових ризиків для українського сільського господарства, а також здійснено їх огляд з позиції можливостей використання системи страхового захисту. Також представлено характеристику природно кліматичних явищ, як страхових ризиків.

***Ключові слова:** ризик, сільське господарство, страхування, агрострашування, страховий продукт*

Постановка проблеми. Серед різноманітних видів діяльності людини існують такі, на які одночасно впливає велика кількість ризиків. Одним із них являється сільське господарство, ведення якого супроводжується поєднанням різноманітних факторів як природного так і антропогенного характеру. Це специфічна сфера, ефективність якої залежить від наявності матеріальних, фінансових та людських ресурсів, а процеси, відбуваються в умовах мінливого навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням ризиків, що властиві сільському господарству присвячені роботи цілої низкою як вітчизняних, так і зарубіжних вчених та практиків. Серед українських авторів, які займаються даною проблематикою слід виділити таких вчених як: Н.А. Герасименко, Г.О. Гудзь, В.В. Дранус [1], О.М. Лобова [2], М.І. Мальований [3], О.В. Марценюк-Розарьонова, О.О. Непочатенко [4], Ю.В. Улянич [5], А.С. Шолойко та ін.

Варто зазначити, що праці зарубіжних вчених присвячені досить широкому колу питань пов'язаних із дослідженням ризиків, що притаманні сільському господарству, їх особливостей, а також методів управління останніми [6-15].

Приналежність України до зони ризикового землеробства зумовлює у значній мірі залежність результатів діяльності сільськогосподарських виробників від впливу погодних факторів. Адже в Україні стають все більш відчутними наслідки глобальної зміни клімату. У багатьох регіонах підвищення температури та посухи можуть стати чинниками, що в кінцевому підсумку обмежать продуктивність сільського господарства – одного з найважливіших секторів економіки України. Як наслідок, в результаті такої системності ризиків збитків може зазнати одночасно велика кількість сільгосптоваровиробників.

З огляду на це, на даному етапі питання дослідження ризиків, притаманних сільському господарству, їх специфіки та методів управління останніми вимагає дедалі більш посиленої уваги.

Методика досліджень. Для наукового вирішення поставленої у статті мети використано загальнонаукові методи наукового пізнання та дослідження економічних явищ. Теоретико-методологічною основою дослідження є, в основному, праці вітчизняних науковців і практиків, а також зарубіжних вчених, що займаються дослідженням ризиків, властивих сільському господарству, їх особливостей та методів управління ними. У статті використано такі методи дослідження: абстрактно-логічний,

математичний, порівняння, монографічний, табличний, графічний та наукового узагальнення.

Метою статті є дослідженням ризиків, властивих сільському господарству, їх особливостей та методів управління останніми.

Результати досліджень. Сільськогосподарське виробництво вирізняється високим ступенем ризиків. Це пов'язане з тим, що воно є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різноманітні погодні та кліматичні фактори, дію яких у багатьох випадках контролювати не можливо.

Загалом усі ризики, на які наражається сільськогосподарське виробництво, можна поділити на шість основних видів:

1. Виробничі ризики – це ризики недоотримання продукції через екстремальні погодні умови, хвороби або технологічні зміни. Відмінною рисою сільськогосподарського виробництва, якщо порівнювати його з іншими видами виробництва, є те, що кінцевий результат визначається великою кількістю комбінацій використання ресурсів різної якості та кількості (таких, як посівний матеріал, добрива, засоби захисту рослин) та різноманітних погодних умов, наявності шкідників, бур'янів та інших факторів. Отже, виробничі ризики сільськогосподарського виробництва є численними та різноманітними, а тому управляти ними досить складно. Серед найбільш небезпечних погодних ризиків слід назвати посуху, вимерзання, повінь, тривалі дощі в період сівби або під час збирання врожаю, сильний вітер, град та ін. Щодо технологічних змін, то їх впровадження, з одного боку, несе ризики скорочення виробництва у короткостроковій перспективі, проте з іншого – відмова від їх впровадження створює ризик втрати конкурентоздатності в майбутньому.

2. Ринкові ризики – це ризики недоотримання доходу від виробництва продукції через умови та обставини, що склалися на ринку. Насамперед тут йдеться про ціни на ресурси та готову продукцію. Так, зокрема, ціни на паливо, добрива та засоби захисту рослин можуть коливатися в результаті зміни попиту та пропозиції як на сільськогосподарську, так і на іншу продукцію, а також як результат коливання обмінного курсу та обсягу виробництва цієї продукції у світі.

3. Фінансові ризики – це ризики недоотримання продукції через недостатню спроможність сільськогосподарського підприємства (часто тимчасову) вкладати кошти у процес виробництва. Відмінною рисою сільськогосподарського виробництва є його циклічний характер та прив'язка

до сезону. Загалом, сільгоспвиробник може генерувати річний дохід, цілком достатній для того, аби його господарство було прибутковим. Проте коливання цього доходу протягом року може призводити до тимчасової неплатоспроможності.

4. Політичні ризики – це ризики недоотримання продукції через реалізацію політичних рішень уряду. Ці зміни можуть, зокрема, стосуватися охорони оточуючого середовища, правил ведення бізнесу, здійснення фінансових операцій, виконання міжнародних договорів та програм державної підтримки. Аграрний сектор є таким, для якого політичні ризики є досить вагомими.

5. Юридичні ризики – це ризики, спричинені складністю та змінами у законодавстві та договірній базі. Наприклад, на сільгоспвиробників можуть бути покладені певні зобов'язання внаслідок деградації довкілля, забруднення атмосфери, зміни прав власності та ін.

6. Ризики, спричинені людським фактором – це ризики втрати працівника або зменшення його працездатності внаслідок смерті, травми або хвороби. До цього типу ризиків можна також віднести інші особисті негаразди, такі, як, зокрема, розлучення.

Сільське господарство піддається впливу ризиків різної видової сукупності, що в кінцевому підсумку можуть позначитися на результатах його діяльності.

Дана ситуація виникає з таких причин:

– сільське господарство є видом діяльності, що характеризується специфікою її провадження – здійснюється «під відкритим небом» та ,як наслідок, є вразливим до природних явищ, що в окремих випадках можуть носити катастрофічний характер;

– як і інші господарські операції, сільськогосподарське виробництво піддається впливу ринковим коливанням (пов'язаними з внутрішнім і зовнішнім ринком) та трансформаціям (в першу чергу це пов'язано із змінами цін на продукцію з яскраво вираженим сезонним характером та додатковими витратами, особливостями структури, асортименту та обсягами виробництва);

– сільське господарство піддається впливу ризиків, що притаманні політичному (особливості державної політики та політичного курсу), економічному (в розрізі макро- та мікроекономічному рівнях (зміна кон'юнктури ринку, правила, валютні курси, дозволи на експорт та імпорт) та соціальному середовищу (соціальні конфлікти різного характеру).

Провадження сучасної та ефективної аграрної економіки в країні вимагає своєчасного виявлення вищезокреслених проблем та, відповідно, швидкого і адекватного реагування на них.

Небезпеки, як правило, класифікуються з точки зору їх інтенсивності (шкоди, яку вони завдають) та частоти. На рис. 1 відображено частоту (в розрізі трьох можливих рівнів) та інтенсивність (також три рівні) несприятливих подій, а також наслідки їх взаємного накладання.

Рис. 1. Оцінка ризиків з позиції інтенсивності та частоти настання несприятливих подій і наслідків їх взаємного накладання
[Авторське узагальнення].

Із рис. 1 можна зробити висновок, що виробники спроможні керувати ризиками, пов'язаними з подіями незначної інтенсивності та низької частоти, натомість у випадках настання несприятливих подій, що носять високочастотний характер катастрофічної інтенсивності ризику виходять за межі керованості та є, відповідно, некерованими.

За умови виникнення менш серйозних комбінацій ступеня інтенсивності та частоти настання несприятливих подій виробники мають принаймні один або декілька варіантів (беручи на себе ризик, розробляючи заходи щодо його

нівелювання або зниження, передаючи його) щодо мінімізації негативних наслідків і можливості подальшого продовження виробничої діяльності.

Важливим аспектом оцінки ризику є не тільки його ідентифікація, а й розробка заходів щодо його нівелювання, або зниження.

Існує цілий ряд стратегій управління ризиками, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на доходи сільськогосподарського виробництва. Останні можна поділити на дві основні групи (рис. 2).

*Рис. 2. Ключові стратегії управління ризиками у агровиробництві
[Авторське узагальнення].*

Найбільш дієвим інструментом управління ризиком в сільському господарстві є страхування. Воно являє собою систему економічних відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні певних подій. Дефініції агрострахування узагальнено та представлено на рис. 3.

В Україні цей інструмент мінімізації виробничих ризиків досі залишається не надто запитаним сільгоспвиробниками.

Страховання (його різні види) може бути використане для протидії різним видам ризиків. Зокрема, страхування майна (будівель, сільськогосподарської техніки, поголів'я тварин) від пожежі, крадіжки дозволяє передати ці ризики іншим суб'єктам. Страховання врожаю культур дозволяє протидіяти виробничим ризикам.

АГРОСТРАХУВАННЯ

механізм мінімізації ризиків в аграрному секторі економіки та забезпечення стабільності агровиробництва, як важливої умови забезпечення продовольчої безпеки країни.
ефективний механізм управління ризиками в аграрному секторі економіки, для забезпечення стабільності виробництва та доходів сільськогосподарських виробників та сталого розвитку аграрного сектору економіки.
один із найбільш ефективних способів управління ризиками, що надає змогу найбільш вигідно поєднувати інтереси учасників агрострахового ринку та держави для забезпечення стабільного економічного зростання, добробуту громадян та соціального захисту.
спосіб забезпечення стабільності сільськогосподарського виробництва та доходів сільського населення, як передумов стабільного економічного зростання і забезпечення продовольчої безпеки країни, а також зростання добробуту її громадян, шляхом максимального використання можливостей страхового ринку та ефективного використання державних ресурсів.
інвестиція у стабільний розвиток бізнесу, що направлена на уникнення подальших втрат та отримання стабільного доходу у агровиробництві.
стратегічний інструмент, що допомагає компенсувати втрати, повернути борг та планувати на наступний період діяльність фермера.

Рис. 3. Дефініції агрострахування

[Авторське узагальнення].

Водночас, не всі ризики, які загрожують сільськогосподарському підприємству, належать до категорії страхових ризиків, тобто таких, які страхові компанії на суто ринкових умовах готові приймати на страхування.

Існують такі ознаки страхового ризику:

- 1) ймовірність настання ризику можливо виміряти (для цього потрібні якісні дані та за якомога довший період часу);
- 2) можливо встановити причинно-наслідковий зв'язок між настанням ризику та збитком;
- 3) ризик є об'єктивним (ні настання ризику, ні обсяг завданого збитку не

залежать від волі страхувальника або іншої зацікавленої особи);

4) ризик є незалежним (не є системним).

Специфіка виробничих ризиків, притаманних сільськогосподарському виробництву, є такою, що дуже часто ці ризики не можуть бути віднесені до категорії страхових ризиків, оскільки вони не відповідають наведеним вище ознакам. Наприклад, такий ризик, як посуха, може спричинити загибель сільськогосподарських культур на великій території та одночасне звернення за відшкодуванням великої кількості господарств. Отже, він є системним і не відповідає четвертому критерію щодо незалежності страхового ризику. Страховий захист від посухи найбільше цікавить страхувальника, але страховики остерігаються приймати цей ризик на страхування. Якщо приймати такі ризики на страхування на виключно ринкових засадах, то вартість такого страхування для сільськогосподарського виробника буде надто високою.

Загальна характеристика ризиків в рослинництві

Вплив тих чи інших ризиків на галузь залежить від безпосередньої спеціалізації підприємства (в рослинництві – овочівництво, плодівництво, картоплярство, буряківництво, кормовиробництво, зернове господарство, насінництво тощо; в тваринництві – м'ясне та молочне скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство тощо). З точки зору оцінки ступеня ризикованості, найвищим рівнем в сільському господарстві може характеризуватись процес вирощування сільськогосподарських культур. Даному виду діяльності притаманна сезонність виробництва, а також значна залежність від природно-кліматичних коливань, оперативних змін. Зрозуміло, що не всі чинники піддаються довгостроковим перспективним прогнозам (наприклад, природно-кліматичні), однак часто саме вони мають найбільший вплив на отримання продукції, а отже і фактичні результати. Крім того, підсумки ми переважно підводимо лише наприкінці сезону або ж календарного року, в той час як виробничі витрати сільськогосподарське підприємство несе протягом всього виробничого циклу, тому варто звернути увагу на те, що традиційні інструменти уникнення касових розривів (інтенсифікація, логістика тощо) для даного виду діяльності не мають відповідного позитивного впливу. Крім того, специфічна характеристика ризику в сільському господарстві полягає в тому, що і тварини, і сільськогосподарські культури належать до живої природи, що зумовлює об'єктивну необхідність у виокремленні ризикових факторів, притаманних цій сфері (табл. 1).

Табл. 1. Ризикові чинники та фактори у агровиробництві

Чинники	Фактори	Джерела виникнення	Наслідки	Можливість страхування	Вид страхування
Природні	Природно-кліматичні	Зміни клімату та вплив природних явищ на ведення та результати діяльності в сільському господарстві	Від середніх до катастрофічних	Так	Страховання погодних ризиків
Антропогенні, природні	Виробничі	Супроводжують процес вирощування сільськогосподарської продукції, агротехнічні вимоги, використання науково-технічного прогресу, забезпечення технікою	Малі, незначні, середні	Ні	-
Антропогенні	Інституційні та політичні	Зміни в законодавчому полі пов'язані із укладанням Міжнародних угод, застосування адміністративних інструментів державного регулювання	Середні-великі	Ні	-
Антропогенні	Фінансово-економічні	Пов'язані із рівнем фінансового забезпечення галузі, наявністю державної фінансової підтримки, коливанням цін та особливостями ціноутворення і оподаткування, впливу зовнішньо-економічних факторів (коливання курсу)	Середні-великі	Так (частково)	Хеджування, страхування кредитних ризиків
Антропогенні	Особисті	Пов'язані з діяльністю людини (моральна загроза, антиселекція, асиметрія інформації), в тому числі зі здоров'ям та працездатністю	Малі, незначні, середні	Так (частково)	Страховання життя

Вплив кліматичних змін на розвиток аграрного виробництва

Масштабні погодні катаклізми є суттєвою перепоною з якою доволі часто зіштовхуються українські агровиробники, що носять загальнонаціональний або регіональний характер. Причому слід відмітити, що їх частота останніми роками значно посилилась.

Наслідки глобальної зміни клімату стають все більш відчутними в Україні. У багатьох регіонах підвищення температури та посухи можуть стати чинниками, що в кінцевому підсумку обмежать продуктивність сільського господарства – одного з найважливіших секторів економіки України. Загрози аграрному сектору економіки України спричинені кліматичними змінами згруповано на рис. 4.

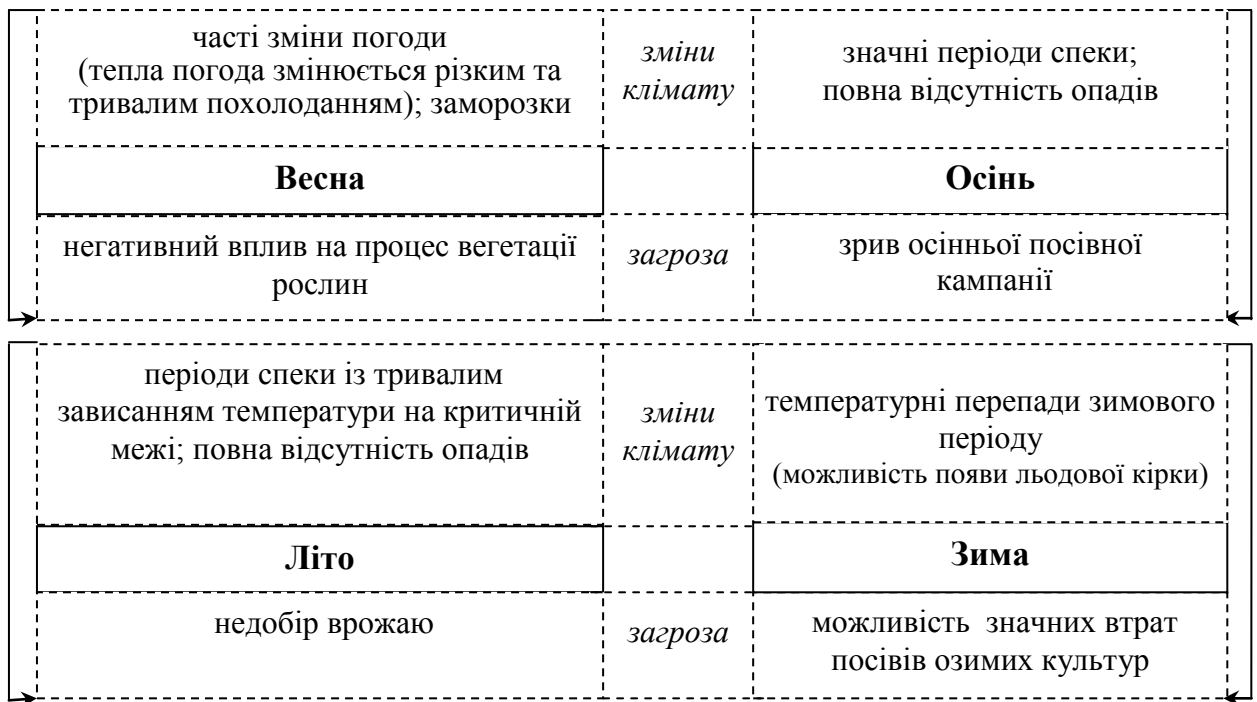

Рис. 4. Загрози аграрному сектору економіки України спричинені кліматичними змінами [Авторське узагальнення].

Така ситуація зумовлює високий рівень невизначеності аграрного бізнесу, підвищує вартість кредитів без яких аграрне виробництво неможливе та збільшує частку їх неповернення.

Характеристика несприятливих погодних явищ, що можуть викликати загибель або ушкодження рослин

На території України втрати врожайності від несприятливих погодних умов сягають в середньому близько 58 %, а при поєднанні кількох несприятливих явищ, як це спостерігалось взимку 2002-2003 років, сягати й значно більших величин (втрати склали 70 % посівів озимих культур) (рис. 5).

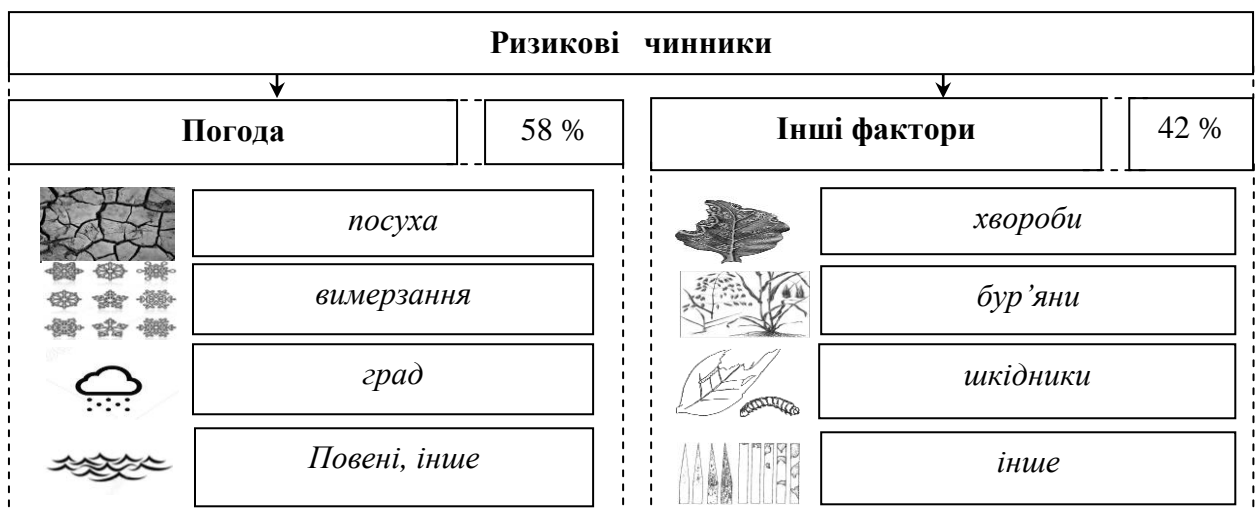

Рис. 5. Ключові ризикові чинники, що здійснюють вплив на врожайність сільськогосподарських культур [Авторське узагальнення].

Для класифікації ризиків, що виникають на кожному етапі виробництва продукції рослинництва і можуть мати безпосередній вплив на результат ризикові фактори доцільно згрупувати у три групи (рис. 6).

Етапи виробництва продукції рослинництва		Сукупність ризикових факторів
I	Вирощування сільськогосподарських культур	Природно-кліматичні, виробничі, фінансово-економічні, особисті
II	Реалізація продукції	Інституційно-політичні, фінансово-економічні, особисті
III	Формування кінцевого економічного результату	Інституційно-політичні, фінансово-економічні

Рис. 6. Особливості класифікації ризиків у рослинництві з урахуванням етапів виробництва [Авторське узагальнення].

Крім того, оскільки всі етапи проходять за безпосередньою участю людини, варто зазначити, що саме її діяльність викликає три основні загрози, що присутні при реалізації страхових відносин в сільському господарстві, а саме: асиметрія інформації, моральна загроза та антиселекція.

Ризик асиметрії інформації полягає в тому, що сільськогосподарський виробник завжди знає більше про своє господарство, ніж представник страхової компанії, тому при страхуванні вимагається розширений список документів, на основі яких приймається рішення про надання страхових послуг.

Моральна загроза може проявлятися в зміні поведінки сільгоспвиробника стосовно застрахованого об'єкта, умисному (не умисному) порушенні агро-технологій, здійсненні (не здійсненні) запобіжних заходів, недотриманні протипожежних правил тощо.

Антиселекція в основному проявляється тоді, коли страхується не весь масив культури, а лише його частина. Цей ризик пов'язаний з ризиком асиметрії інформації, адже для страхування можуть бути запропоновані поля, що по своїй продуктивності можуть бути гірші, ніж інші поля в господарстві. Цей ризик також виникає за умови обов'язковості страхування певної частини посівів.

У зерновому господарстві України провідне місце належить озимим зерновим культурам, від їх успішної перезимівлі залежать обсяги весняних

польових робіт, урожайність та валовий збір зерна. Перезимівля зимуючих культур найбільше залежить від метеорологічних факторів.

З даних рис. 6 видно, що обсяги виробництва зернових та зернобобових є значними та суттєво превалюють над іншими видами сільськогосподарської продукції виробленими у 2018 р. Отже, виробництво зернових та зернобобових культур в Україні посідає чільне місце. У 2018 р. було зібрано 68,2 млн т останніх, що продемонстрували досить високі показники врожайності (рис. 7).

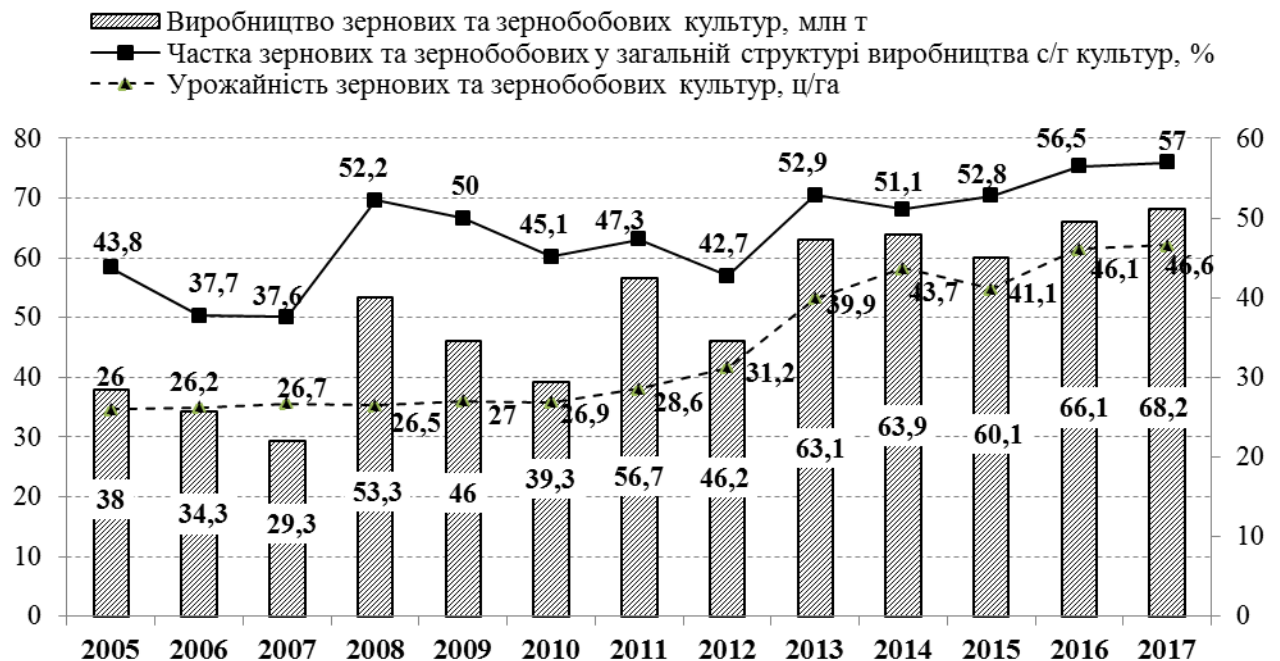

Рис. 7. Виробництво зернових та зернобобових культур в Україні у 2005-2017 рр.

[Джерело: данні Державної служби статистики України і Міністерства аграрної політики та продовольства України (розраховано, побудовано та представлено автором)].

Розглядаючи структуру посівних площ зернових і зернобобових в розрізі озимих і ярих культур, слід зазначити, що в середньому за досліджуваний період (2005-2017 рр.) вони займають однакову частку з незначним домінуванням озимих культур – 51 % (частка ярих, відповідно 49 %).

Основними причинами загибелі та пошкодження озимини в умовах України є вимерзання, випрівання рослин під товстим шаром снігового покриву, ушкодження сніговою плісенню, випирання та розрив кореневої системи. Ступінь та наслідки впливу несприятливих умов зимового періоду значною мірою залежать від стану посівів на час припинення вегетації восени.

Висновки. Проведене дослідження ризиків, властивих сільському господарству, їх особливостей та методів управління ними дозволило зробити наступні висновки та узагальнення:

1. Здійснено класифікацію ризиків, властивих сільському господарству, за результатами чого їх умовно систематизовано у шість основних груп: виробничі ризики, ринкові ризики, фінансові ризики, політичні ризики, юридичні ризики та ризики, спричинені людським фактором.

2. За результатами дослідження визначено, що важливим аспектом оцінки ризику є не тільки його ідентифікація, а й розробка заходів щодо його нівелювання, або зниження. Виявлено існування цілого ряду стратегій управління ризиками, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на доходи сільськогосподарського виробництва. Останні поділено на дві основні групи: перша – стратегії, які агровиробник безпосередньо використовує для уникнення, запобігання та зменшення наслідків дії ризиків та друга – стратегії передачі (за певну плату) ризиків від сільгоспвиробників до інших суб'єктів господарювання.

3. Визначено, що найбільш дієвим інструментом управління ризиком в сільському господарстві є страхування, що являє собою систему економічних відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні певних подій. У роботі представлено сукупність дефініцій категорії агрострахування, що інтерпретують його особливим видом страхування з певними викликами для всіх його учасників.

4. Оскільки з точки зору оцінки ступеня ризикованості, найвищим рівнем в сільському господарстві може характеризуватись процес вирощування сільськогосподарських культур у статті здійснено характеристику ризиків в рослинництві.

Література

1. Дранус В.В. Страхування ризиків у сільськогосподарському виробництві. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2014. Том 16. 1 (58). 178-182.

2. Лобова О.М. Ефективність страхування ризиків підприємницької діяльності в аграрному секторі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. 3 (156). 70-76.

3. Мальований М.І., Прокопчук О.Т. Поняття та класифікація ризиків в сільськогосподарській діяльності. *Агропромисловий комплекс України:*

теорія, методологія, практика: Колективна монографія / Під. ред. д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2018. С. 190-196.

4. Непочатенко О.О., Юдін В.К. Страховий захист аграрних ризиків. *Мукачівський державний університет. Електронне фахове видання*. 2016. Випуск 2. 572-577.

5. Улянич Ю.В., Улянич К.Ф., Прокопчук О.Т. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків та доцільність його застосування в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2013. Вип. 83. Ч. 2 : Економіка. С. 227-234.

6. Barros C., Wanke P., Technology Gaps and Capacity Issues in African Insurance Companies: Selected Country Evidence. *Journal of International Development*. 2017. no. 29 (1), pp. 117-133. <https://doi.org/10.1002/jid.3098>.

7. Enjolras G., Sentis P. Crop insurance policies and purchases in France, *Agricultural Economics*. 2011. Vol. 42, No 4. P. 475-486. <https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2011.00535.x>.

8. Finger R. Lehmann N. The influence of direct payments on farmers' hail insurance decisions. *Agricultural Economics*. 2012. Vol. 43, No 3. P. 343-354. <https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2012.00587.x>.

9. Lee C., Cheng H., Cheng H. An empirical study of mobile commerce in insurance industry: Task–technology fit and individual differences. *Decision Support Systems*. 2007. Vol. 43, no.1, pp. 95-110. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2005.05.008>.

10. Mayers D., Shivdasani A., Smith Jr., Board composition and corporate control: Evidence from the insurance industry. *Journal of Business*. 1997. Vol. 70, No 1, P. 33-62. <https://www.jstor.org/stable/2353480>.

11. Nesterchuk Y., Prokopchuk O., Tsybalyuk Y., Rolinskyi O., Bilan Y. Current status and prospects of development of the system of agrarian insurance in Ukraine, *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. Vol. 15, No 3, P. 56-70. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15\(3\).2018.05](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15(3).2018.05).

12. Prokopchuk O., Prokopchuk I., Mentel G. Index Insurance as an Innovative Tool for Managing Weather Risks in the Agrarian Sector of Economics. *Journal of Competitiveness*. 2018. Vol. 10, No 3. P. 119-131. <https://doi.org/10.7441/joc.2018.03.08>.

13. Prokopchuk O., Nesterchuk Y., Tsybalyuk Y., Rolinskyi O. Current trends in agricultural insurance market operation in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. 17(3), 57-75. doi:10.21511/ppm.17(3).2019.05.

14. Verhoef P., Donkers B. Predicting customer potential value an application in the insurance industry. *Decision support systems*. 2001. Vol. 32, No 2, P. 189-199. [https://doi.org/10.1016/S0167-9236\(01\)00110-5](https://doi.org/10.1016/S0167-9236(01)00110-5).

15. Zubor-Nemes A., Fogarasi J., Kemény G. Farmers' responses to the changes in Hungarian agricultural insurance system. *Agricultural Finance Review*. 2018. Vol. 78, No 2, P. 275-288. <https://doi.org/10.1108/AFR-06-2017-0048>.

References

1. Dranus, V.V. (2014). Risk Insurance in Agricultural Production. *Scientific Bulletin of S.Z. Gzycki*, no. 16. 1 (58), pp. 178-182. (in Ukrainian).

2. Lobova, O.M. (201). Effectiveness of Business Risk Insurance in the Agricultural Sector. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, no. 3 (156). pp. 70-76. (in Ukrainian).

3. Malovanyi, M.I., Prokopchuk, O.T. (2018). The Concept and Classification of Risks in Agricultural Activity. *Agroindustrial Complex of Ukraine: theory, methodology, practice: collective monograph*. Uman: publisher Sochinsky, M.M. pp. 190-196. (in Ukrainian).

4. Nepochatenko, O.O., Yudin, V.K. (2016). Insurance protection of agrarian risks. *Mukachevo State University. Electronic professional Edition*, no. 2, pp. 572-577. (in Ukrainian).

5. Ulyanich, Yu.V., Ulyanich, K.F., Prokopchuk, O.T. (2013). Foreign experience of agrarian risk insurance and expediency of its application in Ukraine. *Proceedings of the Uman National University of Horticulture*. Uman, no. 83. Part 2: Economics. pp. 227-234. (in Ukrainian).

6. Barros, C., Wanke, P. (2017). Technology Gaps and Capacity Issues in African Insurance Companies: Selected Country Evidence. *Journal of International Development*, no. 29 (1), pp. 117-133. <https://doi.org/10.1002/jid.3098>. (in English).

7. Enjolras, G., Sentis, P. (2011). Crop insurance policies and purchases in France, *Agricultural Economics*, no. 42 (4), pp. 475-486. <https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2011.00535.x>. (in English).

8. Finger, R., Lehmann, N. (2012). The influence of direct payments on farmers' hail insurance decisions. *Agricultural Economics*, no. 43 (3), pp. 343-354. <https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2012.00587.x>. (in English).
9. Lee, C., Cheng, H., & Cheng, H. (2007). An empirical study of mobile commerce in insurance industry: Task–technology fit and individual differences. *Decision Support Systems*, no. 43 (1), pp. 95-110. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2005.05.008>. (in English).
10. Mayers, D., Shivdasani, A., & Smith Jr. (1997). Board composition and corporate control: Evidence from the insurance industry. *Journal of Business*, no. 70 (1), pp. 33-62. <https://www.jstor.org/stable/2353480>. (in English).
11. Nesterchuk, Y., Prokopchuk, O., Tsymbalyuk, Y., Rolinskyi, O. & Bilan, Y. (2018). Current status and prospects of development of the system of agrarian insurance in Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*, no. 15 (3), pp. 56-70. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15\(3\).2018.05](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15(3).2018.05). (in English).
12. Prokopchuk, O., Prokopchuk, I., Mentel, G. (2018). Index Insurance as an Innovative Tool for Managing Weather Risks in the Agrarian Sector of Economics. *Journal of Competitiveness*, no. 10 (3), pp. 119-131. <https://doi.org/10.7441/joc.2018.03.08>. (in English).
13. Prokopchuk O., Nesterchuk Y., Tsymbalyuk Y., Rolinskyi O. (2019). Current trends in agricultural insurance market operation in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 17(3), 57-75. doi:10.21511/ppm.17(3).2019.05. (in English).
14. Verhoef, P. & Donkers, B. (2001). Predicting customer potential value an application in the insurance industry. *Decision support systems*, no. 32 (2), pp. 189-199. [https://doi.org/10.1016/S0167-9236\(01\)00110-5](https://doi.org/10.1016/S0167-9236(01)00110-5). (in English).
15. Zubor-Nemes, A., Fogarasi, J. and Kemény, G. (2018). Farmers' responses to the changes in Hungarian agricultural insurance system. *Agricultural Finance Review*, no. 78 (2), pp. 275-288. <https://doi.org/10.1108/AFR-06-2017-0048>. (in English).

Аннотация

Прокопчук Е. Т.

Специфика рисков и управление ими в сельском хозяйстве

Сельскохозяйственное производство отличается высокой степенью рисков. Это связано с тем, что оно является сферой деятельности, на успешность которой в

значительной степени влияют различные погодные и климатические факторы, действие которых во многих случаях контролировать невозможно. Учитывая это, на данном этапе вопрос исследования рисков, присущих сельскому хозяйству, их специфики и методов управления последними требует все более усиленного внимания.

В статье проведено исследование рисков, присущих сельскому хозяйству, их особенностей и методов управления ими.

Для научного решения поставленной в статье цели использованы общенаучные методы научного познания и исследования экономических явлений. Теоретико-методологической основой исследования являются, в основном, труды отечественных ученых и практиков, а также зарубежных ученых, занимающихся исследованием рисков, присущих сельскому хозяйству, их особенностей и методов управления ими. В статье использованы следующие методы исследования: абстрактно-логический, математический, сравнение, монографический, табличный, графический и научного обобщения.

Осуществлена классификация рисков, присущих сельскому хозяйству, по результатам чего их условно систематизировано в шесть основных групп: производственные риски, рыночные риски, финансовые риски, политические риски, юридические риски и риски, вызванные человеческим фактором.

По результатам исследования установлено, что важным аспектом оценки риска является не только его идентификация, но и разработка мероприятий по его нивелированию или снижению. Обнаружено существование целого ряда стратегий управления рисками, направленных на уменьшение их негативного влияния на доходы сельскохозяйственного производства. Последние разделены на две основные группы: первая – стратегии, которые агропроизводитель непосредственно использует для избегания, предотвращения и уменьшения последствий действия рисков и вторая – стратегии передачи (за определенную плату) рисков от сельхозпроизводителей к другим субъектам хозяйствования.

Определено, что наиболее действенным инструментом управления риском в сельском хозяйстве является страхование, что представляет собой систему экономических отношений по защите имущественных интересов физических и юридических лиц при наступлении определенных событий. В работе представлены совокупность дефиниций категории агострахования, что интерпретируют его особым видом страхования с определенными вызовами для всех его участников.

Поскольку с точки зрения оценки степени рискованности, высоким уровнем в сельском хозяйстве может характеризоваться процесс выращивания сельскохозяйственных культур, в статье осуществлено характеристику рисков в растениеводстве.

Ключевые слова: риск, сельское хозяйство, страхование, агострахование, страховой продукт

Annotation

Prokopchuk O. T.

The Risk Specific and their Management in Agriculture

Agricultural production has a high degree of risk. This is due to the fact that it is an area of activity, the success of which is largely influenced by a variety of weather and climatic factors, which in many cases cannot be controlled. Against this background, at this stage, research into the risks inherent in agriculture, their specificities and methods for managing the latter requires more and more attention.

The article examines the risks inherent in agriculture, their features and methods of managing the latter.

For the scientific solution of the goal set out in the article, general scientific methods of scientific knowledge and study of economic phenomena have been used. The theoretical and methodological basis of the study is mainly the work of domestic scientists and practitioners, as well as foreign scientists engaged in the study of risks inherent in agriculture, their features and methods of managing them. The following research methods are used in the article: abstract-logical, mathematical, comparison, monographic, tabular, graphic and scientific generalization.

Risks specific to agriculture have been classified, resulting in them being roughly classified into six major groups: production risks, market risks, financial risks, political risks, legal risks and human-caused risks.

The study found that an important aspect of risk assessment is not only its identification, but also the development of measures to eliminate or reduce it. A number of risk management strategies aimed at reducing their negative impact on agricultural income have been identified. The latter are divided into two main groups: the first are strategies that the agro-producer directly uses to avoid, prevent and mitigate the effects of the risks, and the second are strategies for the transfer (at a fee) of risks from farmers to other entities.

It has been determined that the most effective instrument of risk management in agriculture is insurance, which is a system of economic relations for the protection of property interests of individuals and legal entities when certain events occur. The paper presents a set of definitions of the category of agricultural insurance, interpreting it as a special type of insurance with certain challenges for all its participants.

Since, in terms of assessing the degree of riskiness, the highest level in agriculture may be characterized by the process of cultivation of crops in the article carried out the characterization of risks in crop production.

Keywords: *risk, agriculture, insurance, agri-insurance, insurance product*

**INNOVATIVE APPROACH TO THE MODELING OF FORECAST
SCENARIOS OF INVESTMENT CAPITAL ATTRACTION AS A
METHOD OF SOLVING PROBLEMS OF FINANCING AND
REALIZATION OF STATE PROGRAMS**

I. M. NOVAK, *Doctor of economics*

Yu. V. NOVAK, *Candidate of Agricultural Sciences*

Uman National University Of Horticulture

У статті вказано, що нині основною проблемою економіки є низький рівень припливу капіталу. У сільському господарстві це позначається на недосконалому матеріально-технічному забезпеченні підприємств, що відповідно, призводить до виробництва продукції не високої якості, а також позначається на недостатньому соціальному забезпеченні населення. За даних умов сталий розвиток країни буде залежати від ефективних заходів стратегічного планування і методів державного регулювання розвитку. У статті досліджено питання планування та результати реалізації державних програм розвитку. Запропоновано шляхи залучення альтернативного інвестиційного капіталу, що потенційно може бути включений у механізм фінансування урядових цільових програм.

Ключові слова: стратегічне планування, програми національного розвитку, джерела фінансування, інституційні інвестори.

Analysis of recent research and publications. Currently, the main problem of the economy is the low level of capital receipts. This results in the poor material and technical equipment of enterprises, production output, employee compensation and social welfare benefit of the population. Under these conditions the sustainable development of the country depends on effective measures of the strategic planning and methods of the state regulation of the development. It is application of the strategic planning in the development of programs of the national importance that will reduce the impact of dynamic external factors and avoid imbalance of economic sectors. It is shown through the weakness of the state regulation and management of investment processes.

Over a certain period of time in the world, action items on the adaptation of

the strategic planning in state administration were medium-term reform programs of the government on the modernization of country's economy or public authorities to achieve administrative efficiency. Often, these programs were a continuation of previous ones considering innovations and reforms in public administration and accompanied by pilot projects in a certain administrative sphere (USA, 1987-1993; France, 1982-1989; Britain, 1980-1998; Ireland and Switzerland, 1994-2004; Finland, 1995-2003 and others). They were the first management practices on the integrated strategic planning and management of the socio-economic development through: integration of national projects in the system of strategic planning and management of the country; pilot application of methods of the strategic management especially for the implementation of national projects; modification of the project management through a number of elements of the strategic management [1].

Now there is actual research on the process of development of programs (strategies) in terms of the maximum-full implementation of principles and tasks assigned in their basis. The target of public administration in the country in its general form is the constant improvement of well-being and quality of life which corresponds with the innovative progress in society.

For example, the main objective for the agrarian sector is to ensure food security and adequate living conditions of rural residents. The main reason for their formalization is innovation imperatives. However, the formation of the imperative aim does not give absolute guarantees of automatic achieving of planned objectives, improving the quality of regional management and universality of its mechanisms. Therefore, we have decided to investigate the strategic planning process of development programs more thoroughly and create own strategic planning algorithm of the investment strategy on the example of the agricultural sector.

Analyzing foreign practice, in most cases empirical approaches, based on enormous long-term experience of enterprises, are used in substantiating development programs. However, it is proposed to use methods of economic-mathematical modeling while developing state programs of the socio-economic development at a global level. In particular, John D. Sterman recommended to use the dynamics simulator system as an effective analytical tool in the presence of a large number of variable-based situations that arise in the implementation of strategies for the future [2]. We note the work of J. Forrester which investigates issues of simulation of complex industrial systems characterized by feedback and lagged correlations between variables [3]. Methods and some additions to the

dynamic programming systems have been proposed by D. Toyle [4]. Other approaches to the dynamic simulation of production systems in the fields of economy were considered in works edited by E. Roberts [5] and M. McCain [6].

In most cases domestic scientists use methods of economic-mathematical modeling in the development and optimization of investment programs at various levels. An example of this is the work of Kobushko I.M. The author modeled supply and demand in the investment market and possibility of using optimization techniques when developing investment strategies [7, 8, 9]. The scientist attempted to determine the maximum permissible level of foreign capital in the domestic investment market on the basis of dichotomous approach [10].

Preliminary studies of methodological principles of strategic planning programs suggest that the development of forecasts is an important prerequisite for establishing a system of indicators of the regional development [11] that is realized through the strategy of the socio-economic development of the country and the region [12].

The goals of the study are to investigate issues of planning and results of implementation of state development programs and to develop own approach to their financial security.

Today, this approach is being introduced when forming development strategies in developed countries. The current Strategy for the socio-economic development of the European Union until 2020 is intended to make member states economically powerful and their citizens richer. “The new strategy focuses on the key areas concerning which we should act: knowledge and innovations, more sustainable economy, better employment and social integration”, it is stated in the conclusions of the European Council [13].

Be noted that the level of development and its socio and economic situation determine activities which show guidelines of the strategy. Another approach to the strategy formation is in the US. With the arrival of Barack Obama in 2009 a program of planned changes in foreign economic policy was introduced. That is “Strengthening our common security by investing in our common humanity” [14]. Substantiating its main provisions Obama said: “To renew the American leadership in the world I will strengthen our common security by investing in all humanity. Our global intervention cannot be determined by what we are against; it must be guided by a clear knowledge of what we stand for. We aim to ensure those who live in fear and need today to live with dignity and opportunity tomorrow” [15]. This strategy included five components:

- Implementation of critically needed investments to overcome global poverty;

- Extension of prosperity by improving the capacity of developing countries, generating wealth;
- Supporting development of effective, accountable and democratic institutions and civil societies that meet the needs of the population;
- Enabling of weak states to confront common transnational challenges, such as terrorism, conflicts, climate change, proliferation of weapons of mass destruction and epidemic diseases;
- Making structural changes in the US government to increase its readiness to confront new challenges of XXI century.

Be noted that the peculiarity of this strategy was that its directions were formed under the influence of global processes in the world, the dominating US and principles that have been identified by “National Security Strategy 2010” [16].

Research methodology. Analyzed examples of implementation of the strategic planning in the development programs of national importance show different approaches to the formation of development strategies and emphasize that the determination of main directions is based on the socio-economic situation in the country and experience. Their peculiarity is that all documents of the national importance have clear structural dependence and provided with funding. However, the situation was not always the same. At the beginning of the 1980-1990’s disordering of the legal framework led to the accumulation of multi-level projects and programs of state and sectoral values that were uncoordinated with each other. The answer to this management challenge and growth of social and economic threats to the sustainable development of countries was a gradual adopting of practical aspects of commercial strategic planning and management by the public sector [17]. A similar institutional evolution took place after the introduction of strategic planning in the public sector of Ukraine.

The first normative document which regulated the legal, economic and organizational basis for the formation of an integrated system of pro forma and program documents of the economic and social development of Ukraine is the Law of Ukraine “On state forecasting activity and program preparation of the economic and social development of Ukraine” of 23.03.2000. It defined the general order of development, approval and implementation of pro forma and program documents of the economic and social development, as well as rights and responsibilities of members of state forecasting and program preparation of the economic and social development [18]. This draft bill marked the main provisions and principles of the development of programs at the level of the country, region and sector. Its enactments clearly regulated the term of pro forma documents

(programs and strategic visions) that is medium-term and short-term ones. At the same time, this law did not provide the long-term planning procedure, as well as consistency of key financial documents of the country (strategy and budget) which is a prerequisite for planning.

An example of the consistency of state documents can be the Government's strategy of Latvia which is based on the guidemarks of Declaration of the Government. This strategy is intended to establish the key priorities that need additional financing and those priorities that do not require it, as well as to determine future results of the Government and provide a link between Declaration of the Government, budgetary priorities and performance strategy of the institution [19].

In Ukraine, Decree No. 621 of 26.04.2003 was adopted by the Cabinet of Ministers to solve problems of the development and adoption of pro forma and program documents of the economic and social development. It determined the timing of implementation of the development and adoption of projects of strategic visions and programs of the economic and social development (62 stages) for the medium-term period, as well as for the short-term one. The first paragraph of this decree noted "The Ministry of Economic Development and Trade and the Ministry of Finances are to provide the coordinated development of projects of strategic visions of the economic and social development in Ukraine for the medium-term and short-term periods and key macroeconomic indicators of the economic and social development of Ukraine for two years following the strategic vision, projects of the State program of the economic and social development of Ukraine for the short term (as a basis for drawing up the draft State Budget of Ukraine for the appropriate budget period), the State Budget of Ukraine for the appropriate budget period and strategic vision of the State Budget of Ukraine for next two budget periods" [20].

Thus, this regulatory document was a detailed instruction of full powers of the government to develop the socio-economic development programs of the state and it clearly defined terms and the structural subordination of last-mentioned ones. Despite the clear regulatory solution of this problem, in fact, from 2005 to 2008 in Ukraine there were no program documents for the short term. Since 2009 the Cabinet of Ministers of Ukraine has attempted to develop programs but their participation was not clear. Some of the programs were adopted for discussion, other problems were sent for revision due to the large number of issues and others were in general rejected. Only the procedure of "State program of economic and social development in 2010" approved by the Law of Ukraine No. 2278-VI of May

20, 2010 was well balanced.

Results. Analyzing the information provided before, we note that regardless of the fact that the state programs of the economic and social development were not adopted, at the levels of regions and branches documents were developed and implemented but they were focused on different laws, regulations and so on. As a result, they did not give the desired effect having imbalance and disparity.

The list of regulatory acts and recommendations for the planning of state development programs increases annually but, in practice, it is not a determining factor in their implementation [21, 22, 23, 24]. The main drawback of these documents is the lack of full funding and orderliness regarding the state budget. That is the problem at the application of the strategic planning in the development of these programs. The Report of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine “Execution state of government purpose-oriented programs in 2015” confirms it [25]. Based on the Department of Economic Policy and Macroeconomic Forecasting of the Ministry in 2016 – 44 programs were to be implemented. However, even before implementation, 3 programs were earlier stopped by a government decision, 2 programs were invalid and the implementation of 1 program was postponed for 2016. Moreover, even fewer action items were implemented by reducing social and economic documents (Table 1).

Table 1. Planned and actual financing of government purpose-oriented programs in 2016

Program orientation	Planned amount	Actual amount	Planned financing, bln UAH	Actual financing, bln UAH	Implementation of the planned volume of financing, %
Social	9	3	3,9	1,2	30,5
Economic	7	5	64,5	19,7	30,5
Environmental	6	5	8,9	3,2	36,4
Defensive	3	2	1,9	0,02	1,2
Scientific and technical	3	3	0,6	1,0	168,8
Law enforcement	1	1	0,1	0,01	16,9
Other	1	1	0,1	0,1	100
Total	38	29	197,4	51,9	26,3

Source: Compiled by the author using [25, 26]

The information in the table indicates that the main reason for program non-implementation is the lack of financing because in the overall planned action items were financed only by 31,4%. Economic programs received the least amount of money in monetary terms – 44,8 billion UAH, as well as defensive programs in percentage terms – only 1,2% of the planned volumes. We note that given the current political and economic situation in the country, these programs were to be funded at 100%. Since the effective performance of the economy can develop and implement other activities and finance activities of the antiterrorist operation under the present circumstances in the east of the country.

All this points to a deficient planning of the financing mechanism of government purpose-oriented programs, as a major donor of it had to be other sources, not prohibited by legislation – 31,9 bln UAH of 79,9 billion UAH. Sources of flowing funds for implementing programs are shown in Figure 1.

The figure shows the opposite tendency to the planned one. For the period of 2014-2016 there has been decreasing of other sources of financing and increasing of revenues from state and local budgets. However, in 2016 the general economic situation has deteriorated showing up the sharp reduction in funding for all sources. This indicates errors in planning programs and identifies the need for audit of the implementation of programs.

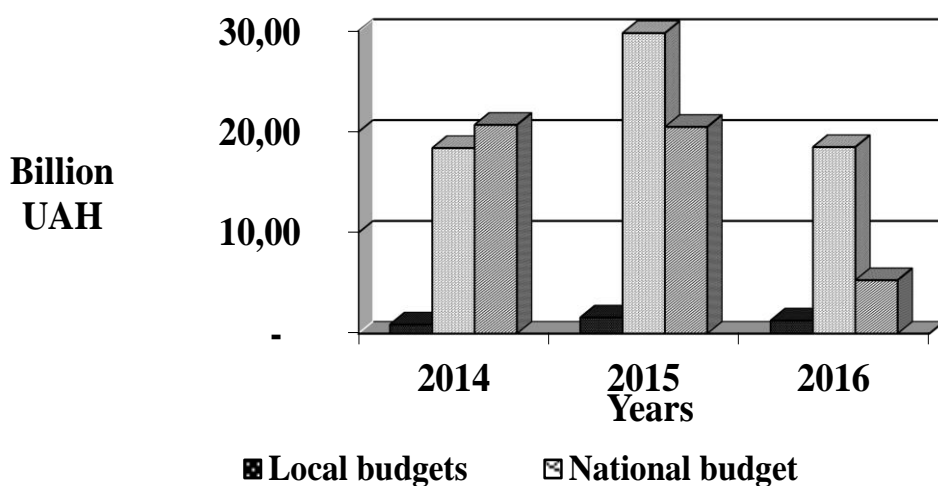

Fig.1. Dynamics of actually attracted funds for implementing government purpose-oriented programs by sources of financing in 2014-2016

Source: Compiled by the author using [25]

On this occasion the example of the USA and Great Britain concerning checking performance results of budgetary programs would be appropriate. Since 2002 the rating program system (PART) has been analyzing 20% of all US budget programs. They are rated on a five point scale that includes such characteristics as: efficiency, moderate efficiency, adequacy, inefficiency and evaluation inability. Such method is aimed at both improving results of existing programs and reforming or even closure of inefficient projects [26].

Studying performance indicators of state target programs in Great Britain we note that there is no verification procedure at the legislative level. However, as part of the reform of public administration in 1988, since 1991 every ministry and department has been submitting an annual report to Parliament showing achieved results of the implemented target program and expected results in the future [27].

Implementing these methods in domestic practice will avoid inefficient use of state funds and solve the problem of funding because of the international experience of raising capital of institutional investors.

Using the example of the agrarian sector of economy, we made an attempt to simulate predicted scenarios for attracting capital to provide agricultural enterprises with production factors. For this we define the investment capital offer for agricultural enterprises in the investment market Ukraine – (in) capital investments in agriculture (mln UAH).

Choosing the factors that make the proposal initially, we have chosen the following: state support for agricultural enterprises (including VAT), mln. UAH (x_1); assets of credit unions mln. UAH (x_2); assets of the banking sector, mln. UAH (x_3); assets of joint investment institutions, private pension funds and insurance companies mln. UAH (x_4); foreign direct investment in agriculture mln. UAH (x_5); official hryvnia exchange rate to the US dollar, UAH (x_6); official hryvnia exchange rate to an euro, UAH (x_7); net income of agricultural enterprises, mln. UAH (x_8).

Analyzing the factors of the official hryvnia exchange rate to the US dollar (x_6) and the official hryvnia exchange rate to an euro (x_7), we have conclusions that they have nearly the same impact on the resulting factor. In addition, they have high multiple correlation (the coefficient of pair correlation is 0.99). Therefore, it was decided to introduce the first of them, namely the official hryvnia exchange rate to the US dollar (x_6), into a multiplicative model.

After additional calculations, we concluded that in the multiplicative model it is necessary to have the following factors: x_1 , x_2 , x_4 and x_8 . Thus, we get the following results: $R = 0.9187$, $R^2 = 0.8440$ with a standard level of accuracy of

0.2199.

According to the study in attracting assets of joint investment institutions the volume of capital investment in agriculture will increase by 1.5218 billion UAH and amount to 20.3178 billion UAH (Fig. 2).

Figure data do not reflect the dynamic trend of the growth in capital investment which is now in need of agricultural producers. Thus, a realistic scenario of the development was chosen in our calculations. Perhaps, it would be appropriate to choose a different (optimistic) scenario of the model to predict this indicator under conditions of more stable economic and political situation. According to the forecasts in 2021 capital investments in agriculture increase and amount to 21.2882 billion UAH due to capital of joint investment institutions and it is nearly by 2.9 billion UAH more than in 2015.

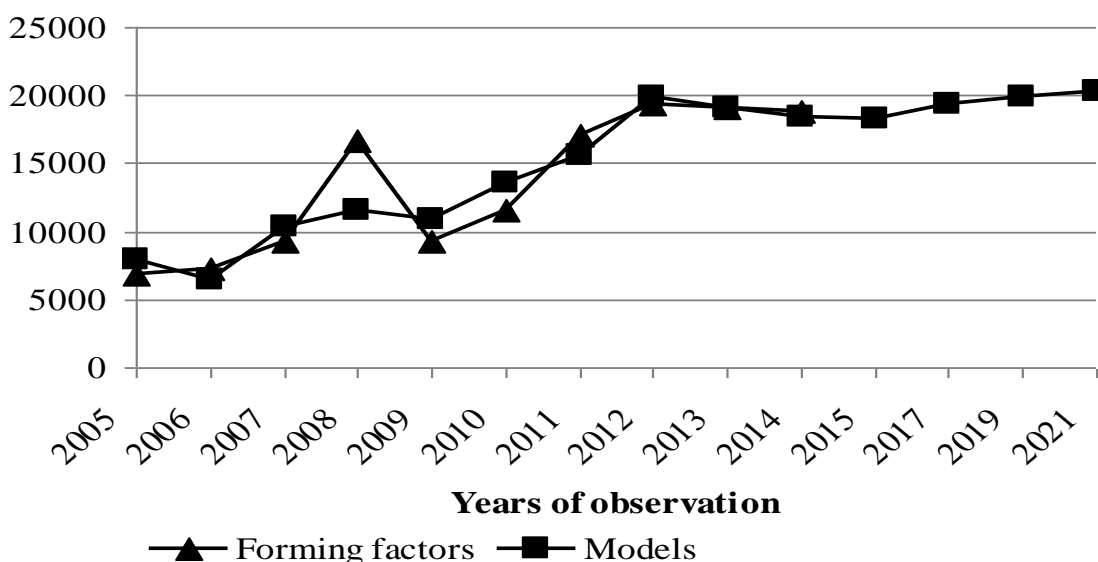

Fig.2. Dynamics of volumes of capital investments (offer) by the multiplicative model (forming factors x_1 , x_2 , x_4 and x_8 predicted by linear models)

We have developed a statistical model to simulate the impact of factors on the proposal of investment capital for agricultural enterprises in the future. As the basic model it can be used for developing scenarios of planning programs of the social and economic development of other sectors of economy in Ukraine.

Conclusion. Thus, regulatory documents require review governing the procedure for the strategic planning, development and implementation of government purpose-oriented programs. Given the current economic situation in the country and results of program implementation, it is necessary to pay attention

to the possibility of developing a mechanism to attract funds from innovative sources. Currently, in the world, a powerful source of savings and investments is a funded capital of institutional investors. In Ukraine, despite the negative indicators of economic development, the amount of investors in this segment is growing every year. Therefore, this capital could potentially be included in the funding mechanism for government purpose-oriented programs and institutional investors can be an innovative source of raising capital. All it needs regulatory support and ensuring the financial stability of the state.

So, in the future our research will focus on the planning of programs of the national importance, their consistency in relation to development strategies for a certain period and raising funds of investment institutions in the long term.

Література:

1. Національні проекти у стратегії економічної модернізації України / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Бережний, А.П. Павлюк [та ін.]. К. : НІСД, 2013. 144с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/naz_proektu-dc136.pdf

2. Sterman, J.D. (1992). System Dynamics Modelling for Project Management. System Dynamics Group Sloan in Management. Cambridge: The MIT Press. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://scripts.mit.edu/~jsterman/docs/Sterman-1992-SystemDynamicsModeling.pdf>

3. Forrester, J.W. (1961). Industrial Dynamics. Portland, Oregon: Productivity Press. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.coursehero.com/file/p43g8u4l/Forrester-JW-1961-Industrial-dynamics-Productivity-Press-Cambridge-12-Forrester/>

4. Toil, D.R. (1993). System Dynamics – Background Methodology and Application, Part 2. Application. *Computing and Control Engineering Journal*. December. P. 261–266.

5. Roberts, E.B. (ed.) (1994). Managerial Application of System Dynamics. Cambridge, Norwalk: Productivity Press.

6. McKenna, M., Wilczynski, H. and Schee, D. van der (2006). Capital Project Execution in the Oil and Gas Industry: Increased Challenges, Increased Opportunities. Booz, Allen, Hamilton Inc, Electronic Resource.

7. Кобушко І.М. Моделювання попиту на інвестиційному ринку на основі застосування економетричних методів. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №7(133). С. 217–229.

8. Кобушко І.М. Моделювання пропозиції на інвестиційному ринку за

допомогою використання економетричних методів. *Економіст*. 2012. № 4. С. 56–60.

9. Кобушко І.М. Моделювання рівня відкритості інвестиційного ринку. *Вісник Національного банку України*. 2012. № 12. С. 36–41.

10. Кобушко І.М. Моделювання гранично допустимого рівня іноземного капіталу на вітчизняному інвестиційному ринку на основі застосування дихотомічного підходу. *Фінанси України*. 2012. № 11. С.92–102.

11. Євсєєва О.О. Методичний підхід до розробки системи індикаторів і прогнозування соціально-економічного розвитку регіону. *Економічний простір*. 2011. №46. С. 62–73.

12. Недобега О.О. Розробка сценаріїв соціально-економічного розвитку регіону. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2011 р. №7. ч.2. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2011_7_2/Nedobega.pdf.

13. Європейська Рада схвалила стратегію Європа – 2020. *Євробюлетень*. – 2010. №4. С.16–17. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eurobulletin/eurobulet_04_2010_uk.pdf

14. Barack Obama and Joe Biden’s strategy to promote global development and democracy. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.barackobama.com/pdf/issues/Fact_Sheet_Foreign_Policy_Democratization_and_Development_FINAL.pdf

15. Obama B. Renewing American leadership. *Foreign Affairs*. 2007. № 86 (4). P. 34–41.

16. National security strategy. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

17. Bryson J.M. (1995) *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

18. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». *Відомості Верховної Ради України*. 2000 р., № 25, ст. 195

19. Запровадження стратегічного планування в Україні: зб. док. і матеріалів. уклад. В. Тертичка. К. : НАДУ, [б. р.].

20. Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання

проекту державного бюджету» № 621 від 26 квітня 2003 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

21. Закон України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2010, № 33, ст.470

22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки». *Офіційний вісник України*. 2013 р. № 24, стор. 11, ст. 807.

23. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року». *Офіційний вісник України*. 2006 р. № 30. стор. 36, ст. 2132.

24. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року». *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 70. стор. 23, ст. 1966.

25. «Стан виконання державних цільових програм у 2015 році» Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://issuu.com/mineconomdev/docs/_

26. Дослідження та матеріали Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/435/?lang=ua>

27. Бугай Т.В. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі: зарубіжний досвід і можливості його використання в Україні. *Вісник Національного університету державної податкової служби України. ЖДТУ*. 2011. № 3 (57) Економічні науки. С. 206–210.

References:

1. Zhalilo, Ya.A., Pokryshka, D.S., Bereznyyi, Ya.V., & Pavlyuk, A.P. (et.al.). 2013. *National projects in the strategy of the economic modernization of Ukraine*, К.: NISD. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/naz_proektu-dc136.pdf

2. Sterman, J.D. 1992. *System Dynamics Modelling for Project Management*. *System Dynamics Group Sloan in Management*, Cambridge: The MIT Press. Retrieved from: <http://scripts.mit.edu/~jsterman/docs/Sterman-1992-SystemDynamicsModeling.pdf>

3. Forrester, J.W. 1961. *Industrial Dynamics*. Portland, Oregon: Productivity Press. Retrieved from: <https://www.coursehero.com/file/p43g8u4l/Forrester-JW->

1961-Industrial-dynamics-Productivity-Press-Cambridge-12-Forrester/

4. Toil, D.R. 1993. System Dynamics – Background Methodology and Application, Part 2. Application, *Computing and Control Engineering Journal*. December: 261-266.

5. Roberts, E.B. (ed.). 1994. *Managerial Application of System Dynamics*. Cambridge, Norwalk: Productivity Press

6. McKenna, M., Wilczynski, H. and Schee, D. van der. 2006. *Capital Project Execution in the Oil and Gas Industry: Increased Challenges, Increased Opportunities*. Booz, Allen, Hamilton Inc

7. Kobushko, I.M. 2012. Modeling demand in the investment market by applying econometric methods, *Actual Problems of Economics* 7(133): 217-229.

8. Kobushko, I.M. 2012. Simulation supply the investment market through the use of econometric methods, *Ekonomist* 4: 56-60.

9. Kobushko, I.M. 2012. Modeling of openness investment market, *Bulletin of the National Bank of Ukraine* 12: 36-41.

10. Kobushko, I.M. 2012. Modeling the maximum allowable level of foreign capital investment in the domestic market on the basis of dichotomous approach, *Finance of Ukraine* 11: 92-102.

11. Evseeva, O.O. 2011. The methodical approach to developing a system of indicators and prediction of socio-economic development, *Economic space* 46: 62-73.

12. Nedobega, O.O. 2011. Scenarios of socio-economic development. *Journal of East Ukrainian National University of Vladimir Dal* 7: II. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2011_7_2/Nedobega.pdf.

13. The European Council approved a strategy Europe – 2020. *Eurobulletin*. Retrieved from: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eurobulletin/eurobulet_04_2010_uk.pdf

14. Barack Obama and Joe Biden's strategy to promote global development and democracy. Retrieved from: http://www.barackobama.com/pdf/issues/Fact_Sheet_Foreign_Policy_Democratization_and_Development_FINAL.pdf

15. Obama, B. 2007. Renewing American leadership. *Foreign Affairs* 86 (4): 34-41.

16. National security strategy. Retrieved from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/02/06/fact-sheet->

2015-national-security-strategy

17. Bryson, J.M. 1995. *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations*, San Francisco: *Jossey-Bass Publishers*

18. The Law of Ukraine “On state forecasting activity and program preparation of the economic and social development of Ukraine, *Bulletin of Supreme Council of Ukraine* 25: 195. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

19. Tertychka, V. 2004. The introduction of strategic planning in Ukraine: Collection of documents and materials. *Kyiv: NADU*.

20. Decree No. 621 of The Cabinet of Ministers of Ukraine «On the development of forecast and program documents of the economic and social development and the drafting of the state budget». 2003. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF>

21. The Law of Ukraine «On the state program of the economic and social development of Ukraine for 2010». *Bulletin of Supreme Council of Ukraine* 49: 7. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2278-17>

22. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the National Strategy for Regional Development until 2015». 2006. *Bulletin of Supreme Council of Ukraine* 30: 36. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

23. Decree No. 187 of The Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the state program of activization of the economic development for 2013-2014». 2013. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF/ed20131107/card6>

24. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the National Strategy for Regional Development until 2015». 2006. *Bulletin of Supreme Council of Ukraine*, 30: 36. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

25. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the National Strategy for Regional Development until 2020». 2014. *Bulletin of Supreme Council of Ukraine*, 70: 23. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF/print>

25. «Execution state of government purpose-oriented programs in 2015» The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine Retrieved from: https://issuu.com/mineconomdev/docs/_

26. *Materials Research of the Institute budget and Social and Economic Research*. Retrieved from: <http://www.ibser.org.ua/news/435/?lang=ua>

27. Bugay, T.V., Galuta, A.A., (2011). Program Budgeting in the budget process: international experience and the possibility of its use in Ukraine. *Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine*. ZSTU 3 (57): 206-210.

Аннотация

Новак И. Н., Новак Ю. В.

Инновационный подход к моделированию прогнозных сценариев привлечения инвестиционного капитала как метод решения проблем финансирования и реализации государственных программ

В статье определено, что в настоящее время основной проблемой экономики является низкий уровень поступлений капитала. Как следствие плохое материально-техническое оснащение предприятий приводит к выпуску не качественной продукции, недополучения компенсации работниками и социального обеспечения населением. При данных условиях устойчивое развитие страны будет зависеть от эффективных мер стратегического планирования и методов государственного регулирования развития.

Целью исследования является изучение вопросов планирования и результатов реализации государственных программ развития и разработки собственного подхода к их финансовой безопасности.

В результате исследования было определено, что независимо от того, что Государственные программы экономического и социального развития страны не принимались на уровне регионов и отраслей документы разрабатывались и внедрялись, однако ориентированы они были на различные законы, постановления и тому подобное. Поскольку перечень нормативных актов и рекомендаций по их планирования ежегодно менялся, то это негативно влияло на их реализацию. Однако главным недостатком данных документов определено – отсутствие полноценного финансирования, и упорядоченности относительно государственного бюджета. Указано, что фактические объемы финансирования государственных целевых программ составили лишь 31,4% (2016 г.). Больше всего в денежном измерении недополучили средств экономические программы – 139,4 млрд. грн, в процентном отношении это только 1,2% от запланированных объемов. То есть существует проблема стратегического планирования при разработке данных программ.

По этому поводу исследовано опыт США и Великобритании по реализации результатов бюджетных программ. Указано, что в США с 2002 года применяют систему рейтинговой программы (PART), которая анализирует 20% всех бюджетных программ. В Великобритании начиная с 1991 г. каждое министерство и ведомство подает в парламент годовой отчет, в котором отражает достигнутые им результаты реализованной целевой программы, а также ожидаемые результаты в будущем. Внедрение данного опыта в отечественной практике планирования

государственных программ позволит избежать неэффективного использования государственных средств и решить проблему финансирования через международный опыт привлечения капитала институциональных инвесторов.

На примере аграрного сектора экономики, проведена имитация прогнозируемых сценариев привлечения капитала, по обеспечению сельскохозяйственных предприятий производственными средствами. Разработана статистическая модель для моделирования влияния факторов на предложение инвестиционного капитала сельскохозяйственных предприятий в будущем. За результатами исследования, определено, что привлечение активов институтов совместного инвестирования может значительно улучшить ситуацию с обеспечением сельскохозяйственных предприятий производственными средствами. Предложенная имитационная модель может быть использована в качестве базовой модели для разработки сценариев планирования программ социального и экономического развития и других секторов экономики Украины.

Ключевые слова: стратегическое планирование, программы национального развития, источники финансирования, институциональные инвесторы.

Annotation

Novak I. M., Novak Yu. V.

Innovative approach to the modeling of forecast scenarios of investment capital attraction as a method of solving problems of financing and realization of state programs

It has been underlined in the paper that at present the major problem of the economy is a low level of capital inflows. As a result, poor logistics of the businesses leads to the manufacture of low-quality output, compensation is not observed by the workers, neither is social supply of the population. In these conditions a stable development of the country will depend on efficient measures of strategic planning and methods of government regulation of the development.

The purpose of the research is to study the issues of planning and the results of the implementation of public development programs and to work out a proper approach to their financial security.

The research showed that despite the fact that National programs of the economic and social development of the country were not adopted, documents were worked out at the level of regions and industries; however they were oriented on different laws, resolutions, etc. As the list of normative acts and recommendations as to their planning was changed every year, it had a negative impact on their implementation. But the main drawback of these documents was the lack of proper financing and their conformity to the national budget. It was stated that the real financing amount of public target programs was only 31.4% (the year of 2016). Economic programs received the least financing in money terms, namely UAH 139.4 bln, and in percentage term – those were defense programs – only 1.2% of the planned amount. This is a real problem for the implementation of strategic planning while working

out these programs.

Which is why, the experience of the U.S.A. and Great Britain concerning the result monitoring of the implementation of budget programs was studied. It has been stated that in the U.S.A. a system of a rating program (PART) has been used since 2002, it analyzes 20% of all budget programs. They are estimated according to a five-point scale which includes the following characteristics: efficiency, efficiency moderation, adequacy, inefficiency and failure to estimate. In Great Britain, since 1991, every ministry and department submits an annual report to the parliament which contains the results achieved in the implementation of a target program as well as the expected results in future. The application of this experience in domestic practice of public program planning will help avoid inefficient use of public funds and solve the problem of financing due to international experience of capital attraction of institutional investors.

Predicted scenarios of the capital attraction as to the supply of farm enterprises with production facilities were simulated on the example of the agrarian sector of the national economy. A statistical pattern to model the effect of factors on the investment capital supply of farm enterprises in future was worked out. As the research results show, the asset attraction of the institutes of joint investment can improve the situation for farm enterprises as to their supply with production facilities considerably. A worked out simulation model can be used as a base model for working out the planning scenarios for the programs of social and economic development of other sectors of the national economy in Ukraine.

Key words: strategic planning, programs of the national development, financing sources, institutional investors.

УДК 338.433:339.564

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-58-69

РОЗВИТОК ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

О. О. ШКОЛЬНИЙ, доктор економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті висвітлено проблеми розвитку експортоорієнтованої діяльності підприємств аграрного сектору економіки. Проаналізовано основні цілеутворюючі чинники експортної діяльності. В контексті аналізу тенденцій у зовнішньоекономічній сфері проаналізовано зміну індексу умов торгівлі за окремими товарними групами в Україні.

Ключові слова: експортоорієнтована діяльність, аграрний сектор економіки, конкурентне позиціонування, моніторинг логістичних ланцюгів постачання.

Постановка проблеми. Опанування методами глобального маркетингу та менеджменту, участь у глобальних ланцюгах постачання продовольства, розвиток експортної інфраструктури, застосування дипломатичних та політичних інструментів для подолання вхідних глобальних бар'єрів є важливими економічними проблемами, від вирішення яких залежить ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору економіки. Стратегічним напрямом управління експортом може бути орієнтація на окремі види продовольства, що сприятимуть ефективному конкурентному позиціонуванню на світовому ринку.

Подолання наслідків глобальної економічної кризи супроводжується позитивними тенденціями росту платоспроможного попиту на світовому ринку. Важливість підвищення рівня добробуту населення та зменшення негативного сальдо платіжного балансу зумовлює необхідність нарощування обсягів вітчизняного експорту продовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Експортна діяльність має специфічні особливості, що суттєво відрізняє її від практики підприємництва на внутрішньому ринку. Формування експортного потенціалу надає можливість аграрним підприємствам зміцнювати конкурентні позиції. С. В. Маркова, О. М. Шевченко та О. М. Олійник ідентифікують як внутрішні (розмір підприємства, досвід, доступ до ресурсів для розвитку експорту; персонал; технології, унікальність і специфіка та ціна товару; стратегія експорту), так і зовнішні (політико-економічні процеси; характеристики експортного ринку; нормативно-правова база в контексті митно-тарифного та нетарифного регулювання; держане регулювання зовнішньоекономічної діяльності) фактори впливу на експортний потенціал підприємства [7].

Н. Патица виділяє пріоритети забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках: експортоорієнтована модель; досконалі механізми просування українських товарів; забезпечення компліментарних ефектів виходу на світові ринки; розширення експорту перспективних продуктів; створення нових нетрадиційних ринкових ніш; ефективне ринкового позиціонування та просування товарів; інноваційне підприємництво; інтеграція товаровиробників в експортоорієнтованому сегменті; формування експортного потенціалу органічної продукції; урахування у виробничій та експортній діяльності тенденцій глобальних змін клімату; а також посилення ролі держави в управлінні конкурентоспроможністю суб'єктів експортоорієнтованого підприємництва

[8].

Участь в експорті передбачає необхідність отримання нових навичок менеджменту та інноваційних технологій. Підвищення рівня продуктивності праці та інноваційна логістика, що спостерігається у практиці підприємств-експортерів, справляють позитивний вплив на культуру підприємницької діяльності також і на вітчизняному ринку. Обмеженість внутрішнього ринкового потенціалу стимулює розширення експортоорієнтованої діяльності. Крім того, як відзначає О. В. Галаган, основними цілеутворюючими чинниками експортної діяльності є можливості забезпечення валютних надходжень, формування стратегій маркетингового та конкурентного позиціонування, згладжування наслідків сезонності ринкового попиту на окремі види продукції, завантаження вільних потужностей, досягнення економії за рахунок масштабів та зниження витрат на одиницю продукції, розподілу ризиків між ринковими сегментами вітчизняного та світового ринків [2, с. 18].

Нерозвиненість експортної інфраструктури та сфери логістики є стримуючим чинником економічного зростання. Д. А. Войчак виділяє торговельний, логістичний, інформаційний, інституціональний, фінансовий, інноваційний, екологічний, соціальний елементи глобальної інфраструктури агропродовольчого ринку [1, с. 48].

Проблемам розвитку експорту сільськогосподарської продукції присвячено значну кількість публікацій, однак недостатньо повно висвітлено питання диверсифікації експорту та простеження логістичних ланцюгів постачання продовольства в процесі експортної діяльності підприємств.

Методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою дослідження є системний підхід. Аналіз та синтез застосовувались як методи досліджень при написанні статті. Зокрема абстрактно-логічний аналіз використано в процесі вивчення логістичних аспектів розвитку експортної діяльності підприємств аграрного сектору економіки.

Результати дослідження. Позитивні тенденції розвитку світової економіки створюють сприятливі можливості для зміцнення експортного потенціалу України. Незначна ринкова частка країни у світовому експорті продовольства свідчить про наявні резерви підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Серед основних напрямів реалізації Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України слід відзначити впровадження інструментів оцінки експортного

потенціалу за основними видами продукції; посилення взаємодії профільного міністерства з галузевими асоціаціями; удосконалення менеджменту якості; поліпшення правових, організаційних та економічних умов для здійснення міжнародної торгівлі продукцією; залучення інноваційних підходів та нових технологічних рішень; гармонізацію національного законодавства до європейських вимог щодо походження водних біоресурсів; впровадження інструментів оцінки потенційної привабливості зовнішніх ринків; забезпечення підтримки вітчизняних експортерів; удосконалення експортної інфраструктури; надання суб'єктам підприємництва оперативної інформації про кон'юнктуру світового ринку та ін. [9].

Обсяги українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва в країни ЄС зростають вищими темпами, порівняно з іншими країнами (рис. 1).

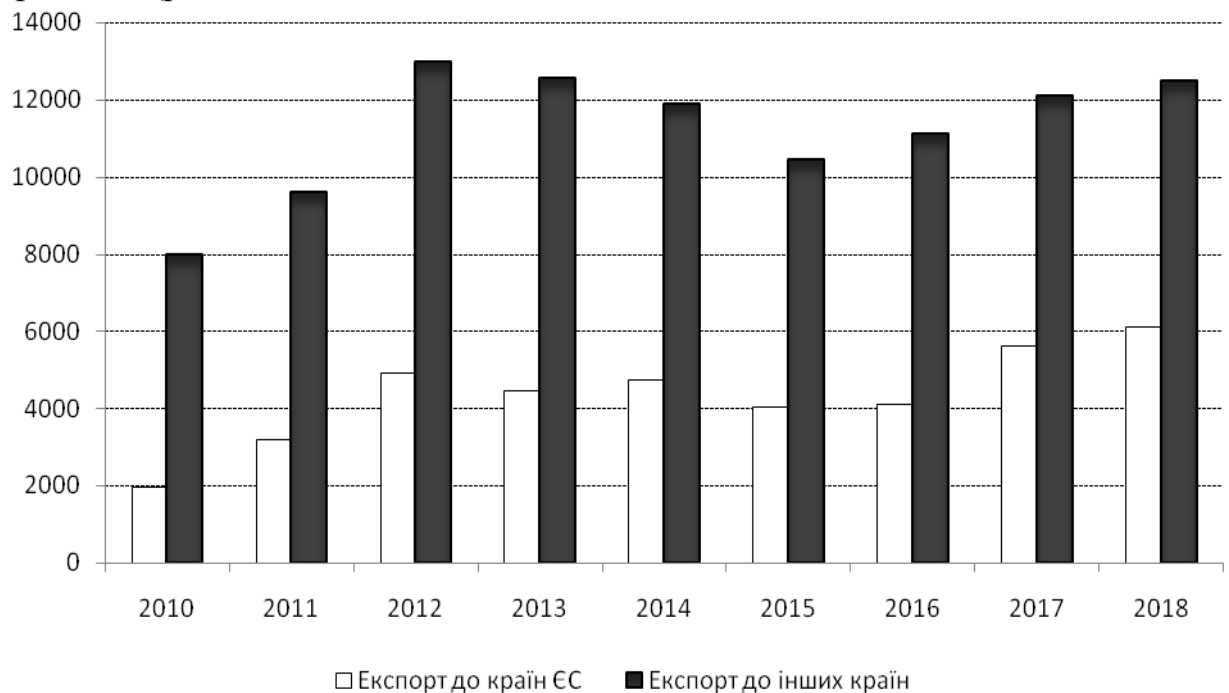

Рис. 1. Динаміка українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, млн дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [4]

Поряд з цим, І. В. Ганза вказує на ризики, пов'язані з євроінтеграційними процесами: підвищення рівня конкуренції на внутрішньому ринку в умовах зменшення нетарифних бар'єрів; ускладнення доступу українських товарів на європейський ринок у зв'язку з невідповідністю систем стандартизації та сертифікації; вилучення з режиму вільної торгівлі цілого ряду вигідних для України товарних позицій;

запровадження з боку ЄС не вигідної для України системи тарифних квот; скасування вивізного мита на насіння соняшнику; збереження в ЄС високого рівня дотацій, що зумовлює послаблення конкурентних позицій українських товаровиробників [3].

Наявність потужних конкурентів на європейському ринку ускладнює механізми маркетингового позиціонування для вітчизняних експортерів. Слід вказати на те, що у 2018 р. Нідерландами експортовано агропродовольчої продукції на суму 90,3 млрд євро, крім того на експорт поставлено товарів, пов'язаних із підприємницькою діяльністю в аграрному секторі економіки, на суму 9,2 млрд євро (сільськогосподарські машини, обладнання для переробних підприємств, матеріали для теплиць, добрива та засоби захисту рослин) [11].

Табл. 1. Топ-рейтинг 10 найбільших вартісних товарних позицій аграрного експорту України в 2018 р. [6]

Назва товарної позиції	Вартість експорту, млн. дол. США	Частка у загальному експорті країни, %
Олія	4113,5	8,7
Кукурудза	3506,3	7,4
Пшениця	3004,3	6,4
Насіння свиріпи або ріпаку	1010,9	2,1
Макуха, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій	921,5	2,0
Соеві боби	831,2	1,8
Ячмінь	681,9	1,4
М'ясо та їстівні субпродукти птиці	506,6	1,1
Сигари, сигарилі та сигарети, цигарки	340,8	0,7
Цукор з цукрової тростини або з цукрових буряків у твердому стані	216,5	0,5

Серед найбільших вартісних товарних позицій аграрного експорту України в 2018 р. можна відзначити олію, кукурудзу, пшеницю, насіння

ріпаку, макуху, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій, соєві боби, ячмінь, м'ясо та їстівні субпродукти птиці, сигари та цигарки, цукор (табл. 1).

Орієнтація українських агрохолдингів на експорт продукції рослинництва пов'язана з привласненнями таких видів рент [5]:

- диференційної ренти І-го порядку (як наслідок низької нормативної оцінки сільськогосподарських земель та низької орендної плати);
- сільськогосподарської ренти (за рахунок різниці реалізаційних цін на агропродовольчу продукцію на внутрішньому і зовнішньому ринках);
- технологічної антиренти (внаслідок використання дешевих землі та робочої сили);
- організаційної квазіренти (через дію закону вертикальної інтеграції);
- транспортної ренти (як результат наявності в структурі автопарків та рухомого складу);
- політичної ренти.

Глобалізаційні процеси та застосування індустріальних технологій, які базуються на використанні трансгенних культур, орієнтованих на експортування та часткове використання продукції в нехарчових цілях (зокрема це стосується «біопаливних» культур), посилення інтересу транснаціональних компаній до контролю над земельними ресурсами значною мірою змінюють системи виробництва та постачання продукції сільського господарства, зумовлюючи негативні економічні, соціальні та екологічні наслідки. Формування індустріального експортоорієнтованого аграрного виробництва, яке спирається головним чином на монокультури та інтенсивні технології, призводить до руйнування традиційних сільських громад, порушення рівноваги у диверсифікованих системах виробництва продовольства, має негативний вплив на здоров'я громадян та екосистеми, призводить до зростаючої залежності від кон'юнктури глобального ринку [10, с. 11].

У 2018 р. спостерігалася негативна тенденція зниження рівня індексу умов торгівлі щодо м'яса та їстівних субпродуктів; риби і ракоподібних; молока та молочних продуктів, яєць птиці; натурального меду; окремих інших продуктів тваринного походження; живих дерев та інших рослин; їстівних плодів та горіхів; шелаку природного; цукру і кондитерських виробів з цукру; какао та продуктів з нього; готових продуктів із зерна; продуктів переробки овочів (табл. 2).

Табл. 2. Індекс умов торгівлі за окремими товарними групами в Україні

Товарні групи за УКТЗЕД	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2017 р., (+,-)
Живі тварини	102,3	114,9	12,6
М'ясо та їстівні субпродукти	112,5	110,7	-1,8
Риба і ракоподібні	100,8	97,1	-3,7
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	108,5	97,4	-11,1
Інші продукти тваринного походження	112,9	96,7	-16,2
Живі дерева та інші рослини	113,9	104,1	-9,8
Овочі	94,5	95,2	0,7
Їстівні плоди та горіхи	146,3	106,6	-39,7
Кава, чай	85,7	111,2	25,5
Зернові культури	102,1	105,6	3,5
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	118,8	127,7	8,9
Насіння і плоди олійних рослин	97,9	98,4	0,5
Шелак природний	113,3	94,4	-18,9
Рослинні матеріали для виготовлення продукції	84,2	190,5	106,3
Жири та олії тваринного або рослинного походження	92,3	103,0	10,7
Продукти з м'яса, риби	92,7	99,3	6,6
Цукор і кондитерські вироби з цукру	97,6	82,6	-15,0
Какао та продукти з нього	111,4	100,0	-11,4
Готові продукти із зерна	104,9	100,6	-4,3
Продукти переробки овочів	112,9	107,6	-5,3
Різні харчові продукти	93,1	98,3	5,2
Алкогольні і безалкогольні напої та оцет	97,4	108,2	10,8
Залишки і відходи харчової промисловості	89,7	112,2	22,5
Тютюн і промислові замітники тютюну	93,7	100,2	6,5

Джерело: складено автором на основі [4]

Сировинна спрямованість українського експорту вимагає втілення в життя стратегій диверсифікації експорту та збільшення питомої частки товарів з високою доданою вартістю. На нашу думку, підтримка

конкурентних переваг аграрних підприємств на світовому можлива за рахунок ретельного планування зовнішньоекономічної діяльності, нагромадження капіталу, залучення інноваційного менеджменту, глобального маркетингового позиціонування та моніторингу логістичних ланцюгів.

Простеження руху вітчизняних агропродовольчих товарів вздовж логістичних експортних ланцюгів із залученням сучасних інформаційних технологій сприятиме відображенню запитів споживачів щодо якісних характеристик продукції, вдосконаленню управління якістю та гарантуванню безпечності сільськогосподарської продукції.

Висновки. Отже, позитивні тенденції розвитку кон'юнктури світового ринку свідчать про сприятливі можливості розширення масштабів експортоорієнтованої діяльності підприємств аграрного сектору економіки України. Вищі темпи росту обсягів українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва в країни ЄС, порівняно з іншими країнами, свідчать про можливість зміцнення конкурентних переваг на ринку вказаного інтеграційного об'єднання за рахунок зменшення ресурсоорієнтованого експорту та збільшення обсягів постачання товарів з високою доданою вартістю. Технологічний моніторинг вздовж експортних ланцюгів постачання агропродовольчих товарів сприятиме відображенню вимог споживачів світового ринку щодо ідентифікації якісних характеристик продукції та гарантій її безпечності.

Література

1. Войчак Д. А. Модернізація інфраструктури експорту агропродовольчої продукції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 14, ч.1. С. 46-50.
2. Галаган О. В. Підвищення ефективності експортної діяльності підприємств АПК на засадах стратегічного управління. *Європейські перспективи*. 2012. №2, ч.2. С. 15-20.
3. Ганза І. В. Експортний потенціал вітчизняних підприємств АПК в дискурсі інтеграції до європейського ринку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 5. С.116-121. URL : <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/24.pdf>
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Іжевський П. Г. Агропромисловий комплекс України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку. *Інтелект XXI*. 2018. № 3. С. 59-64.

6. Кернасюк Ю. Експортні можливості України. Агробізнес сьогодні / Економічний гектар. 2019. 7 лютого. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/12900-eksportni-mozhlyvosti-ukrainy.html>
7. Маркова С. В., Шевченко О. М., Олійник О. М. Механізм формування експортного потенціалу підприємств агробізнесу в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 19. С. 70-74.
8. Патица Н. Пріоритети забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. №4 (4). С. 130-145. URL: <https://www.are-journal.com>.
9. Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-eksportnu-strategiyu-shchodo-agrarnoyi-produkciyi-do-2026-roku>
10. Roohafkan P., Altieri M.A. (2016). *Forgotten Agricultural Heritage: Reconnecting Food Systems and Sustainable Development*. Taylor & Francis, 272 p.
11. van Toorn Nikki (2019). Agricultural Export Value over 90 bn Euros in 2018. URL: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2019/03/agricultural-export-value-over-90-bn-euros-in-2018>

References

1. Voichak, D. A. (2017). Modernization of infrastructure of the agrofood market of Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhorod National University*, 14 (1), 46-50.
2. Galagan, O. V. (2012). Галаган О. В. The improvement of export activities' performance of agrarian enterprises in the context of strategic management. *European Perspectives*, 2 (2), 15-20.
3. Ganza, I. V. (2015). Export potential of domestic enterprises of agro-industrial complex in discourse of integration into European market. Експортний потенціал вітчизняних підприємств АПК в дискурсі інтеграції до європейського ринку. *Global and National of Economy's Problems*, 5, 116-121. Retrieved from: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/24.pdf>
4. State Statistics Service of Ukraine (2019). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. Izhevskiy, P. (2018). Agro-industrial complex of Ukraine: contemporary state, trends and prospects of development. *Агропромисловий комплекс України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку. Intellect XXI*, 3, 59-64.
6. Kernasiuk, Y. (2019). Export possibilities of Ukraine. *Agribusiness Today*, 7 February. Retrieved from: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/12900-eksportni-mozhlyvosti-ukrainy.html>
7. Markova, S. V., Shevchenko, O. M., Oliinyk, O. M. (2016). Export potential formation mechanism of agricultural enterprises in conditions of European integration. *International Humanitarian University Herald. Economics and Management Series*. 19, 70-74.
8. Patyka, N. (2018), Priorities ensuring of the Ukraine's agriculture competitiveness in the world markets. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 4, no. 4, pp. 130–145. Retrieved from: <http://are-journal.com>
9. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2019). The Strategy for the development of exports of agricultural, food and processing industry products until 2016. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-eksportnu-strategiyu-shchodo-agrarnoyi-produkciyi-do-2026-roku>
10. Roohafkan, P., Altieri, M. A. (2016). *Forgotten Agricultural Heritage: Reconnecting Food Systems and Sustainable Development*. Taylor & Francis, 272 p.
11. van Toorn, Nikki (2019). Agricultural Export Value over 90 bn Euros in 2018. Retrieved from: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2019/03/agricultural-export-value-over-90-bn-euros-in-2018>

Аннотация

Школьный А. А.

Развитие экспортно-ориентированной деятельности предприятий аграрного сектора экономики

Положительные тенденции изменения конъюнктуры глобального рынка являются предпосылками стимулирования украинского экспорта. Потребность в увеличении экспорта сельскохозяйственной продукции и продовольствия вызвана необходимостью поддержки положительного сальдо платежного баланса и повышения жизненного уровня населения.

Целью статьи является анализ основных проблем развития экспортно-ориентированной деятельности предприятий аграрного сектора экономики. Системно-

синергетический подход использован как теоретико-методологическая основа исследования. Абстрактно-логический и эмпирический методы применялись в процессе освещения проблем развития экспорта, связанного с агропродовольственным предпринимательством.

В соответствии со Стратегией развития экспорта продукции сельского хозяйства, пищевой и перерабатывающей промышленности Украины до 2026 года необходимо разработать долгосрочную государственную политику с целью увеличения экспорта продукции, производимой предприятиями аграрного сектора экономики. Следует отметить четкую тенденцию увеличения объемов продовольственного экспорта в страны Европейского Союза. Вместе с тем, в статье освещены некоторые преграды для увеличения объемов взаимовыгодной торговли.

Возможности для увеличения экспорта сырья крайне ограничены. Поэтому необходимо обеспечить диверсификацию экспорта с целью усиления конкурентных позиций отечественных аграрных предприятий на мировых продовольственных рынках. Применение методов глобального конкурентного позиционирования может стимулировать увеличение удельного веса аграрной продукции с высокой добавленной стоимостью.

В статье также рассмотрены отдельные недостатки аграрной производственной системы, ориентированной исключительно на экспорт и монокультуру, что связано с усугублением социально-экономических и экологических проблем.

Мониторинг движения сельскохозяйственных товаров по экспортным логистическим цепям поставок должен отображать требования потребителей относительно стандартов качества и безопасности продукции.

Ключевые слова: экспортно-ориентированная деятельность, аграрный сектор экономики, конкурентное позиционирование, мониторинг логистических цепей поставок.

Annotation

Shkolnyi O. O.

The development of export-oriented activities of agrarian sector's enterprises

The changes that take place in the global market can stimulate Ukraine's exports. The requirements of increasing agricultural commodities and food stuff exports are attributed to the need in supporting a positive balance of trade and higher citizens' living standards.

The purpose of the article is to analyze main issues of the development of export-oriented activities of agrarian sector's enterprises.

The systems and synergetic approach was applied as a theoretical and methodological basis for the research. Abstract, logical and empirical methods were used in the process of highlighting the problems of expanding entrepreneurship through exports connected to agrifood business.

The Strategy for the development of exports of agricultural, food and processing

industry products until 2016 require the long-term state policy toward agriexport growth. There is a clear trend of increasing food export to the EU countries. However the article highlights some obstacles of mutually beneficial trade expansion. The possibilities of increasing raw materials exports are quite limited. That is why a more diversified export is needed for strengthening the competitive positions of domestic agrifirms on the global food markets. The methods of global competitive positioning can stimulate increased share of high value added processed agricultural goods.

Some shortcomings of oriented on exports and monoculture agricultural production system have been discussed in the article in the context of socio-economic and environmental issues.

The monitoring of agricultural commodities movement through the export logistics supply chains can reflect the consumers' requirement for quality and safety standards.

Key words: *export-oriented activities, agrarian sector of the economy, competitive positioning, the monitoring of logistics supply chains.*

УДК 338.46

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-69-79

TOURISM ATTRACTIVENESS OF CENTRAL UKRAINE

S. V. TYMCHUK, *Candidate of Economic Sciences*

L. M. NESHCHADYM, *Candidate of Economic Sciences*

O. M. SAKOVSKA, *Candidate of Economic Sciences*

Uman National University of Horticulture

У статті обґрунтовано вплив туристичної привабливості на розвиток економіки регіону. Був показаний рівень туристичних потоків по регіонах Центральної України. Проаналізовано стан туристичного ринку регіонів Центральної України в частині діючих суб'єктів туризму, видів туризму і цілі поїздок. Доведено важливість розвитку туристичної інфраструктури та демонстрації туристичної привабливості Центральної України, що позначиться на збільшенні дохідної частини як населення, так і місцевих бюджетів в цілому.

Ключові слова: *туристична привабливість, туристичний бізнес, туристична поїздка, внутрішній туризм, в'їзний туризм, сервіс.*

Foundation of the problem. Modern globalization processes affect the development of tourism industry in Ukraine. Unsatisfactory indicators of tourism development in some regions of Ukraine against growing level of competition in others require a number of measures for strengthening the role of the state in the tourism area and optimizing the measures to ensure the development of tourism industry.

The development of tourism in different regions of Ukraine has differences. The most popular region of Ukraine for domestic tourism in 2017 was Kyiv region (5 million 684 thousand tourists). Also, the leaders in terms of the number of visits by Ukrainians during the summer season in 2017 were the following regions: Odesa - 1303.4 thousand people (10.4%), Kherson - 1004.6 thousand people (8%), Zaporizhzhia - 791.3 thousand people (6.3%), Lviv - 721.9 thousand people (5.7%), Ivano-Frankivsk - 528.6 thousand people (4.2%), Mykolaiv - 491.1 thousand people (3.9%).

The absence of regions included in the Central Ukraine in the list of tourist leaders of Ukraine is connected with insufficient revealing of their tourism attractiveness. Vinnytsia, Dnipropetrovsk, Kirovohrad, Poltava and Cherkasy regions which have significant tourism potential are in the cultural-and-historical region of the Central Ukraine [4]. There are 580 architectural and urban monuments, 1507 archeological monuments, 1660 historical monuments, and 98 monuments of monumental art are on state register in Vinnytsia region [8]. There is a cradle of Trypillian culture in Cherkasy region which gained the greatest prosperity between 5500 and 2750 B.C., and is one of the main ancient crop cultures of copper age. 9 national and state historical-and-cultural and natural reserves are situated on the territory of the region [4].

Dnipropetrovsk region is known by Ukrainian decorative-and-ornamental folk painting «Petrykivsky rozpys (painting)», which is included in the Representative List of the intangible cultural heritage of humanity of UNESCO [1]. Kirovohrad region is interesting and rich in archaeological terms - fossil monuments were found here, testifying the man's presence on the lands of modern Kirovograd area from the times of the late Paleolithic age [3]. 169 territories and objects of natural-and-reserve fund, mineral springs, about 50 monuments of Scythian-and-Sarmatian age, and a considerable number of historical-and-cultural objects were opened for tourists in Poltava region [8]. This is only a tiny part of tourist facilities that form tourism attractiveness of the Central Ukraine and can be attractive for both domestic and foreign tourists. However, there is still a low level of tourism flows in the categories of domestic and inbound tourism because of improper use of

existing tourism and reactionary attractions in the regions of the Central Ukraine.

Analysis of recent researches and publications. Scientific works of a number of scientists are dedicated to the study of tourism attractiveness of Ukraine. Thus, Boika M.H. having examined tourism profile of Ukraine for the period of 2006-2009, confirms that the development of national tourism is characterized by structural imperfection, regional deformity and imbalance, which requires more active participation of state structures in the field of sectoral regulation and purposeful policy for tourism appearance at the world level [2, p. 37]. The works of Korol O.D. are dedicated to study of the influence of inbound tourism flows on determining the attractiveness for foreign tourists of one or other country regardless of its size [5, p. 193].

Research methodology. Theoretical and methodological basis of the study were the fundamental provisions of modern economic theory, the work of foreign and domestic scientists, the development of research institutes, the current legislative and regulatory acts in the field of agriculture.

Empirical and theoretical methods, such as dialectical, historical, were used in the research process; comparison, statistical grouping, graphic. In addition, the following methods were used: abstract-logical, generalization and others.

Results of the research. Approximately 10 million domestic tourists were in Ukraine in 2017. However, these data are mediated, because statistics of domestic tourists takes into account only those who are officially registered. Significant decrease in tourism flow (in particular, data from Crimea and occupied territories in Donbass are not taken into account) with gradual growth in next years according to the data of the State Statistics Committee of Ukraine in 2014 was observed. At the same time, only 322 thousand of tourists out of 2.4 million officially registered tourists traveled throughout Ukraine in 2014, the total number of official tourists increased to 2.8 million, and domestic tourists to 477 thousand people in 2017 according to the State Statistics Committee [5].

The level of inbound and outbound tourism is monitored according to the data of the State Border Guard Service of Ukraine, but the level of domestic tourism is counted only by reports of tour operators, hotels, enterprises of the sanatorium-and-resort complex. However, not all of them work legally and provide exact reporting data.

It is difficult to estimate its volume because of the considerable shadowing of the domestic tourism market. One of the possibilities is the use of mediated data. For example, tracking the movements of mobile users. In Ukraine, about 10 million users traveled out of their region and stayed in other areas for more than

one day, including lodging for the night, meals, etc. in the first half of 2017 [6].

The flow of tourists within the regions of the Central Ukraine is characterized by a low level in comparison with data within Ukraine (Fig. 1).

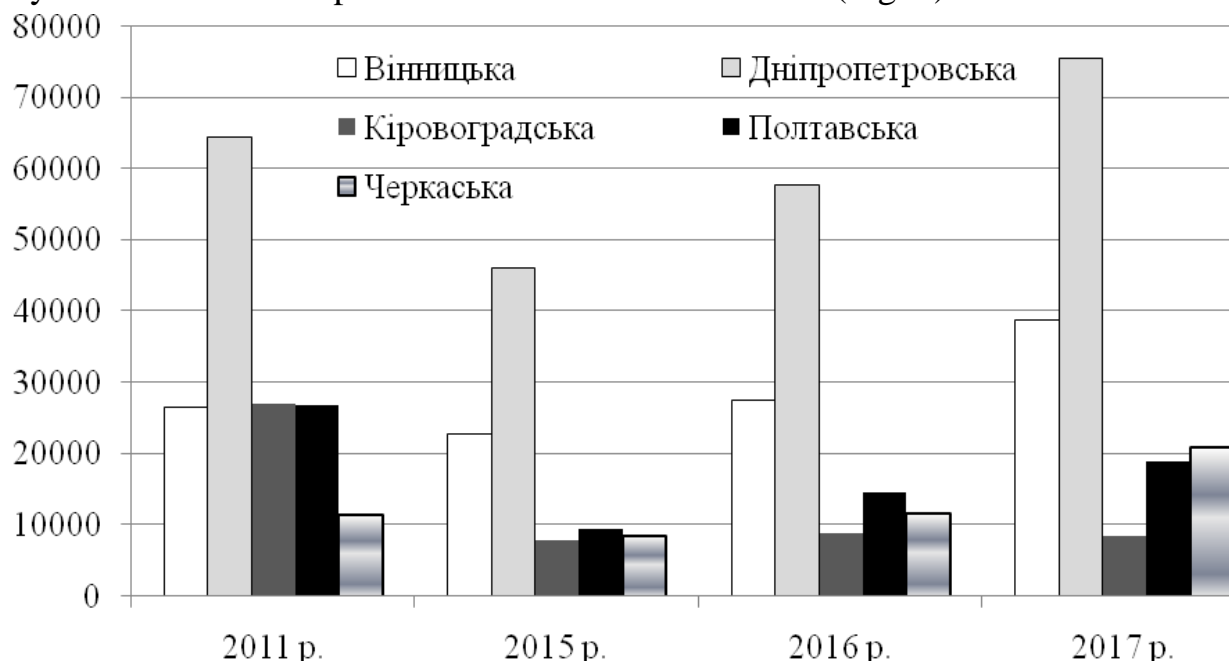

Fig. 1. Dynamics of the number of tourists serviced by tour operators and travel agents in the regions of the Central Ukraine, persons*

** Grouped by the author on the basis on data from the State Statistics Committee of Ukraine*

Tourist trips to the territory of the regions of the Central Ukraine in 2017 were done by 2930373 people, however, this index was 18.8 times smaller and was 156119 people in 2011. Dnipropetrovsk region (75526 people in 2017), Vinnytsia region (38634 people in 2017) and Cherkasy region (20953 people in 2017) became the leaders among the regions of the Central Ukraine.

During the reserched period, there was an increase in the number of tourists who wanted to visit tourist attractions of Ukraine (in 1.5 times) from 1840483 people in 2011 to 2806426 people in 2017, respectively. However, specific share of the regions of the Central Ukraine in terms of the tourists number serviced by tour operators and travel agents for the period of 2011-2017 decreased by 2.69%. This index indicates a decrease in the level of interest in tourist attractions in the Central Ukraine. One of the reasons is a poor road condition which significantly reduces the attendance of these regions. The worst road quality was in Cherkasy region according to the results of 2017. In addition, the need to increase the level of advertising on the promotion of tourist attractions of these regions is for increasing the flow of tourists and promotion of tourist product abroad.

Significant role in increasing the flow of tourists to these regions belongs to

tourism operators who work in the market (Figure 2).

Fig. 2. Dynamics of the number of tourism activity subjects, serving tourists in the regions of the Central Ukraine, units*

* Grouped by the author on the basis on data from the State Statistics Committee of Ukraine

For the period of 2011-2017, the number of tour operators worked in the regions of the Central Ukraine decreased by 28 units, travel agents by 87 units, subjects carrying out excursions by 3 units. In general, the number of tourism activity subjects in the tourist market of the regions of the Central Ukraine decreased by 118 units during the period under research.

There was no one tour operator registered in Poltava and Kirovohrad regions at the end of 2017. There was no one subject carrying out excursion activity registered in Dnipropetrovsk region. The largest number of tour operators and travel agents in 2017 was registered in the Dnipropetrovsk region (12 and 313 units, respectively).

Tour operators and travel agents generally work in the direction of sending Ukrainians abroad. Excursion offices interested in revealing the tourist potential of the region within which they operate can increase the flow of tourists in the regions of the Central Ukraine.

The number of travel passes sold by travel agencies in 2017 indicated the

decrease in the flow of tourists who traveled within the regions of the Central Ukraine. In general, the official number of sold passes in the regions of the Central Ukraine was 60226 in 2017. From this number, 7041 passes were sold to citizens of Ukraine for travels within Ukraine and only 182 were used by foreigners to travel within Ukraine.

The higher specific share of Ukrainians who traveled within Ukraine was recorded in Kirovohrad region (36.8%), less number in Cherkasy region (16.5%) and Dnipropetrovsk (11.9%) speaking about the total amount of tourist passes sold in 2017 by travel agents. Only 1.5 and 7.6% were Ukrainian citizens traveling within Ukraine from the total number of trips carried out by travel agents of Vinnytsia and Poltava regions in 2017. Only in Poltava region foreigners made 181 trips which was 2.1% travelling within Ukraine from the total amount of tourist passes in 2017.

In general, in 2017, a specific share of regions in Central Ukraine was 26.6% from the total volume of tourist passes sold by travel agents including 11.3% to the citizens of Ukraine for travelling within Ukraine, 18.4% for foreigners travelling within Ukraine. Poltava region is preferable among foreign citizens desiring to travel through the Central Ukraine and Kirovohrad region - among Ukrainians.

The purpose and type of tourism chosen by domestic and foreign tourists depend on various factors: having and duration of free time; age, gender, state of health, level of spiritual development, personal tastes and financial well-being; variety of natural conditions of the tourist region and seasonality; availability of certain means of transportation.

The flows of inbound, outbound and domestic tourism in the regions of the Central Ukraine have a similar tendency as in other regions of Ukraine (Table 1). The flow of tourists who left the region was higher than the flow of domestic and foreign tourists like in previous years in the studied region of Ukraine in 2017. In general, tourists who left Ukraine from the central region abroad were 12.2 times more than domestic tourists.

There is a boom of domestic tourism since 2017 till present day. There was an understanding in many settlements that a small town or village might be interesting for tourism, which in turn - the opportunity for the development of the settlement itself. In addition, towns and villages around various reservoirs are becoming a new tourist attraction especially those who are looking for an alternative to the traditional beach holiday on the coast of the Azov and Black Seas.

Since decentralization involves the transfer of responsibilities and resources to the regions, tourism industry itself has all the chances to use resources and

provide regions with replenishment. Almost all regions of Ukraine identified tourism as one of the key ways of economic development. There is an increase in the level of tourism financing from local budgets and accordingly the level of responsibility for income from this sphere. Tourism is the fastest way to create working places, and hence to receive budget revenues. However, the strategy of tourism development on the local levels must be necessarily connected with the strategy of region development.

Ukrainian domestic tourist is basically independent. He books accommodation and buys tickets himself and rarely uses the services of specialized companies. He goes in short journeys for 2-3 days several times a year. Domestic tourist becomes more exigent, due to the opening of borders with the EU, he is aware of another level of service and requires appropriate level of service in his country.

Showing of tourist attractiveness of the Central Ukraine depends on the development of transport infrastructure. The flow of visitors depends on the possibility or impossibility to get somewhere. And in this issue, statistics is not yet on the side of the development of tourist potential in Ukraine.

Table 1. Distribution of tourists serviced by travel agencies by travel purpose and tourism types in 2017 in the regions of the Central Ukraine, persons*

Indicator	Total	Including by travel purpose						Including children of 0-17
		by work, on business, education	leisure, rest	medical treatment	sport tourism	specialized tourism	other	
Domestic tourists	8387	48	8151	171	7	0	10	2060
Inbound foreign tourists	174	22	152	0	0	0	0	0
Outbound tourists	102562	390	101931	58	77	0	106	16105

* Grouped by the author on the basis on data from the State Statistics Committee of Ukraine

Only 10 thousand kilometers of public roads in Ukraine of 170 thousand kilometers do not need to be repaired - that is less than 6%. The worst highways of

state importance are in Cherkasy, Mykolaiv, Luhansk and Donetsk regions according to the Ministry of Infrastructure.

Tourists have the opportunity to discover picturesque spots and interesting destinations with each their travels, and are concerned that local residents do not understand the benefits of increasing the tourism attractiveness of their place of residence. Communities are usually passive and do not create the necessary infrastructure around them to reveal tourism attractiveness. Locals themselves are interested in opening a small business aimed at tourists. Beautiful nature or historical monuments are not enough, tourists should be able to choose accommodation, meals or transportation. Currently, in most regions of Ukraine there is lack of expert support, dialogue with authorities and confidence among the participants of local and regional tourism markets.

Conclusions. The Central Ukraine needs significant investments in the development of tourism infrastructure. Placement of clear signs to the most famous monuments, roads of excellent quality with recreation areas with all conveniences, places for auto-camps, location of tourist centers, where tourists can get all the necessary information about the region. Accommodation facilities require a European level of service and excellent service to attract domestic and foreign tourists.

Література

1. Європейський центр екотуризму і агротуризму: веб-сайт. URL: <http://www.eceaf.nl> (дата звернення: 29.05.2019).
2. Бойко М.Г. Туристична привабливість України: закономірності формування та орієнтири розвитку. *Загальні питання економіки. Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 16. С. 34-39.
3. Верменич Я.В. Кіровоградська область. Енциклопедія історії України: у 10 т. Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2007. Т. 4 : Ка – Ком. С. 331.
4. Tymchuk S. V., Neshchadym L. M. Cluster analysis of the effectiveness of tourist companies in Ukraine. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Випуск 15, частина 2. 2017. С. 136-141.
5. Король О.Д. В'їзні туристичні потоки та іноземна туристична привабливість (атраактивність). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 7. 2017. С. 192-202.
6. Нещадим Л.М.,Тимчук С.В. Інноваційні методи економічного

аналізу діяльності туристичних підприємств в Україні. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*, випуск 2(41). 2017. С. 84-88.

7. Кошляк А. Туризм і децентралізація: як українці відкривають для себе країну. URL: https://lb.ua/economics/2018/11/03/411461_turizm_i_detsentralizatsiya_yak.html

8. Тимчук С.В. Підприємництво на туристичному ринку центральної України. *Інфраструктура ринку*. Вип. 25. 2018 р. С. 562-567.

References

1. European Center for Ecotourism and Agro-tourism: Web site. URL: <http://www.eceaf.nl> (accessed: 29 May 2019).

2. Boiko M.H. (2009) Tourism attractiveness of Ukraine: regularities of formation and orientation points of development. *General issues of economics. Investments: practice and experience*, no. 16, pp: 34-39. (in Ukrainian).

3. Vermenych Ya.V. (2007) Kirovohrad region. *Encyclopaedia of Ukrainian history: in 10 v. Institute of History of Ukraine of National Academy of Sciences of Ukraine*. – K.: Naukova dumka, vol. 4, p: 331. (in Ukrainian).

4. Tymchuk S.V., Neshchadym L.M. (2017) Cluster analysis of effectiveness of tourist companies in Ukraine. *Scientific herald of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*, Issue 15, part 2. pp: 136-141. (in Ukrainian).

5. Korol O.D. (2017) Inbound tourism flows and foreign tourism attractiveness. *Scientific bulletin of Kherson State University*, Issue 7, pp: 192-202. (in Ukrainian).

6. Neshchadym L.M., Tymchuk S.V. (2017) Innovative methods of economic analysis of the activity of tourism enterprises in Ukraine. *Scientific and Production Magazine «Business Navigator»*, issue 2 (41), pp: 84-88. (in Ukrainian).

7. Koshliak A. (2018) Tourism and decetralization: how Ukrainians reveal a country for themselves: URL : https://lb.ua/economics//11/03/411461_turizm_i_detsentralizatsiya_yak.html. (accessed: 29 May 2019).

8. Tymchuk S.V. (2018) Enterprise on the tourist market of central Ukraine. *Market infrastructure*. Issue. 25. pp: 562-567. (in Ukrainian).

Аннотация

Тимчук С. В., Нецадим Л. М., Саковська О. М.

Туристическая привлекательность центральной Украины

В статье обосновано влияние туристической привлекательности на развитие экономики региона. Показан уровень туристических потоков по регионам Центральной Украины. Проанализировано состояние туристического рынка регионов Центральной Украины в части действующих субъектов туризма, видов туризма и цели поездок. Доказана важность развития туристической инфраструктуры и демонстрации туристической привлекательности Центральной Украины, что скажется на увеличении доходной части как населения, так и местных бюджетов в целом.

Современные процессы глобализации влияют на развитие туристической отрасли Украины. Неудовлетворительные показатели развития туризма в отдельных регионах Украины требуют ряда мер по усилению роли государства в туристической сфере и оптимизации мероприятий по обеспечению развития туристической отрасли.

Установлено, что уровень въездного и выездного туризма отслеживается по данным пограничной службы Украины, но уровень внутреннего туризма учитывается исключительно по отчетам туроператоров, гостиниц, предприятий санаторно-курортного комплекса. Однако не все из них работают легально и подают точные отчетные данные. Именно в связи со значительной тенезацией внутреннего туристического рынка, оценить его объем сложно. Одной из возможностей является использование косвенных данных. Например, отслеживая перемещениями абонентов мобильной связи.

С 2017 г. и до сих пор наблюдается бум туризма. Во многих населенных пунктах появилось понимание, что небольшой городок или деревня может быть интересным для туризма, а это в свою очередь - возможность для развития самого населенного пункта. Кроме того, города и села у различных водоемов становятся новой приманкой для туристов. Особенно тех, кто ищет альтернативу традиционному пляжному отдыху на побережье Азовского и Черного морей.

Поскольку децентрализация предусматривает передачу ответственности и ресурсов регионам, сама туристическая отрасль имеет все шансы использовать ресурсы и обеспечить пополнение регионов. Почти все регионы Украины определили туризм как один из ключевых путей экономического развития. Увеличивается уровень финансирования туризма из местных бюджетов и соответственно уровень ответственности за доходы от этой сферы. Туризм является самым быстрым способом создания рабочих мест и, следовательно, получения доходов бюджета. Однако стратегия развития туризма на местном уровне должно быть обязательно связана со стратегией развития региона.

Ключевые слова: туристическая привлекательность, туристический бизнес, туристическая поездка, внутренний туризм, въездной туризм, сервис.

Annotation

Tymchuk S. V., Neshchadym I. M., Sakovska O. M.

Tourism attractiveness of central Ukraine

The article substantiated the influence of tourism attractiveness on the development of the region's economy. The level of tourism flows concerning the regions of the Central Ukraine was determined. The state of the tourism market of the regions of the Central Ukraine in the part of functioning tourism subjects, types of tourism and the purpose of travels was analyzed. The importance of tourism infrastructure development and showing of tourism attractiveness of the Central Ukraine, that will affect the increase of income part of both the population and local budgets in general was proved.

Modern processes of globalization influence the development of the tourism industry in Ukraine. Unsatisfactory indicators of tourism development in some regions of Ukraine require a number of measures to strengthen the role of the state in the tourism sector and to optimize measures to ensure the development of tourism industry.

It is established that the level of inbound and outbound tourism is monitored according to the data of the border service of Ukraine, but the level of domestic tourism is calculated solely according to the reports of tour operators, hotels, enterprises of the sanatorium and resort complex. However, not all of them work legally and provide accurate reporting. It is difficult to estimate its volume due to the significant shadowing of the domestic tourism market. One possibility is to use indirect data. For example, tracking the movements of mobile subscribers.

From 2017 to the present, there is a boom in domestic tourism. In many settlements it became clear that a small town or village can be interesting for tourism, which in turn is an opportunity for the development of the settlement itself. In addition, towns and villages near various reservoirs are becoming a new attraction for tourists. Especially those looking for an alternative to a traditional beach holiday on the coast of the Azov and Black Seas.

As decentralization involves the transfer of responsibilities and resources to the regions, the tourism industry itself has every chance to use resources and to replenish the regions. Almost all regions of Ukraine identified tourism as one of the key ways of economic development. The level of financing of tourism from local budgets increases and the level of responsibility for revenues from this sphere is increasing. Tourism is the fastest way to create jobs and, consequently, to generate budget revenues. However, the strategy of tourism development at the local level must be necessarily linked to the development strategy of the region.

Key words: *tourism attractiveness, tourism business, tourist trip, domestic tourism, inbound tourism, service.*

РЕГУЛЯТОРНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

М. І. МАЛЬОВАНИЙ, доктор економічних наук

П. К. БЕЧКО, кандидат економічних наук

Н. В. БОНДАРЕНКО, кандидат економічних наук

С. А. ВЛАСЮК, кандидат економічних наук

М. О. КОБИЛЯНСЬКИЙ, аспірант

Уманський національний університет садівництва

В статті розглянуто механізми державної фінансової підтримки впливу на фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств. Проаналізовано основні економічні показники фінансово-господарської діяльності та динаміку видатків загального фонду Державного бюджету України на фінансування аграрної галузі України. Здійснена оцінка кредитування національної економіки в цілому і аграрної галузі зокрема. Запропоновано напрямки отримання аграріями бюджетної підтримки. Також було рекомендовано включити в форму статистичної звітності аграріїв відомості про надані податкові пільги. Запропоновано, впровадити офіційну статистичну звітність, яка містила би дані про податкові пільги, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам, які отримують державні субсидії.

Ключові слова: державна підтримка аграрним підприємствам, ринкові відносини, кредити, відсоткові ставки, фінансові результати, сектор економіки, податкова пільга, бюджетна підтримка.

Постановка проблеми. Сільськогосподарське виробництво нині є найменш конкурентоспроможним у національній економіці, а його діяльність значною мірою залежить від обсягів державної підтримки та його розвитку. Необхідність державної допомоги аграрній галузі диктується результатами загальноекономічної кризи, диспаритетом цін на продукцію сільського господарства та промисловості, слабкістю діючої фінансово-кредитної системи, реальним спадом доходів сільського населення та необхідністю

дотримання зобов'язань України щодо Світової організації торгівлі. В даний час не існує досконалої та ефективної моделі державної підтримки аграрного сектору фінансовими ресурсами, тому ця проблема вимагає подальшого вивчення і вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження фінансування аграрного сектору та міра державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні представлена в працях П.К. Бечка, С.А. Власюк, М.Я. Дем'яненко, А.Д. Діброва, О.Є. Гудзь, П.І. Гайдуцького, В.К. Збарського, О.О. Непочатенко, та інших вчених вітчизняної школи. Важливість і необхідність активізації регуляторних механізмів державної фінансової підтримки впливу на фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств умовах сучасних інтеграційних процесів свідчать про актуальність теми та зміст даного дослідження.

Матеріали і методи. Метою дослідження є обґрунтування регуляторних механізмів державної фінансової підтримки впливу на фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах трансформаційних змін. Теоретико-методологічними засадами дослідження є наукові підходи щодо з'ясування сутності механізму державної фінансової підтримки та формування раціональних пропозицій щодо його вдосконалення в Україні. Дослідження проводилося за допомогою методів порівняння; статистичного, графічного та абстрактно-логічного.

Результати досліджень. Формування ринкових відносин в аграрній сфері, створення нових господарюючих суб'єктів внаслідок трансформації сільськогосподарських підприємств є одним із пріоритетних напрямів аграрної реформи завдяки якій врегульовані як відносини власності в сільському господарстві, так і адаптаційні можливості сільськогосподарських підприємств до вимог ринкової економіки. Важливою складовою організаційно-економічного механізму ефективного розвитку сільськогосподарських товаровиробників є державна фінансова підтримка внаслідок якої забезпечується їх розширене відтворення, функціонування на самофінансуванні і самоокупності, забезпечення стійкого і комплексного розвитку сільських територій. Функціонування сільськогосподарських товаровиробників за ринкових умов неможливе без належної їх державної підтримки, оскільки на розвиток сільського господарства України значний вплив має держава. Ефективність сільськогосподарського виробництва великою мірою залежить від обсягів фінансових ресурсів, авансованих у виробничий процес. Сезонний характер виробництва, уповільнений колообіг

капіталу, залежність від природно-кліматичних умов суттєво впливають на фінансові потоки аграріїв і призводять їх до залежності від державної фінансової підтримки внаслідок об'єктивних і суб'єктивних умов їх функціонування. Основними механізмами бюджетної підтримки суб'єктів господарювання аграрної галузі, які використовуються у вітчизняній практиці, є фінансування бюджетних програм, надання їм субсидій та дотацій, спрямованих на розвиток та стимулювання виробництва. Прорахунки у фінансовій, податковій, кредитній політиці негативно впливають на фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників унеможливають їх самостійне без допомоги держави вирішення нагальних проблем, спрямованих на нарощування обсягів виробництва та реалізації конкурентоздатної продукції. Сучасний стан надання державної підтримки аграрним підприємствам є недостатньо ефективною, характеризується непослідовністю заходів і переважанням тактичних, а не стратегічних цілей. Досвід країн з розвинутими ринковими відносинами свідчить, що внаслідок специфіки сільського господарства нормальне функціонування аграріям забезпечує держава шляхом надання фінансової підтримки та належного державного захисту.

Державна підтримка аграріїв має бути спрямована на підвищення рівня їх прибутковості, забезпечення потреб населення в якісній продукції, зростання її експорту. Ефективність державної фінансової політики полягає в тому, що вона слугує механізмом і мотивацією до високопродуктивної праці та раціонального використання ресурсного потенціалу. Пріоритетність аграрної галузі є незаперечною, оскільки в ній зосереджено значний економічний потенціал, що забезпечує продовольчу та економічну безпеку країни.

За останні роки аграрна галузь демонструє позитивні зрушення в контексті нарощування обсягів виробництва продукції, зростання її прибутковості та суттєвого збільшення частки галузі в формуванні бюджетів всіх рівнів за рахунок сплачених податків (табл.1). За досліджуваний період частка сільського господарства у загальній доданій вартості по національній економіці зростає. Якщо в 2012 р. її розмір складав 8,9 %, то в 2017 р. – 12,1 % або на 3,2 відсоткових пункти більше. Суттєво зростає вартість сільськогосподарської продукції в постійних цінах 2010 р. розмір якої в 2017 р. порівняно з 2012 р. зріс на 25,9 млрд. грн або на 11,6 %. В порівнянні з 1990 р. вартість продукції сільського господарства в постійних цінах 2010 р. в 2017 р. склала 91,8%, а в порівнянні з 2010 р. зросла на 32,9 %.

За досліджуваний період внаслідок суттєвої зміни податкового законодавства щодо оподаткування сільськогосподарських товаровиробників суттєво зростає сума сплачених ними податків та зборів розмір яких в 2017 р. становив 22,2 млрд. грн, що в 3,53 рази більше порівняно з 2012 р. На тлі абсолютного зростання сум сплачених аграріями податків до бюджетів всіх рівнів зростає їх частка в загальній сумі податків, що надійшли до бюджетів всіх рівнів від платників в цілому по національній економіці.

Якщо частка податків сплачених аграріями в 2012 р. до загальної суми сплачених податків суб'єктами господарювання національної економіки склала 2,1 %, то в 2017 р. на 0,6 відсоткових пункти більше. На тлі зростання прибутку сільськогосподарських товаровиробників в 2017 р. порівняно з 2012 р. в 2,92 рази і рівня рентабельності на 1,4 відсоткових пункти податкове навантаження на аграріїв зростає в основному за рахунок відміни спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість та зростання ставок і бази оподаткування єдиним податком (четверта група).

Досвід країн з розвинутими ринковими відносинами свідчить про суттєві розміри фінансової підтримки сільськогосподарським товаровиробникам. В той же час, державна фінансова підтримка вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам, яка сформована з кінця минулого століття передбачає як прямі, так і непрямі методи її реалізації. В основі прямих методів державної фінансової підтримки аграріям через міністерство аграрної політики і продовольства закладений механізм її перерозподілу відповідно до бюджетних програм. Непрямі методи державної фінансової підтримки аграріїв, включали пільгове оподаткування, та відмінений на вимогу МВФ спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість.

З огляду на чисельні зміни, внесені до Податкового кодексу України механізм державної підтримки на сьогоднішній день суттєво різниться від чинного на дату прийняття цього нормативного акту.

До внесених змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування сільськогосподарських товаровиробників метою застосування норм цього нормативного документу для аграріїв було стимулювання інвестиційної привабливості, нарощування ними виробництва конкурентоспроможної продукції на світових ринках та обсягів вирощування органічної продукції, і головне, зростання ВВП галузі.

Табл. 1. Основні економічні показники фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників України [1]

Показник	2012 р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017 р.	2017 у % до 2012р.
Валова додана вартість, млрд.грн	113,2	132,4	161,1	236,0	277,2	305,2	2,7 р.
Частка сільського господарства у валовій доданій вартості,%	8,9	9,9	11,7	14,2	13,8	12,1	3,2 в.п.
Вартість продукції сільського господарства в постійних цінах в цінах 2010 р., млрд. грн	223,3	252,9	251,4	239,4	254,6	249,2	111,6
Темп росту продукції сільського господарства в постійних цінах 2010 р. (у цінах попереднього року), %	96,1	113,6	102,2	95,2	106,3	97,8	+1,7 вп
Темп росту продукції сільського господарства в постійних цінах 2010 р. (до 2010 року), %	115,5	131,2	134,1	127,1	135,8	132,9	+17,4 в.п.
Темп росту продукції сільського господарства в постійних цінах 2010 р. (до 1990року), %	79,8	90,7	92,6	88,2	93,8	91,8	+12,0 вп.
Частка продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 р. до валового внутрішнього продукту, %	15,3	16,6	15,8	12,0	10,7	11,7	-3,6 в.п.
Загальна сума сплачених податків господарюючими суб'єктами національної економіки, млрд.. грн	352,4	353,9	367,5	507,6	650,8	828,2	3,53 р.
Сума сплачених податків сільськогосподарськими товаровиробниками, млрд. грн	7,4	7,8	8,7	14,4	12,1	22,2	3,0 р.
Частка сплачених податків аграріями до загальної суми сплачених податків платниками податків України,%	2,1	2,2	2,4	2,8	1,9	2,7	0,6вп.
Фінансовий результат до оподаткування, млрд. грн	26,9	15,3	21,7	103,4	90,1	78,8	2,92 р.
Частка сплачених податків аграріями до фінансового результату до оподаткування,%	27,5	50,9	40,1	13,9	13,4	28,2	0,7 вп.
Рівень рентабельності, %	22,1	11,4	20,6	41,7	33,6	23,5	+1,4 в.п
Частка суб'єктів господарювання, які отримали збиток,%	25,2	19,7	15,3	11,1	11,6	13,3	-11,9 в.п

Державна фінансова підтримка аграріям передбачає цінове регулювання, як гуртових цін з окремих видів сільськогосподарської продукції шляхом встановлення мінімальних та максимальних інтервенційних цін, так і застосування інших заходів, передбачених Законом «Про державну підтримку сільського господарства»[3], при дотриманні правил антимонопольного законодавства та правил добросовісної конкуренції.

Оцінка еволюції теоретичних концепцій державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників засвідчує, що в умовах ринкового господарювання вона є суб'єктивно необхідною: сільське господарство через наявність притаманних йому особливостей не може отримати від реалізації вирощеної продукції дохід, який міг би повністю перекрити витрати виробництва, забезпечити розширене відтворення виробництва та соціальний розвиток сільських територій. Обсяги та структуру видатків, закладених у Державному бюджеті на відповідний рік формує вектор нинішньої аграрної політики. За останні роки розмір фінансової державної підтримки суб'єктам господарювання має тенденцію до зменшення про що свідчать дані представлені в (табл.2).

Зі зростанням загального обсягу видатків Державного бюджету в 2018 р. порівняно з 2012 р. на 757,7 млрд. грн. частка державної підтримки аграрної галузі не суттєва її частка в загальних видатках Зведеного Державного бюджету в 2018 р. склала 0,50 %, що на 1,0 відсотковий пункт менше в порівнянні з 2012 р. Загальна сума державної фінансової підтримки за різними бюджетними програмами для всієї галузі зростає і в 2018р. склала 11,1 млрд. грн , що на 6,8 млрд. грн. більше порівняно з 2012 р. Однією із пріоритетних статей фінансової державної підтримки аграріїв є фінансова підтримка шляхом здешевлення кредитів. У 2000 р., паралельно з проведенням аграрної реформи в Україні запроваджено механізм державної підтримки аграріїв через здешевлення кредитів відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2000 р. №398 [4]. В основі цього механізму закладено здешевлення відсоткових ставок за банківські кредити. Часткове відшкодування кредитних ставок суб'єктам аграрного виробництва за рахунок бюджетних коштів за своєю сутністю не є ринковою акцією, оскільки його базовими принципами є державне регулювання функціонування ринку фінансових послуг. Однак, такі компенсаційні виплати певною мірою сприяли розблокуванню кредитування аграріїв, розширили їх доступ до кредитних ресурсів на ринку кредитних послуг.

Табл. 2. Динаміка видатків загального фонду Державного бюджету України на фінансування аграрної галузі [3]

Показники	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	Відхилення (+,-) 2018/2012
Видатки Державного бюджету, млрд. грн всього	492,4	505,8	523,1	679,9	835,5	1056,7	1250,1	757,7
у % до попереднього року	118,1	102,7	103,4	129,9	122,9	126,5	118,3	x
Міністерство аграрної політики та продовольства, , млрд. грн	7,4	7,5	5,8	4,7	4,4	5,5	6,3	6,4
у % до загальних видатків Зведеного Державного бюджету	1,50	1,48	1,11	0,69	0,53	0,52	0,50	x
Державна пряма підтримка аграрного сектору, млрд. грн	4,3	4,3	3,6	2,6	2,2	9,4	11,1	6,8
в тому числі - фінансова підтримка шляхом здешевлення кредитів, млрд. грн	0,4	0,7	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-0,1
- кредити фермерським господарствам, млн. грн.	21,6	20,3	27,9	25,6	15,8	65,0	43,1	0,8

Пільгове кредитування сільськогосподарських товаровиробників перебуває під впливом макроекономічних факторів найбільш істотними з яких є: стійкість національної валюти; ступінь інтеграції національної економіки у світову; загальний економічний ріст; державне регулювання ринку продовольства; залежність від експортного потенціалу; забезпечення цінового паритету між сільськогосподарською і промисловою продукцією. Фінансова підтримка суб'єктів господарювання через механізм здешевлення

кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (відсотків) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Динаміка фінансової підтримки на здешевлення кредитів, що представлена в таблиці свідчить, що її розмір не суттєвий і варіативно складає від 0,7 млрд. грн. в 2013 р. до 0,3 млрд. грн. за період з 2014 – 2018 рр. Це дає підстави стверджувати, що такий механізм фінансової державної підтримки аграріїв на здешевлення кредитів фактично в межах держави не працює. Оцінка кредитування національної економіки в цілому і аграрної галузі представлена в (табл.3).

Табл. 3. Кредитні ресурси сільського господарства України [5]

Показник	2013р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Залишки кредитів, наданих суб'єктам господарювання діяльності усім галузям національної економіки на кінець року, млрд. грн.	692	779	788	822	1047	1059
в тому числі:						
- сільське господарство	41	55	48	55	52	46
- частка сільського господарства, %	5,9	7,1	6,1	6,7	5,8	6,3
Відсоткові ставки за кредити всіх галузей національної економіки, %	15,2	16,7	21,4	16,2	16,5	16,9
в тому числі сільське господарство	18,0	22,0	22,0	17,0	20,2	20,1
Прострочені кредити позичальників всіх галузей національної економіки, млрд. грн	128,6	239,5	271,4	281,9	231,5	266,4
- частка прострочених кредитів, %	18,6	30,7	34,4	34,3	37,3	36,9
Прострочені кредити суб'єктів господарювання аграрної галузі, млрд. грн	2,4	6,0	5,9	6,1	5,3	5,8
- частка прострочених кредитів	5,9	10,9	12,3	11,1	9,3	8,7

За досліджуваний період залишки кредитів, наданих суб'єктам господарювання аграрної галузі до загальної заборгованості по національній економіці складають від 5,8% в 2017 р. до 7,1% в 2014 р. В той же час, спостерігається суттєвий розрив в відсоткових ставках за банківські кредити по всіх галузях національної економіки і сільського господарства, зокрема. Аналогічна ситуація має місце і в 2018 р. банківські кредити для аграріїв на 3,2 % дорожчі, ніж в цілому для всіх галузях національної економіки. Із загальної суми залишків кредитів наданих суб'єктам господарювання всіх галузей національної економіки загальна сума прострочених складала в 2018 р. 36,9%, що на 18,6 відсоткових пункти більше в порівнянні з 2013 р. Залишки прострочених кредитів по аграрній галузі в 2018 р. склали 8,7% до загальних залишків кредитів.

Пільгове кредитування суб'єктів господарювання аграрної галузі за період його існування накопила низку недоліків основним з яких є її вкрай нерівномірний географічний розподіл. Половину всієї суми аграрних кредитів країни отримують підприємства, зареєстровані в Києві та Київській області. Використовуючи державні банки, бажано наблизити територіальні пропорції розподілу кредитних ресурсів до обсягів регіонального аграрного виробництва.

Для сучасного розвитку аграрного сектора національної економіки та нарощування його конкурентоспроможності на світовому й національному ринках аграрної продукції в Україні є значний потенціал. Важлива роль у цьому процесі належить фермерським господарствам. Їх переваги, порівняно з іншими організаційними формами господарювання, виявляються у простоті створення, вільному входженні на ринок і виході з нього, гнучкості управління та спрощеній процедурі прийняття рішення, оперативному реагуванні на зміни в кон'юнктурі ринку, вищому рівні мотивації праці. В той же час, ефективність управлінської діяльності фермерських господарств України, динамічність їх розвитку в межах національної економіки суттєво залежить від рівня та якості використання механізмів державної фінансової підтримки, завдяки якій забезпечується їх функціонування на умовах розширеного відтворення. За сучасних ринкових умов, глобалізаційних процесів державна фінансова підтримка фермерських господарств є однією із ключових інструментів організації аграрного бізнесу й ефективного управління ним. З огляду на важливість функціонування фермерських господарств, проблеми підвищення їх рентабельності й конкурентоспроможності за ринкових умов виникає усвідомлена потреба

надання фінансової підтримки фермерським господарствам статусу однієї із стабільних статей витрат Державного бюджету України. В той же час, за період з 2014 – 2018 рр. на розвиток фермерських господарств державна підтримка була виділена лише в 2018 р. в розмірі 1,0 млрд. грн.

Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. [6] була схвалена ще у 2013 р. У 2015 р. був розроблений проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. [7]. Положення, розроблені в цих нормативних актах не знайшли відображення на законодавчому рівні з питань аграрної політики. Порядок державної підтримки аграріїв визначається щорічно в законах України «Про Державний бюджет України» та низкою підзаконних нормативних актів. Отже, постійно змінюються не стільки стратегічні пріоритети, скільки результати лобіювання інтересів зацікавлених груп у політичному процесі при формуванні та затвердженні державного бюджету. Дослідження сучасного стану державної підтримки аграріїв виступає основою для розробки заходів з її удосконалення, перетворення аграрної політики на дієвий чинник сталого розвитку аграрного сектору та гарантування продовольчої безпеки країни.

Стратегічною галуззю сільського господарства є тваринництво. За останні роки тваринницька галузь демонструє деяке пожвавлення щодо виробництва продукції (табл.4).

Приведені в (табл.4) дані свідчать про зростання виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємств крім 2015 і 2016 рр. Намітилася стійка тенденція з виробництва м'яса свиней і м'яса птиці, зокрема в 2017 р. відповідно до 2000 р. в 4,1 і 28,2 рази. В той же час, виробництва м'яса яловичини і телятини в 2017 р. порівняно з 2000р. складає 31,1% або скоротилося на 210 тис. т. Аналогічна ситуація з виробництва молока валове виробництво якого в 2017 р. порівняно з 2000 р. складає 75,3% або скоротилося на 903 тис. т. За досліджуваний період намітилася стійка тенденція до скорочення обсягів виробництва вовни обсяг виробництва якої в 2017 р. порівняно з 2000 р. складає 19,5% з одночасним зменшенням поголів'я овець кількість яких в 2017 р. порівняно з 2000 р. зменшилася на 235 тис. голів. На тлі зменшення обсягів виробництва окремих видів продукції зменшується за досліджуваний період поголів'я худоби. Так, поголів'я корів в 2017 р. порівняно з 2000 р. скоротилося на 1384 тис. голів, загальної кількості ВРХ на 3870 тис. голів.

**Табл. 4. Показники діяльності тваринницької галузі
сільськогосподарських підприємств України, за роками[1]**

Показник	2000	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами, у % до попереднього року	х	107,0	108,1	103,5	96,4	98,1	100,7
Виробництво продукції:							
- м'ясо, у забійній вазі, тис. т	438	1271	1441	1452	1464	1490	1483
у % до 2000 р.	х	2,9 р.	3,3 р.	3,3 р.	3,3 р.	3,4 р.	3,3р.
у тому числі							
- яловичина і телятина	305	97	111	99	94	99	95
у % до 2000 р.	х	31,8	36,4	32,5	30,8	32,5	31,1
- свинина	91	304	362	377	400	397	373
у % до 2000 р.	х	3,3р.	3,9р.	4,1 р.	4,4 р.	4,4р.	4,1 р.
- м'ясо птиці	36	868	966	975	968	993	1014
у % до 2000 р.	х	24,1 р.	26,8 р.	27,1 р.	26,9	27,6	28,2
- молоко, тис. т	3669	2535	2582	2648	2669	2706	2766
у % до 2000 р.	х	69,1	70,4	72,2	72,7	73,8	75,3
Вовна, т	1311	556	470	379	314	266	255
у % до 2000 р	х	42,4	35,9	28,9	23,9	20,3	19,5
Кількість сільськогосподарських тварин, на кінець року тис. голів:							
-ВРХ	5037	1507	1438	1310	1270	1214	1167
у % до 2000 р	х	29,9	28,5	26,0	25,2	24,1	23,2
- корови	1851	575	565	529	505	485	467
у % до 2000 р	х	31,1	30,5	28,6	27,3	26,2	25,2
- свині	2414	3557	3879	3733	3704	3566	3304
у % до 2000 р	х	147,3	160,7	154,6	153,4	147,7	136,9
- вівці	413	260	244	201	181	179	178
у % до2000 р.	х	62,9	59,1	48,7	43,8	43,3	43,1
Птиця, млн. голів	25,3	117,9	132,1	122,1	112,0	109,8	112,5
у % до 2000 р	х	4,7 р.	5,2 р.	4,8 р.	4,4 р.	4,3 р.	4,4 р.

Такий стан діяльності сільськогосподарських підприємств з виробництва тваринницької продукції загрожує продовольчій безпеці країни і є передумовою до фінансової підтримки галузі з боку держави. Про розмір державної підтримки тваринницької галузі свідчать дані (рис. 1)

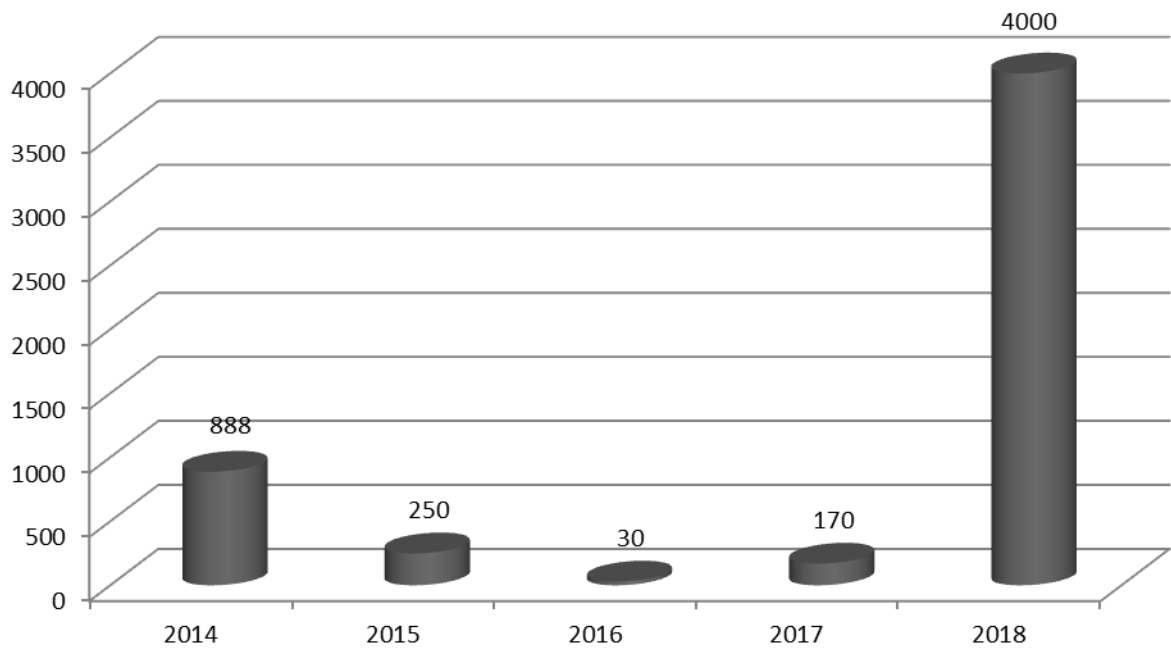

Рис. 1. Динаміка державної підтримки тваринництва в Україні у 2014–2018рр., млн грн

[Розподіл видатків Державного бюджету України : Додатки до державного бюджету. URL : zakon.rada.gov.ua.]

Як свідчать дані державна фінансова підтримка тваринницької галузі не суттєва. І лише в 2018 р. на підтримку галузі спрямовано 4000 млн. грн. В той же час, досвід фінансової державної підтримки свідчить, що у вітчизняній практиці відсутня розроблена політики щодо підтримки сільського господарства в цілому і тваринницької галузі, зокрема з урахуванням особливостей відтворення галузі та її багатофункціонального характеру.

В той же час, для збалансованого виконання сільським господарством економічних, соціальних і екологічних функцій у США виділяється 10% вартості виробленої сільськогосподарської продукції, а в країнах ЄС – 20%, то в Україні цей показник за досліджуваний період становив понад 7%, з 2016 р. унормований у розмірі 1%. Водночас у 2017 р. із належних 6,3 млрд. грн було виділено всього 5,52 млрд. грн, а на 2018 р. замість 7 млрд. грн заплановано 6,3 млрд. грн, що багаторазово менше з розрахунку на 1 га угідь, ніж у європейських та інших країнах.

Основні недоліки використання бюджетних коштів, що спрямовуються на підтримку сільського господарства: територіальний і галузевий розподіл державної підтримки не відповідає принципам вирівнювання умов

відтворення, а здійснюється більшою мірою на засадах лобізму (так, половину з виділених у 2017 р. коштів одержали найбільші у країні птахофабрики Київської області); не включені механізми стабілізації ринкових цін, передбачені Законом України «Про державну підтримку сільського господарства» та іншими актами, оптові ринки не функціонують, ПАТ «Аграрний фонд» інтервенційних та інших регулятивних функцій не виконує; у сфері розподілу державних коштів, практика доступу до таких фінансів виключно за попередньою домовленістю, умови та контроль за їхнім виконанням складні та заплутані, існують й інші бар'єри, що обмежують можливості участі у державних програмах середніх і малих сільськогосподарських підприємств (упродовж 2000–2017 рр. лише п'ята їх частина подавала заявку на участь у державних програмах); практично відсутня державна підтримка особистих селянських та інших малих господарств, які виробляють 70–98% усієї низькорентабельної трудомісткої та 44% усієї валової продукції (у США, де чітко дотримуються вирівнювального характеру розподілу бюджетних дотацій, у ферм з товарною продукцією до 5 тис. дол. вони становлять 23% виручки, а у ферм-мільйонерів – менше 1%); відсутня система інформаційного доведення програм державної підтримки до малих і середніх виробників: майже 26% підприємств такої категорії та понад 61% особистих селянських й інших господарств населення не знають про існування таких програм; в Україні держава не бере участі у забезпеченні виконання сільським господарством зазначених вище соціальних і екологічних функцій (у Польщі, наприклад, на ці цілі передбачено щорічне державне фінансування у розмірі 1,9 млрд. євро).

Основні напрями усунення недоліків державної підтримки сільського господарства з урахуванням світового досвіду й обмежених фінансових можливостей на середню перспективу полягають в наступному:

- виключення з системи державної підтримки великих монокультурних сільськогосподарських підприємств, які мають менше 0,3 гол. великої рогатої худоби на 1 га, а також птахофабрик агрохолдингів;

- спрямування державної підтримки підприємств, які розвивають тваринницькі галузі, на створення м'ясного стада і нарощування виробництва молока;

- переорієнтація не менш 60% загального державного фінансування на підтримку нарощування товарності малих господарств, створення ними об'єктів виробничої і ринкової інфраструктури та придбання техніки й обладнання для спільного використання на кооперативних чи договірних

засадах; підтримку виробництва ними органічної продукції, організацію передачі знань їхнім керівникам;

– унормування участі держави у фінансуванні виведення з обробітку і тимчасової консервації деградованих земель, створення на оброблюваних землях високопродуктивних культурних пасовищ для скотарства, заліснення ярів, відновлення і розширення площ полезахисних лісосмуг;

– створення обґрунтованої, прозорої та доступної для контролю громадськими сільськогосподарськими підприємствами системи критеріїв розподілу державних бюджетних коштів серед різних типів господарств з урахуванням зональних умов їхньої діяльності.

Обов'язковою вимогою отримання аграріями бюджетної підтримки має стати ефективне використання ними природного ресурсу галузі, насамперед земельних угідь. Для цього має бути унормований ряд вимог, що стимулюють сільськогосподарських товаровиробників до відтворення родючості угідь, захисту водних ресурсів, виробництва якісної продукції, охорони агроландшафтів тощо.

Для рівномірного розподілу державної фінансової підтримки сільськогосподарським підприємствам за регіонами слід запровадити офіційну статистичну звітність, яка містила би дані про податкові пільги, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам, які отримують державні субсидії.

З метою підвищення об'єктивності і глибини оцінки спільного впливу бюджетних субсидій з податковими пільгами доцільно включити в форму статистичної звітності аграріїв «Звіт про засоби цільового фінансування» відомості про надані податкові пільги. Пряма державна підтримка повинна надаватися, в першу чергу, новоствореним підприємствам. Отже, з урахуванням принципу раціональності в економіці, в разі, якщо надані кошти будуть використовуватися неефективно (зі скороченням рентабельності, обсягів виробництва і реалізації) протягом двох періодів поспіль, то таким суб'єктам необхідно припинити надавати підтримку і спрямувати її тим сільськогосподарським підприємствам, які зможуть найбільш ефективно її використовувати і отримати максимальну економічну вигоду. Запровадження вищеперерахованих пропозицій унеможливить порушення в розподілі державної фінансової підтримки сільськогосподарським підприємствам і призведе до справедливості і рівного доступу бюджетної допомоги.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2017 рік. Державна служба статистики України за редакцією І.Є.Вернера/ Державна служба статистики України. К.:2018.540 с.
2. Про державну підтримку сільського господарства України Закон України. Відомості Верховної Ради України, 204, № 49 URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
3. Розподіл видатків Державного бюджету України. Додатки до державного бюджету URL: zakon.rada.gov.ua.
4. Закон України Про додаткові заходи щодо кредитування комплексу сільськогосподарських робіт за станом 25.02. 2000 р. № 398 / постанова Кабінету Міністрів України. Офіційний вісник України. 2000. №9. С. 3-4.
5. Вісник НБУ. Грошово-кредитна та фінансова статистика. URL :https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450
6. Про схвалення стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р./Розпорядження КМУ від 17.10.2013 р. № 806. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
7. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
8. Радченко О. Державна підтримка сільського господарства України в період системних реформ. Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. 2016. № 2. С. 47–53.
9. Лупенко, Ю. О. Стратегічні напрями податкового регулювання розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 р. К.: ННЦ ІАЕ. 2014. 36 с.
10. Про державну підтримку сільського господарства України Верховна Рада України.2004. №1877-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
11. Розподіл видатків Державного бюджету України Додатки до державного бюджету. URL: zakon.rada.gov.ua.

Reference

1. Statistical Yearbook of Ukraine as of 2017. (2018). State Statistics Service of Ukraine under the guidance of Verner, I. Ye. Kyiv [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine “On the State Support of the Agriculture in Ukraine”. Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, No. 49, p. 204. Retrieved from

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> [in Ukrainian].

3. Allocation of Costs of the State Budget of Ukraine. Annexes to the State Budget. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

4. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine. (2000). Law of Ukraine “On the Additional Measures Concerning Crediting the Complex of Agricultural Activities” No. 398 of February 25, 2010. Official Bulletin of Ukraine, No. 9, pp.3-4 [in Ukrainian].

5. Monetary and Financial Statistics. Bulletin of the National Bank of Ukraine. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450 [in Ukrainian].

6. Ordinance of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 17, 2013 “On Approval of the Strategy of the Agricultural Sector of Economy for the Period until 2020”. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80> [in Ukrainian].

7. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2015). Single Overarching Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas for 2015-2020. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/node/16025> [in Ukrainian].

8. Radchenko, O. (2016). State Support of Agriculture of Ukraine During the Period of Systemic Reforms. The economic discourse. International scientific journal, No. 2, pp. 47—53 [in Ukrainian].

9. Lupenko, Yu. O. (2014). Stratehichni napriamy podatkovoho rehuliuвання rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy na period do 2020 r. Kyiv: NSC IAE [in Ukrainian].

10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2004). Law of Ukraine No. 1877-IV "On the State Support of the Agriculture in Ukraine". Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> [in Ukrainian].

11. Allocation of Costs of the State Budget of Ukraine. Annexes to the State Budget. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

Аннотация

Малёванный М. И., Бечко П. К., Власюк С. А., Бондаренко Н. В., Кобылянский Н. А. Регуляторные механизмы государственной финансовой поддержки влияния на финансовые результаты деятельности сельскохозяйственных предприятий

Важной составляющей организационно-экономического механизма эффективного развития сельскохозяйственных товаропроизводителей государственная финансовая поддержка. Функционирования сельскохозяйственных

товаропроизводителей в рыночных условиях невозможно без надлежащей поддержки, поскольку на развитие сельского хозяйства Украины значительное влияние имеет государство.

Определено, что эффективность сельскохозяйственного производства во многом зависит от объемов финансовых ресурсов, авансированных в производственный процесс. Сезонный характер производства, замедленный круговорот капитала, зависимость от природно-климатических условий существенно влияют на финансовые потоки аграриев и приводят их к зависимости от государственной финансовой поддержки в силу объективных и субъективных условий их функционирования.

Выявлены основные механизмы бюджетной поддержки субъектов аграрной отрасли используемых в отечественной практике. Государственная поддержка аграриев должна быть направлена на повышение уровня их доходности, обеспечения потребностей населения в качественной продукции, рост ее экспорта. Эффективность государственной финансовой политики заключается в том, что она служит механизмом и мотивацией к высокопроизводительному труду и рационального использования ресурсного потенциала.

Установлено, что за последние годы аграрная отрасль демонстрирует положительные сдвиги в контексте наращивания объемов производства продукции, рост ее прибыльности и существенного увеличения доли отрасли в формировании бюджетов всех уровней за счет уплаченных налогов.

Определена приоритетность статей финансовой государственной поддержки аграриев. Финансовая поддержка путем удешевления кредитов в определенной степени способствуют разблокированию кредитования аграриев, расширению их доступа к кредитным ресурсам на рынке кредитных услуг. Помощь субъектов хозяйствования через механизм удешевления кредитов осуществляется в режиме кредитной субсидии и заключается в субсидировании части платы (процентов) за использование кредитов, предоставленных банками в национальной и иностранной валюте.

Установлено, что льготное кредитование субъектов хозяйствования аграрной отрасли за период его существования накопила ряд недостатков. Основным из которых является ее крайне неравномерное географическое распределение (половину всей суммы аграрных кредитов страны получают предприятия, зарегистрированные в Киеве и Киевской области).

Отмечено, что в отечественной практике отсутствует разработанная политики по поддержке сельского хозяйства в целом и животноводческой отрасли, в частности с учетом особенностей воспроизводства отрасли и ее многофункционального характера.

Определено, что обязательным требованием получения аграриями бюджетной поддержки является эффективное использование ими земельных угодий. Для этого должно быть нормированный ряд требований, стимулирующих

сельскохозяйственных товаропроизводителей к воспроизводству плодородия угодий, защиты водных ресурсов, производства качественной продукции, охраны агроландшафтов и т.п.

Установлено для равномерного распределения государственной финансовой поддержки сельскохозяйственным предприятиям по регионам следует ввести официальную статистическую отчетность, содержащую данные о налоговых льготах, предоставляемых сельскохозяйственным товаропроизводителям, получают государственные субсидии.

Ключевые слова: государственная поддержка аграрным предприятиям, рыночные отношения, кредиты, процентные ставки, финансовые результаты, сектор экономики, налоговая льгота, бюджетная поддержка.

Annotation

Malyovanyi M., Bechko P., Vlasiuk S., Bondarenko N., Kobylanskyi M.

Regulatory mechanisms of state financial support that influence the financial results of the activity of agricultural enterprises

State financial support is an important component of the organizational and economic mechanism for the effective development of agricultural commodity producers. It is impossible for the agricultural commodity producers to operate in the market economy conditions without proper support since the state has a significant impact on the development of agriculture of Ukraine.

It has been determined that the efficiency of the agricultural industry largely depends on the funding advanced in the production process. Seasonal nature of production, slow circulation of capital, dependence on natural and climatic conditions significantly affect the financial flows of farmers and lead them to dependence on state financial support due to objective and subjective conditions of their functioning.

The main mechanisms of taxpayer support for agricultural business entities, used in domestic practice, have been developed. The state support for farmers should be aimed at increasing their profitability, meeting the needs of the population in quality products, growing the exports. The efficiency of the state financial policy is that it serves as a mechanism and motivation for efficient labor and rational use of potential resources.

It has been established that in recent years, the agricultural sector has shown positive changes in the context of increasing the volume of production, the growth of its profitability and a significant increase in the share of the industry in the formation of budgets of all levels at the expense of taxes paid.

The priority of lines of the state financial support for farmers has been determined. Financial support by easing of credits to some extent contributes to the unblocking of lending to farmers, expanding their access to credit resources in the market of credit services. Support for business entities through the mechanism of easing of credits is carried out in the form of credit subsidies and involves subsidizing a part of the fee (interest) for the

use of loans provided by banks in national and foreign currency.

It has been determined that preferential loans for agricultural business entities have obtained a number of shortcomings during the period of their existence. The main of them is their extremely uneven geographical distribution (half of the total amount of agricultural loans of the country is received by enterprises registered in Kyiv and Kyiv region).

It has been noted that in domestic practice there is no developed policy to support agriculture in general and cattle-breeding industry particularly, taking into account the peculiarities of the reproduction of the industry and its multifunctional nature.

It has been determined that the absolute requirement for farmers to receive taxpayer support is the efficient use of their commercial lands. To achieve that there should be a normalized number of requirements that stimulate agricultural commodity producers to reproduce land yield, protect aquatic resources, produce quality products, protect cultivated lands, etc.

It has been determined that for even distribution of the state financial support for the agricultural enterprises between the regions it is necessary to introduce the official statistical reporting that contains data on the tax preferences provided to agricultural commodity producer that receive state subsidies.

Keyword: *state support for agricultural enterprises, market relations, loans, interest rates, financial results, economy sector, tax preference, taxpayer support.*

УДК 658.003.1:65.28

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-98-115

КЛІМАТИЧНІ УМОВИ ЯК ПРИРОДНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

А. П. БУРЛЯЙ, *кандидат економічних наук*

Уманський національний університет садівництва

В статті розглядаються проблеми залежності сільськогосподарського виробництва від природно-кліматичних умов. Встановлено, що загалом в Україні спостерігається підвищення температурного режиму та незначне підвищення річної кількості опадів, що призводить до зменшення волого забезпечення території країни. Проведено групування областей за рівнем аридності та визначено його вплив на ефективність агровиробництва.

Ключові слова: *аридність, екологізація, ефективність, природно-кліматичні умови, сільське господарство.*

Вступ. Сучасне суспільство не має альтернативи: економічного розвитку або охорони навколишнього природного середовища. Воно повинне підпорядковувати розвиток можливостям, які надає навколишнє середовище. Не можна зупинити розвиток техніки, але можливо діяти таким чином, що відповідатиме можливостям, які надані довкіллям. Швидкі темпи несприятливих змін, що відбуваються в навколишньому середовищі, загрожують збереженню безперервності біологічного життя на Землі. Неправильне використання природних ресурсів призвели до негативного впливу на навколишнє середовище і клімат, що, зважаючи на безпосередню залежність сільського господарства від природи, погіршило якість і кількість сільськогосподарського виробництва. Деградація природних ресурсів, таких як ґрунт або вода, є фактором, що безпосередньо обмежує виробничий потенціал сільського господарства. У більш широкому плані, виробничі можливості агровиробників дедалі більше визначаються впливом зміни клімату.

Саме тому виникла необхідність дослідження еколого-економічних чинників, що безпосередньо впливають на ефективне та, одночасно, безпечне функціонування аграрної сфери економіки, яка не лише відповідає за продовольчу безпеку України, а й відіграє важливу роль в народногосподарському комплексі країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання екологізації аграрного виробництва на сучасному етапі є надзвичайно актуальними, а тому їх вирішенню присвячені дослідження багатьох провідних вчених. Серед них доцільно виділити Багай Н.О., Варченко О. М., Гафурова О.В., Голян В.А., Данилишина Б.М., Міщенко З.А., Прокопенко К. О., Попович Н.В., Решетченко С.І., Суханова Є.Т., Тарасова В.В., Хвесик М.А., Шубравська О.В. та ін. Але деякі аспекти визначення впливу екологічних умов на ефективність сільського господарства розроблені недостатньо та потребують більш детального дослідження, що і стало метою статті.

Методика досліджень. Теоретико-методологічною основою дослідження слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, провідних спеціалістів у сфері екологізації, екологічності та екологічної оцінки аграрного виробництва. При проведенні дослідження використано: метод порівняння, статистико-економічний, абстрактно-логічний, статистичний, емпіричний та графічний методи.

Результати досліджень. Глобальна зміна клімату загрожує порушити добробут суспільства, підірвати економічний розвиток та змінити природне

середовище, зробивши його ключовою політичною проблемою XXI-го століття. Відповідно до звіту Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату (IPCC), що заснована Програмою ООН з навколишнього середовища (UNEP) та Всесвітньою метеорологічною організацією (WMO), зміна клімату є загрозою сталому розвитку людства. Серед основних висновків наведеного Звіту необхідно підкреслити наступні тези:

- головною причиною безпрецедентних кліматичних змін у світі є антропогенний фактор – економічне зростання та збільшення чисельності населення, який спричинив найбільші за останні 800 000 років викиди парникових газів. Наслідком цього є підвищення температури атмосфери і океану, скорочення запасів снігу і льоду та підвищення рівня моря;

- в останні десятиліття зміни клімату стали причиною впливів на природні та антропогенні системи на всіх континентах і в океанах. Спостерігаються зміни в гідрологічних системах, кількості та якості водних ресурсів через мінливість опадів та танення снігу і льодовиків. Значна кількість наземних, прісноводних та морських видів тварин змінили свої географічні ареали, сезонну активність, характер міграції, чисельність та взаємодію з іншими видами. Негативні впливи на врожайність сільськогосподарських культур, викликані зміною клімату, відбуваються частіше, ніж позитивні;

- аналіз показує динаміку зростання кількості екстремальних явищ, пов'язаних з кліматом: хвилі тепла, посухи, повені, циклони, стихійні тощо;

- безперервний викид парникових газів викличе подальше потепління і довгострокові зміни в усіх компонентах кліматичної системи, підвищуючи ймовірність важких, всеосяжних і необоротних впливів на людей і екосистеми. Для обмеження зміни клімату буде потрібно істотне і стійке скорочення викидів парникових газів, які в поєднанні з адаптацією можуть зменшити ризики зміни клімату;

- для сільського господарства важливим є висновок, що в більшості регіонів планети буде більше аномально спекотних періодів і менше днів із сильними морозами (як окремих днів, так і середніх сезонних значень). Спекотні періоди будуть частішими і довшими. Водночас можливі епізоди екстремально низьких зимових температур. У результаті підвищення температури відбудуться нерівномірні зміни глобального кругообігу води. Майже в усіх куточках планети збільшаться контрасти між сухими і перезволоженими регіонами, між сухими і дощовими сезонами [1].

Дані висновки стосуються також кліматичних змін безпосередньо в Україні, що необхідно враховувати при веденні сільськогосподарського виробництва. Серед негативних наслідків кліматичних змін для сільського господарства можна відмітити підвищення середніх температур і зміни режиму опадів, розповсюдження шкідників і патогенних захворювань лісів і сільськогосподарських культур, різкі зміни погоди зі вторгненням то арктичних, то спекотних повітряних мас тощо. Наприклад, темпи потепління в Україні перевищують середні значення по планеті за відповідний період, і за останні три десятиліття середня річна температура повітря підвищилася майже на $0,9^{\circ}\text{C}$, а у 75% випадків вона на $0,8-1,5^{\circ}\text{C}$ була вищою за норму [2]. Перевищення сталої кліматичної норми на заході і півночі України становить $1,1-1,3^{\circ}\text{C}$, а в зонах Лісостепу і Степу – $0,8-1,0^{\circ}\text{C}$. Тобто, за моніторингом фахівців, на сьогоднішній день середньорічна температура повітря на півночі країни перевищує $8,0^{\circ}\text{C}$, тобто досягла рівня, який був характерним для центральних регіонів в період 1961-1990 рр. Це спонукало до підвищення середньої суми активних температур повітря на півночі країни на 200°C , в центрі на 130°C і на півдні – на 300°C [3]. Зменшення річної амплітуди температури повітря та посушливі умови зафіксовані у 2005, 2007, 2010, 2012, 2014 роках. Найвищу середньорічну температуру повітря за весь період інструментальних спостережень зафіксовано у 2007 році, де перевищення від норми коливалося в межах $2-3^{\circ}\text{C}$ по всій території [4].

За твердженням вітчизняних вчених, результатом кліматичних змін в Україні також можуть бути підняття рівнів Чорного й Азовського морів; просторова трансформація структури степових фітосистем; зміни в північній частині Азовського моря екосистем морських кіс; збудження катастрофічних погодних явищ; розвиток опустелювання в південних і південно-східних областях; вплив змін клімату на сільське господарство; зменшення обсягів водних ресурсів [5].

З огляду на природний дефіцит вологи найважливішим кліматичним фактором для отримання стабільних урожаїв є кількість і терміни випадіння опадів. За дослідженнями Регіонального Екологічного Центру для Центральної та Східної Європи, урожайність основних зернових культур (пшениці та ячменю) на 35-80% залежить від опадів [2]. Третина території України знаходиться в зоні стабільної врожайності, а решта – характеризується тенденцією до її зменшення [6].

За дослідженнями середньорічна кількість опадів на рівнинній території України коливається від 730 мм на заході до 430 мм на півдні,

більшість з яких випадає у теплий період року. Зазначимо, що динаміка річної суми опадів в Україні, починаючи з 1961 року, майже не зазнала змін, проте спостерігається значне зниження кількості опадів влітку та зростання восени [3].

Згідно досліджень провідних вчених Інституту водних проблем і меліорації НААН, за значенням річного кліматичного водного балансу, на території України виділено шість зон [3].

1. *Надмірно волога зона* (більше 50мм). Займає 4,5% території України, що на 8% менше, ніж за період 1961-1990рр. Зона охоплює Закарпатську (66%), Чернівецьку (30%), Івано-Франківську (55%) та Львівську (32%) області. Середньорічна температура повітря складає 7,9°C, що на 0,9°C вище порівняно з базовим періодом. Внаслідок цього спостерігається збільшення суми активних температур на 256°C. Середньорічна сума опадів становить 840 мм, що на 4% періоду 1961-1990рр.

2. *Волога зона* (50–(-50) мм). Займає 30% території країни, проте спостерігається зменшення даної площі на 2% порівняно з порівняльним відрізком часу. До зони включаються Волинська (100%), Рівненська (100%), Тернопільська (100%), Житомирська (97,5%), Хмельницька (87%), Львівська (68%), Сумська (66%), Чернівецька (51%), Чернігівська (48%), Івано-Франківська (45%), Київська (28%), Закарпатська (23%) та Вінницька (13%) області. Середньорічна температура повітря підвищилась на 1,1°C і становить 8°C. щодо середньорічної суми опадів, то можна констатувати її стабільність на рівні 645 мм.

3. *Недостатньо волога зона* (-50–(-150) мм). Зона охоплює 16% загальної території України, що на 6% більше порівняно з періодом 1961-1990 рр. Областями зони є Вінницька (74%), Київська (65%), Полтавська (41%), Сумська (34%), Харківська (20%), Чернівецька (18%), Хмельницька (13%), Закарпатська (11%) та Луганська (4%). Середньорічна температура повітря підвищилась на 1,1°C та складає 8,4°C, а середньорічна сума опадів зросла на 9 мм і становить 629 мм.

4. *Посушлива зона* (-150–(-300) мм). Територія займає 20% площі країни, проте порівняно з базовим періодом спостерігається її зменшення на 3%. Включає в себе Харківську (80%), Луганську (72%), Кіровоградську (67%), Полтавську (59%), Донецьку (44%), Дніпропетровську (17%), Вінницьку (13%) та Одеську (12,5%) області. Середньорічна температура повітря складає 8,7°C, що показує її зростання на 1°C порівняно з попереднім періодом. Сума активних температур повітря зросла на 247°C і складає

3400°C. Щодо опадів, то річна сума опадів за останні десятиріччя зросла пересічно на 19 мм, що склало 570 мм.

5. *Суха зона* (-300–(-450) мм). Охоплює територію Запорізької (100%), Миколаївської (90%), Дніпропетровської (83%), Донецької (56%), Одеської (50%), Херсонської (40%), Кіровоградської (33%) та Луганської (24%) областей. Загальний розмір сухої зони становить 22% території країни, що на 3,5% більше ніж в періоді 1961-1990 рр. Середньорічна температура повітря зросла на 0,9°C і склала 9,8°C. Середньорічна кількість опадів збільшилась в середньому на 11 мм порівняно з базовими даними.

6. *Дуже суха зона* (менше -450 мм). Займає 7,5% території країни та має тенденцію до збільшення, оскільки зростання з базовим періодом складає 3,5%. До зони входять АР Крим (81%), Херсонську (60%), Одеську (37,5%) та Миколаївську (10%) області. Середньорічна температура повітря по зоні підвищилась на 0,9°C та становить зараз 11,1°C. За рахунок цього сумарна кількість активних температур теж має тенденцію до зростання і складає 3798°C. Проте, середньорічна сума опадів практично не змінилася і знаходиться на рівні 446 мм [3].

Підсумовуючи вищенаведене, можна підсумувати, що загалом в Україні спостерігається підвищення температурного режиму та незначне підвищення річної кількості опадів, що призводить до зменшення волого забезпечення території країни. Тобто, для забезпечення бездефіцитного кліматичного водного балансу необхідно здійснювати гідротехнічну меліорацію, і насамперед, зрошення земельних угідь.

Вченими Одеського державного екологічного університету в рамках проекту 561975-EPP-1-2015-1-FI-EPPKA2-SVNE-JP «Адаптивне навчальне середовище для забезпечення компетенцій в галузі впливу місцевих погодних умов, якості повітря та клімату на економіку та соціум» було проведено моделювання ризикових ситуацій, виявлення динаміки і частоти повторювання екстремальних гідрометеорологічних явищ та виконана кількісна оцінка кліматичних ризиків в сільському господарстві України і пов'язаних з ними витрат за різних кліматичних сценаріїв. Було встановлено, що «розраховані за двома сценаріями показники радіаційного, теплового та водного режимів в період з 2021 по 2050 р будуть значно відрізнятись від середніх багаторічних величин базового періоду. Слід чекати незначне підвищення складових радіаційного режиму в усіх агрокліматичних зонах України, яке спричинить підвищення сум температур на 200 °C тільки в зоні Південного Степу України. Річна сума опадів очікуватиметься меншою, ніж

в базовий період в усіх агрокліматичних зонах. Зменшиться сума опадів і в теплий період року, що спричинить зменшення ГТК і збільшення частоти посушливих явищ» [7,8].

Аналогічні сценарії впливу кліматичних змін на аграрне виробництво України представлені також іншими вченими, які прогнозують збільшення кількості екстремальних погодних подій та зміщення кліматичних зон України на північ [9]. Проте, за дослідженнями вчених, зміна клімату має неоднозначний вплив на аграрне виробництво.

Серед позитивних наслідків прогнозованих змін Р.З.Подолець виокремлює збільшення площ територій для традиційного в Україні сільського господарства, можливість отримання декількох врожаїв на рік та зростання врожайності культур, які чутливі до збільшення концентрації CO₂ у повітрі [10]. Зростання врожайності деяких сільськогосподарських культур (зернові культури), підвищення ефективності внесення добрив, збільшення продуктивності фотосинтезу, продовження тривалості вегетаційного періоду і, як наслідок, підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва передбачають В.Ф.Сайко [11] та Т.Адаменко [12]. Проте, на наш погляд, для отримання позитивних результатів господарювання внаслідок кліматичних змін, необхідно кардинально змінювати також технологію виробництва.

Так, для уникнення негативних наслідків зміни клімату, необхідно поліпшити системи землеробства та практики використання селекції культур для запобігання деградації земель і опустелювання. Серед основних заходів з адаптації сільськогосподарського виробництва в Україні пропонується збільшення частки озимих культур в структурі посівних площ; зміна термінів посіву ярих культур на більш ранні дати і для озимих культур - на більш пізні; забезпечення ефективного використання запасів вологи ґрунту; використання в південних регіонах сортів сільськогосподарських культур з коротким вегетаційним періодом, з можливістю отримання двох-трьох врожаїв на рік; впровадження технологій утримання вологого ґрунту тощо [4]. Також до важливих напрямів адаптації сільськогосподарського виробництва ми відносимо розвиток альтернативних систем землеробства, серед яких доцільно виділити розвиток органічного сільського господарства та застосування безполицевого обробітку ґрунту без оранки, дискування, культивування.

При аналізі агрокліматичних умов певної території застосовують різноманітні методики та показники. Вони дають змогу виявити зональні

агрокліматичні особливості регіонів, що сприятиме формуванню пропозицій по адаптації агротехнологій. Серед них найпоширенішими є гідротермічний коефіцієнт Г. Т. Селянінова (ГТК) [13]; індекс атмосферної посушливості Д. А. Педя (Sa) [13]; індекс опадів-евапотранспірації (SPEI) [14]; нормалізований вегетаційний індекс (NDVI) [15] та інші [4]. Важливим показником природно-кліматичних умов території є індекс аридності, який розраховують за річною кількістю опадів та середньорічною температурою повітря. За даним показником характеризують посушливість та зволоженість регіону, що має безпосередній вплив на вирощування сільськогосподарських культур. Індекс аридності визначають по Торнтвейту, Мартону та Стенцу [16].

Вважаємо, що для агарного виробництва найдоцільніше аналізувати показник аридності за Мартоном [17], який визначають за формулою:

$$I=P/(T+10), \quad (1)$$

де I – індекс аридності;

P – річна кількість опадів, мм;

T – середньорічна температура повітря, °C.

За значенням індексу аридності території поділяють на зони посушливості (табл.1).

Табл. 1. Значення індексів аридності*

Індекс аридності	Зона посушливості
більше 1,6	надлишково волога зона
1,6-1,3	волога зона (лісова)
1,29-1,0	зона недостатнього зволоження (лісостеп)
0,99-0,7	посушлива зона (степ)
0,69-0,4	дуже посушлива зона (сухий степ)
менше 0,4	напівпустелі, пустелі

* сформовано за джерелом [190]

Розрахунок індексу аридності в розрізі областей України за період 2000-2018 років за даними сайту gr5 представлено табл. 2.

Згідно з розрахунками, представленими в даній таблиці, найнижчі індекси аридності за досліджуваний період спостерігалися в Луганській, Донецькій областях та АР Крим. Найвищі показники аридності серед областей України визначено в Івано-Франківській, Хмельницькій та Львівській областях. Важливо зазначити, що аналогічні дослідження були проведені В.В.Тарасовою (2009) за період 1961-1990рр. [18]. Вони

демонструють зміну досліджуваних показників порівняно з даними за 2000-2018рр. Так, за даними В.В.Тарасової, в періоді 1961-1990рр. найнижчі показники аридності були зафіксовані в АР Крим, Херсонській та Одеській областях, а Донецька і Луганська області відносились до посушливої зони (рис. 1).

Табл. 2. Розрахунок індексу аридності в Україні за період 2000-2018 рр.*

Область	Річна кількість опадів, мм	Середньорічна температура повітря, °С	Індекс аридності	Ранг
Вінницька	543	8,7	1,040	12
Волинська	524	8,8	1,000	11
Дніпропетровська	621	10,1	1,107	15
Донецька	318	9,4	0,587	2
Житомирська	614	9,0	1,158	19
Закарпатська	713	10,9	1,222	21
Запорізька	484	10,5	0,846	7
Ів.- Франківська	681	8,8	1,298	23
Київська	619	9,5	1,138	16
Кропивницька	496	9,6	0,906	8
Луганська	297	9,7	0,540	1
Львівська	779	8,7	1,493	25
Миколаївська	399	11,3	0,671	4
Одеська	480	11,7	0,793	6
Полтавська	570	9,3	1,058	13
Рівненська	598	8,5	1,158	20
Сумська	551	8,2	1,085	14
Тернопільська	589	8,4	1,148	17
Харківська	520	9,2	0,971	10
Херсонська	418	11,4	0,701	5
Хмельницька	737	8,5	1,428	24
Черкаська	508	9,3	0,943	9
Чернівецька	629	9,5	1,156	18
Чернігівська	654	8,4	1,274	22
АР Крим	380	11,1	0,646	3

* - розраховано автором за даними сайту <https://rp5.ua/>

Проте області з найвищими індексами аридності в обох періодах дослідження залишилися незмінними: Івано-Франківська, Хмельницька та Львівська.

Важливим висновком по результатах наших досліджень та досліджень В.В.Тарасової, є визначення відхилення індекса аридності. Так, його зменшення зафіксовано в АР Крим, Чернівецькій, Сумській, Миколаївській, Луганській, Донецькій, Київській, Волинській та Вінницькій областях, що свідчить про їх засушливість, порівняно з попереднім періодом. В ряді областей, серед яких Чернігівська, Черкаська, Хмельницька, Харківська, Рівненська, Полтавська, Одеська, Львівська, Кропивницька, Івано-Франківська, Запорізька, Закарпатська, Житомирська та Дніпропетровська, навпаки, спостерігаємо зростання показника аридності порівняно з попередніми даними.

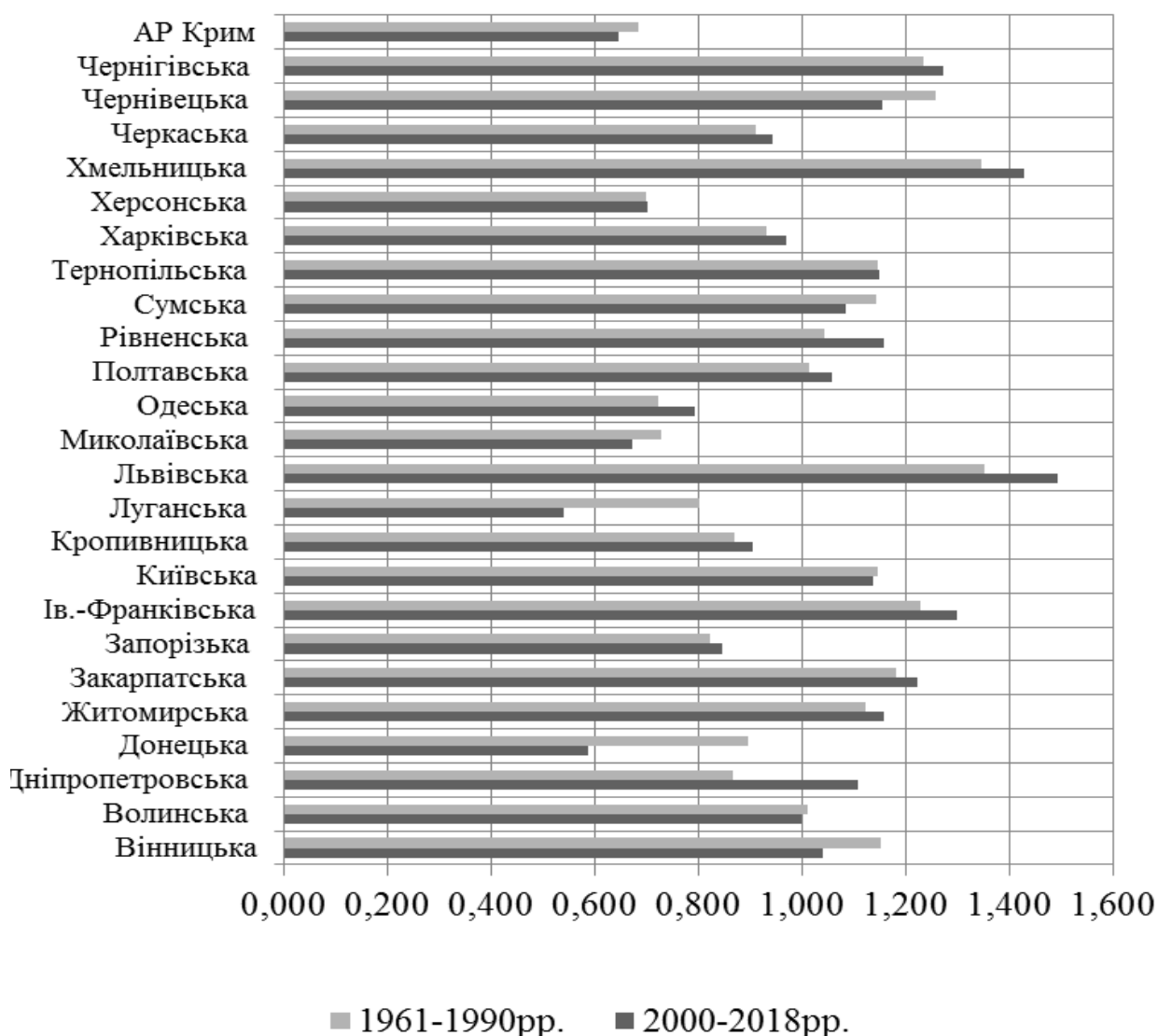

Рис.1. Порівняння індексу аридності в розрізі областей України, %
(побудовано автором за даними сайту <https://rp5.ua/> та джерела [191])

Розраховані індекси аридності дозволяють нам провести групування областей України за його значенням (табл.3). Відповідно до розрахунків, до першої групи відносяться 4 області України та АР Крим; до другої – 5 областей; до третьої – 12 областей, та до четвертої – 3 області. Тобто, переважна частина території України відноситься до зони недостатнього зволоження.

Очевидно, що продуктивність сільськогосподарського виробництва безпосередньо залежить від індексу аридності регіону, що представлено в табл.4. Дані таблиці демонструють прямий зв'язок між зростанням індексу аридності по регіонах України та показниками ефективності аграрного виробництва. В міру зростання індексу аридності спостерігається зростання урожайності зернових культур в господарствах країни більш як в 1,5 раза та збільшення індексу урожайності даного виду продукції.

Табл. 3. Групування областей України за індексом аридності в 2000-2018 рр.*

1 група <i>дуже посушлива зона (сухий степ)</i> 0,69-0,4	2 група <i>посушлива зона (степ)</i> 0,99-0,7	3 група <i>зона недостатнього зволоження (лісостеп)</i> 1,29-1,0	4 група <i>волога зона (лісова)</i> 1,6-1,3
Луганська Донецька АР Крим Миколаївська Херсонська	Одеська Запорізька Кіровоградська Черкаська Харківська	Волинська Вінницька Полтавська Сумська Дніпропетровська Київська Тернопільська Чернівецька Житомирська Рівненська Закарпатська Чернігівська	Волинська Вінницька Полтавська

* - розраховано автором

Звісно, що зростання продуктивності сільськогосподарського виробництва чинить сприятливий вплив на зміну вартісних показників, а

отже, на підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

Для оцінки впливу природних умов на аграрне виробництво важливе значення має порівняння індексів аридності груп областей із індексами урожайності зернових культур.

Для областей з вологим кліматом (1 і 2 групи) індекси урожайності зернових культур значно перевищують індекси аридності, і по мірі зростання посушливості областей, значення названих коефіцієнтів кардинально змінюються. Тобто переважання індексу аридності над індексом урожайності свідчить про позитивний вплив кліматичних умов 3 і 4 груп областей на урожайність зернових культур.

Табл. 4. Вплив рівня аридності на ефективність сільськогосподарського виробництва в Україні в середньому за 2010-2018рр.*

Показник	Групи областей за рівнем аридності			
	1 група 0,69-0,40	2 група 0,99-0,70	3 група 1,29-1,00	4 група 1,60-1,30
Кількість областей	4	5	12	3
Індекс аридності	0,625	0,892	1,129	1,406
Виробництво валової продукції в розрахунку на 100 га с.г. угідь, млн.грн	443,3	616,2	752,7	935,2
Виробництво валової продукції в розрахунку на 1 середньорічного працівника, тис.грн	88,3	94,0	100,0	121,6
Прибуток в розрахунку на 100 га, млн.грн	85,8	143,1	149,6	182,6
Урожайність зернових культур, ц/га	28,2	36,9	43,8	44,8
Індекс урожайності зернових культур	1,088	1,090	1,096	1,101
Коефіцієнт співвідношення індексів урожайності зернових культур і аридності	1,741	1,223	0,971	0,783

* - розраховано автором

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що природно-кліматичні умови країни чинять прямий вплив на ефективність агровиробництва. В Україні спостерігається підвищення температурного режиму та незначне підвищення річної кількості опадів, що призводить до зменшення вологозабезпечення її території. Проведені дослідження показують зміну кліматичних умов в розрізі областей країни, що вимагає перегляду технологій виробництва та розробку рекомендацій до їх адаптації.

Література

1. Пачаури Р.К., Мейер Л.А. *Изменение климата, 2014 г.*: Обобщающий доклад Межправительственной группы экспертов по изменению климата. МГЭИК - 2014, Женева, Швейцария, 163 с.
2. Івані Ж. *Підвищення стійкості до зміни клімату сільськогосподарського сектору Півдня України*. Регіональний Екологічний Центр для Центральної та Східної Європи. Угорщина: Сентендре, 2015. 62 с.
3. Балюк С.А., Трускавецький Р.С., Ромащенко М.І. Меліорація ґрунтів в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Агрохімія і ґрунтознавство*. Міжвідомчий тематичний науковий збірник. Спеціальний випуск (У надзаг.: «ННЦ «ІГА імені ОН Соколовського»»), 2010. Книга, 1, с.24-39.
4. Решетченко С.І., Попович Н.В., Шуліка Б.О., Порван А.П., Черкашина Н.І. Оцінка екологічності агрокліматичних ресурсів на території України в умовах змін клімату. URL: journals.urau.ua/tarp/article/download/134890/144029. (Дата звернення 13.04.2019).
5. Boychenko S., Voloshchuk V., Movchan Y. Features of Climate Change on Ukraine: Scenarios, Consequences for Nature and Agroecosystems. *Proceedings of the National aviation university*. 2016. № 4. С.96-113.
6. Міщенко З.А., Кірначовська Н.В. *Агрокліматичні ресурси України і урожай*: монографія. Одеса: Екологія, 2011. 296 с.
7. Степаненко С. М., Польовий В. М. та ін. Кліматичні ризики функціонування галузей економіки України в умовах зміни клімату: монографія. *Одеський державний екологічний університет*. Одеса: ТЕС, 2018. 548 с.
8. Бурляй А. П., Бурляй О.Л., Непочатенко О.А. Вплив діяльності сільськогосподарських підприємств на навколишнє природне середовище. *Науковий збірник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. Ужгород,

2018. Випуск 20. С.64-70

9. Бойченко С., Волощук В., Мовчан Ю. та ін. *Особливості кліматичних змін в Україні: сценарії, наслідки для природи та агроєкосистем*. Вісник Національного Авіаційного Університету, 2016. 69(4), с. 96-113.

10. Подолець Р.З., Чепелев М.Г. Методологічні підходи до оптимізації взаємопов'язаного використання земельних, водних та енергетичних ресурсів в умовах зміни клімату. Звіт з науково-дослідної роботи. Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України. 2015. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2016/02/SD_2015_Chepeliev.pdf. (Дата звернення: 13.05.2019).

11. Сайко В. Ф. *Землеробство в контексті змін клімату*. Збірник наукових праць Національного наукового центру Інститут землеробства НААН, 2008, вип.: 3-14.

12. Адаменко Т. Кліматичні умови України та можливі наслідки потепління клімату. *Агроном*, 2007. К.: ТОВ" Агромедіа, (1), 8-11.

13. Польовий А.М., Трофімова І.В., Кульбіда М.І., Адаменко Т. І. Вплив зміни клімату на сільське господарство півдня України. *Метеорологія, кліматологія та гідрологія*. Київ: КНТ, 2005. С.252-259.

14. Школьніий Є.П., Попович П.П. Дослідження статистичної структури поля середньомісячної кількості опадів для районів України у холодний період. *Метеорологія, кліматологія та гідрологія*. 2004. Вип. 48. С.5-12.

15. Karnieli A. Use of NDVI and Land Surface Temperature for Drought Assessment: *Merits and Limitations*. *Journal of Climate*. 2010. Vol. 23, No. 3. P. 618–633. doi: <http://doi.org/10.1175/2009jcli2900.1>.

16. Агаджанян Н.А., Ушаков И.Б., Торшин В.И. и др. *Экология человека*. Словарь-справочник. Под общей редакцией академика РАНН Н.А. Агаджаняна. М.: "КРУК", 1997. 208 с.

17. Родда Дж. К. *Грани гидрологии: Монография*. Л.: Гидрометеиздат, Т.2. 1987. 534 с.

18. Тарасова В.В. *Ресурсоемність і землесміність в аграрному секторі України: глобальні, регіональні і локальні аспекти*. Монографія. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки». 2009. 298 с.

References

1. IPCC, 2014: *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, R.K. Pachauri

and L.A. Meyer (eds.)). IPCC, Geneva, Switzerland, 163 pp.

2. Ivanyi J. (2015). *Improving the Climate Change Sustainability in the Agricultural Sector of the South of Ukraine*. Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe. Hungary: Szentendre. 62 pp.

3. Balyuk, S.A., Truskavetsky, R.S., Romashchenko, M.I. (2010). Soil melioration in Ukraine: state, problems, perspectives. *Agrochemistry and soil science*. Interagency thematic scientific collection. Special issue (In superstructure: "NSC" IGA named after OH Sokolovsky), p.24-39.

4. Reshetchenko, S.I., Popovich, N.V., Shulika, B.O., Porvan, A.P., Cherkashina, N.I. Assessment of ecological compatibility of agro-climatic resources on the territory of Ukraine in conditions of climate change. URL: journals.uran.ua/tarp/article/download/134890/144029.

5. Boychenko S., Voloshchuk V., Movchan Y. (2016) Features of Climate Change on Ukraine: Scenarios, Consequences for Nature and Agroecosystems. *Proceedings of the National aviation university*, № 4. p.96-113.

6. Mishchenko Z., Kyrnasovskaya N.V. (2011). *Agro-climatic resources of Ukraine and harvest: a monograph*. Odessa: Ecology. 296 pp.

7. Stepanenko, S.M., Poloviy, V.M. and others. (2018). *Climatic Risks of the Functioning of the Ukrainian Economy Industries in Conditions of Climate Change: Monograph*. Odessa State Ecological University. Odessa: TPP. 548 pp.

8. Burliai A.P., Burliai A.L., Nepochatenko O.A. (2018). Influence of the activity of agricultural enterprises on the natural environment. *Scientific collection of Uzhgorod National University*. Series "International economic relations and world economy". Uzhhorod. Vol. 20. P.64-70

9. Boichenko S., Voloshchuk V., Movchan Yu. (2016). Features of climate change in Ukraine: scenarios, consequences for nature and agroecosystems. *Bulletin of the National Aviation University*. 69(4), p. 96-113.

10. Podolets RZ, Chepeliev M.G. (2015). Methodological approaches to optimization of interconnected use of land, water and energy resources in conditions of climate change. Report on research work. Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2015. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2016/02/SD_2015_Chepeliev.pdf.

11. Saiko, V.F. (2008). Agriculture in the context of climate change. *Collection of scientific works of the National Scientific Center Institute of Agriculture of the National Academy of Sciences of Ukraine*, vol.: 3-14.

12. Adamenko T. (2007). Climatic conditions of Ukraine and possible consequences of warming of the climate. *Agronomist*. K. : LLC "Agromedia, (1),

8-11.

13. Polovyy, A.V., Trofimova, I.V., Kulbida, M.I., Adamenko, T.I. (2005). Impact of climate change on agriculture in the south of Ukraine. *Meteorology, climatology and hydrology*. Kiev. 252-259.

14. Schkolnyj, E.P., Popovich, P.P. (2004). Study of the statistical structure of the field of the average monthly rainfall for the regions of Ukraine in the cold period. *Meteorology, climatology and hydrology*. (48). 5-12.

15. Karnieli A. Use of NDVI and Land Surface Temperature for Drought Assessment: *Merits and Limitations*. *Journal of Climate*. 2010. Vol. 23, No. 3. P. 618–633. doi: <http://doi.org/10.1175/2009jcli2900.1>.

16. Agagjanyan N.A., Ushakov I. B., Torshin V.I. (1997). *Ecology of a person*. Dictionary dictionary. Under the general editorship of Academician RAMS, N.A. Aghajanyan M.: "KRUK" 1997. 208 pp.

17. Rodd J.K. (1987). *Faces of Hydrology*: Monograph. L.: Gidrometeoizdat, V.2. 1987. 534 pp.

18. Tarasova V.V. (2009). Resource consistency and agility in the agrarian sector of Ukraine: global, regional and local aspects. Monograph. Kyiv: NSC "Institute of Agrarian Economics". 298 p.

Аннотация

Бурляй А. П.

Климатические условия как природный экологический фактор развития сельского хозяйства.

Глобальное изменение климата угрожает нарушить благосостояние общества, подорвать экономическое развитие и изменить природную среду. Это может стать ключевой проблемой XX-го века. Среди негативных последствий климатических изменений для сельского хозяйства можно отметить повышение средних температур и изменение режима осадков, распространение вредителей и патогенных заболеваний лесов и сельскохозяйственных культур, резкие изменения погоды со вторжением то арктических, то жарких воздушных масс и тому подобное.

Целью статьи является определение влияния экологических условий на эффективность сельского хозяйства. Теоретико-методологической основой исследования являются научные труды отечественных и зарубежных ученых, ведущих специалистов в области экологизации, экологичности и экологической оценки аграрного производства. При проведении исследования использованы: метод сравнения, статистико-экономический, абстрактно-логический, статистический, эмпирический и графический методы.

Определены основные причины изменения климата на планете, исследованы климатические изменения, которые наблюдаются на территории Украины в течение последних десятилетий. По исследованиям, среднегодовое количество осадков в равнинной территории Украины колеблется от 730 мм на западе до 430 мм на юге, большинство из которых выпадает в теплый период года. Динамика годовой суммы осадков в Украине, начиная с 1961 года, почти не изменилась, однако наблюдается значительное снижение количества осадков летом и рост осенью.

По значению годового климатического водного баланса на территории Украины выделено шесть зон: чрезмерно влажная зона, влажная зона, недостаточно влажная зона, засушливая зона, очень сухая зона. В Украине наблюдается повышение температурного режима и незначительное повышение годового количества осадков, что приводит к уменьшению влагообеспеченности территории страны.

Важным показателем природно-климатических условий территории является индекс аридности, характеризующий засушливость и увлажненность региона. Установлена прямая связь между ростом индекса аридности по регионам Украины и показателями эффективности аграрного производства.

Проведенные исследования показывают изменение климатических условий в разрезе областей страны, требует пересмотра технологий производства и разработку рекомендаций к их адаптации.

Ключевые слова: *аридность, экологизация, эффективность, природно-климатические условия, сельское хозяйство.*

Annotation

Burliai Alina

Climatic conditions as a natural ecological factor in agricultural development.

Global climate change threatens to undermine the welfare of society, blow up economic development and change the natural environment. This could be the key issue of the 21st century. Among the negative effects of climate change for agriculture can be noted epy increase in average temperatures and changes in the rainfall regime, the spread of pests and pathogenic diseases of forests and crops, sharp changes in weather with the invasion of the cold/hot air masses, etc.

The purpose of the article is to determine the impact of environmental conditions on the efficiency of agriculture. The theoretical and methodological basis of the research is the scientific works of domestic and foreign scientists, leading experts in the field of ecologization and ecological assessment of agrarian production. In the course of the research the method of comparison, statistical-economic, abstract-logical, statistical, empirical and graphical methods are used.

The main causes of climate change on the planet and climate changes that have been observed on the territory of Ukraine during the last decades have been investigated. According

to researches, the average annual precipitation in the plain area of Ukraine ranges from 730 mm in the west to 430 mm in the south, most of which fall in the warm period of the year. The dynamics of the annual amount of precipitation in Ukraine, since 1961, has not changed much, but there is a significant decrease in the amount of precipitation in the summer and increase in autumn.

According to the annual climatic water balance, six zones are allocated on the territory of Ukraine: excessively wet zone, damp zone, insufficient moisture zone, dry zone, very dry zone. In Ukraine, there is an increase in the temperature regime and a slight increase in the annual amount of precipitation, which leads to a decrease in the humidity of the country's territory.

An important indicator of the natural and climatic conditions of the territory is the index of aridity, which characterizes the aridity and humidity of the region. A direct correlation between the growth of the index of aridity in the regions of Ukraine and the indicators of the efficiency of agrarian production was established.

The conducted studies show a change in climatic conditions in the regions of the country, which requires revision of production technologies and the development of recommendations for their adaptation.

Keywords: *aridity, ecologization, efficiency, natural and climatic conditions, agriculture.*

УДК 338.24

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-115-128

ФОРМУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Л. В. СМОЛІЙ, *кандидат економічних наук*

Уманський національний університет садівництва

У статті здійснено дослідження основних чинників, що впливають на результати діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема прибуток та показники рівня рентабельності. Розглянуто можливості збільшення прибутку сільськогосподарських підприємств Черкаської області внаслідок оптимізації обсягу виробництва і витрат.

Ключові слова: *сільськогосподарські підприємства, результати діяльності, фінансові результати, прибутковість, рентабельність, ефективність.*

Постановка проблеми. Позитивні результати діяльності для сільськогосподарських підприємств є запорукою їх успішного функціонування. Саме тому особливого значення набуває аналіз процесу формування результатів господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Об'єктивне та достовірне визначення факторів, що здійснюють вплив на результати господарювання, є важливим засобом прийняття ефективних управлінських рішень щодо покращення результатів господарської діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Враховуючи дію внутрішніх і зовнішніх чинників, адекватне реагування на них дає змогу товаровиробникам здійснювати відповідний вплив і на цій основі суттєво поліпшити результати сільськогосподарського виробництва, покращити фінансовий стан підприємств та підвищити їх фінансові можливості для здійснення розширеного відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриття особливостей та ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств сільськогосподарського сектору є предметом наукових досліджень багатьох економістів-аграрників. Праці Б. Й. Пасхавера [1] присвячені висвітленню теоретико-методологічних засад забезпечення рентабельного сільськогосподарського виробництва, автор обґрунтовує роль державної підтримки у досягненні стабільного розвитку агросфери. В. М. Кошельником [2] комплексно аналізуються стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств у розрізі організаційно-правових форм господарювання, визначаються їх потенційні можливості і резерви для досягнення збалансованого розвитку на перспективу. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств розглядається в монографії М. К. Пархомця та В. В. Гудака. Науковцями висвітлено динаміку формування доходів, з'ясовані основні причини та гальмівні фактори дохідності; досліджено внутрігосподарські можливості підприємств впливати на підвищення дохідності основних галузей підприємств та їх ефективного функціонування [3]. Ґрунтовний доробок названих вчених став основою подальшого дослідження проблеми та формування висновків і пропозицій щодо пошуку невикористаних можливостей збільшення прибутку та підвищення рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств з метою забезпечення покращення результативності їх господарювання.

Метою статті є дослідження основних чинників, що впливають на результати діяльності сільськогосподарських підприємств та обґрунтування

напрямів збільшення прибутку завдяки оптимізації обсягу виробництва і витрат.

Методика досліджень. Важливе значення в процесі здійснення аналізу результатів діяльності підприємств відведено факторному аналізу, завдяки якому можна з'ясувати вплив факторів на величину кінцевого результативного показника. Здійснення факторного аналізу результатів господарювання надає відповіді на питання, що пов'язані з вирішенням проблем стосовно підвищення ефективності. З метою визначення результативності діяльності в дослідженні використано маржинальний аналіз, методика якого базується на вивченні співвідношення між трьома групами важливих економічних показників: обсягом виробництва (реалізації) продукції і прибутком – прогнозуванні критичної та граничної величини кожного з цих показників при заданому значенні інших. Такий аналіз дозволив вивчити залежність прибутку від невеликого кола найбільш важливих чинників та, на основі цього, керувати процесом формування його розміру.

Результати досліджень. Визначення результатів господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області засвідчило, що в розрізі галузей виробництва мають місце коливання їх значень. Зміни прибутковості (збитковості) були спричинені багатьма факторами (економічною ситуацією в країні, політичним станом, якістю продукції (робіт, послуг), величиною собівартості продукції, обсягами виробництва, погодними умовами тощо). В процесі дослідження було розраховано вплив окремих факторів на величину прибутку від реалізації основних видів сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області (табл. 1).

Дослідження показало, що найбільший вплив на формування прибутку від реалізації майже всіх видів сільськогосподарської продукції має динаміка цін. За всіма видами продукції збільшення обсягу реалізації та цін спричинило зростання маси прибутку в більшій чи меншій мірі, збільшення витрат на виробництво і реалізацію призводить до скорочення отриманого прибутку.

Проте, економічні результати функціонування підприємства можуть бути виражені не лише у величині прибутку. Найбільш повне уявлення про результативність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств дає інформація про значення показників рентабельності виробництва та рентабельності активів, останній називають економічною рентабельністю підприємства.

Табл. 1. Розрахунок впливу окремих факторів на величину прибутку від реалізації основних видів сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області *

Вид продукції	Кількість реалізованої продукції, тис. т		Повна собівартість 1 т, грн		Середня ціна реалізації 1 т, грн		Загальний результат, прибуток (збиток), млн грн		Відхилення прибутку (+, -), 2018 р. до 2014 р., млн грн			
	2014 р.	2018 р.	2014 р.	2018 р.	2014 р.	2018 р.	2014 р.	2018 р.	Усього	обсягу реалізованої продукції	собівартості	ціни реалізації
	2014 р.	2018 р.	2014 р.	2018 р.	2014 р.	2018 р.	2014 р.	2018 р.				
Зернові	2573,0	2131,6	147,4	282,7	1280,7	3874,2	2916,0	7655,6	4739,7	-1585,3	-348,1	6673,1
Цукрові буряки	387,5	234,5	48,5	81,6	400,6	841,8	136,4	178,3	41,8	-116,4	-12,8	171,0
Ріпак	555,6	749,8	392,9	598,9	3253,6	10157,1	1589,4	7166,7	5577,3	1856,2	-114,4	3835,6
Соняшник	324,1	445,7	278,0	532,5	3132,5	9339,0	925,1	3925,1	2999,9	1070,9	-82,4	2011,4
Картопля	10,9	15,5	151,0	336,4	188,3	3161,5	0,4	43,8	43,4	13,0	-2,0	32,4
ВРХ	16,8	18,3	17151,3	25111,7	14521,0	28846,7	-44,2	68,4	112,5	5,6	-133,7	240,6
Свині	21,3	27,0	1609,0	2202,9	16531,5	33055,2	317,8	833,0	515,2	175,8	-12,6	352,0
Птиця	15,6	22,7	1033,3	1646,9	18243,6	34760,0	268,5	751,7	483,2	235,1	-9,6	257,7
Молоко	255,7	291,5	303,4	505,1	3425,9	7461,9	798,4	2027,9	1229,5	249,1	-51,6	1032,0
Яйця, тис. шт	502500	187825	410,6	991,3	623,0	988,6	106,7	-0,6	-107,2	-1356,1	-185177,3	186426,2

* Джерело: розраховано автором за даними [4]

Виходячи зі змісту, вказані показники відображають питому вагу отриманого прибутку у собівартості та у виручці проданої продукції (робіт, послуг), а також ефективність використання всього авансованого у виробництво капіталу.

Проведення факторного аналізу рентабельності дозволяє отримати інформацію, необхідну для прийняття ефективних управлінських рішень, що, в свою чергу, призведе до підвищення економічної ефективності виробництва та рентабельності продукції. Розрахунок впливу факторів на ці показники здійснено в таблиці 2.

Табл. 2. Визначення впливу факторів на рентабельність виробництва та рентабельність активів сільськогосподарських підприємств Черкаської області*

Показник	2014 р.	2018 р.	Відхилення, 2018 р. до 2014 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, млн грн	8731,6	13003,8	4272,2
Собівартість реалізованої продукції, млн грн	7362,8	8867,2	1504,4
Чистий прибуток, млн грн	1368,8	4136,6	2767,8
Середньорічна вартість активів, млн грн	14396,9	27868,0	13471,1
Рентабельність виробництва, %	18,6	46,7	28,1
Рентабельність капіталу, %	9,5	14,8	5,3
Зміна рентабельності виробництва, всього, %	46,7 – 18,6 = 28,1		
в т.ч. за рахунок			
- зміни суми прибутку, %	$4136,6 / 7362,8 \times 100 - 1368,8 / 7362,8 \times 100 = 37,6$		
- зміни собівартості реалізованої продукції, %	$4136,6 / 8867,2 \times 100 - 4136,6 / 7362,8 \times 100 = -9,5$		
Зміна рентабельності активів, всього, %	14,8 – 9,5 = 5,3		
в т.ч. за рахунок			
- зміни суми прибутку, %	$4136,6 / 14396,9 \times 100 - 1368,8 / 14396,9 \times 100 = 19,2$		
- зміни середньорічної вартості активів, %	$4136,6 / 27868,0 \times 100 - 4136,6 / 14396,9 \times 100 = -13,9$		

*Джерело: розраховано автором за даними [4, 5]

Як показали результати факторного аналізу, головним чинником, що впливає на зростання рентабельності виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами, стало збільшення прибутку за рахунок значного підвищення цін та відповідного приросту виручки від реалізації. Негативно вплинуло на рівень рентабельності зростання собівартості, що спричинило зниження її рівня у 2018 р. проти 2014 р. на 9,5 в.п. Аналогічні результати було отримано при аналізі рівня рентабельності активів. Головним чином спостерігається вплив значних темпів збільшення прибутку, що дозволило збільшити значення рівня рентабельності активів на 19,2 в.п. в 2018 р. у порівнянні з базовим роком. Однак збільшення вартості активів, як показують результати аналізу, зумовило зниження досліджуваного показника на 13,9 в.п., що в кінцевому результаті забезпечило зростання рівня рентабельності активів за п'ять років лише на 5,3 в.п. Така тенденція говорить про те, що віддача від використання активів зменшується.

Результати аналізу дозволяють виділити ключові шляхи підвищення рентабельності – підвищення абсолютної суми прибутку і скорочення витрат на виробництво продукції. В кінцевому рахунку, створення дієвого механізму підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва передбачає цілий комплекс заходів як усередині господарства на основі зниження витрат за рахунок застосування прогресивних агротехнічних методів для виробництва конкурентоспроможної продукції, так і на рівні врахування факторів зовнішнього середовища. Тільки підвищення рентабельності виробництва дозволить забезпечити стабільність рентабельності продукції, а в перспективі збільшити рентабельність капіталу.

Для забезпечення покращення результатів діяльності сільськогосподарських підприємств необхідно відшукати невикористані можливості збільшення прибутку, тобто резерви його зростання. Резервами зростання прибутку є кількісно вимірні можливості його збільшення за рахунок зміни інших факторів, що впливають на нього, а також недопущення (попередження) збитків від інших видів діяльності [3].

Розглядаючи резерви максимізації прибутку, слід звернути увагу на те, що прибуток залежить як від доходів підприємства, так і від його витрат. Отже, збільшення прибутку можна досягти двома способами: зменшити витрати на виробництво або збільшити дохід від реалізації. Тому перед підприємством постає питання правильно сформулювати цінову стратегію й обрати оптимальний обсяг виробництва. Максимізація прибутку є

вирішальною умовою успішної конкурентності підприємства, його життєздатності і закріплення на ринку.

Розглянемо можливості збільшення прибутку сільськогосподарських підприємств Черкаської області внаслідок оптимізації обсягу виробництва і витрат. Маржинальний аналіз проведено на основі розрахунку таких показників, як валова маржа, точка беззбитковості, запас фінансової міцності, ефект операційного важеля (табл. 3).

Табл. 3. Маржинальний аналіз прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції підприємствами Черкаської області*

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення, 2018 р. до 2014 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн грн	8731,6	9894,3	9557,4	9659,4	13003,8	4272,2
Інші операційні доходи, млн грн	1,9	60,7	47	48,5	56,6	54,7
Змінні витрати, млн грн	6733,9	5052	1489,4	2735	7541,4	807,5
Постійні витрати, млн грн	630,8	2137,1	393,8	716,6	1382,4	751,6
Валова маржа, млн грн	1999,6	4903,0	8115,0	6972,9	5519,0	3519,4
Фінансові результати від операційної діяльності, млн грн	1368,8	2765,9	7721,2	6256,3	4136,6	2767,8
Коефіцієнт валової маржі	0,23	0,50	0,85	0,72	0,42	0,20
Точка беззбитковості, млн грн	2754,5	4312,7	463,8	992,7	3257,2	502,7
Запас фінансової міцності, млн грн	5979,0	5642,3	9140,6	8715,2	9803,2	3824,2
Коефіцієнт запасу фінансової міцності	0,68	0,57	0,96	0,90	0,75	0,07
Сила впливу операційного важеля	1,46	1,77	1,05	1,11	1,33	-0,13

*Джерело: розраховано автором за даними [4, 5]

Валова маржа є результатом від реалізації після відшкодування змінних витрат. Підприємства мають за мету є максимізацію валової маржі, оскільки саме вона характеризує можливості утворення прибутку. Для аналізованих підприємств значення цього показника у 2018 р. встановилось на рівні у 2,7 рази вищому, ніж у 2014 р. Більш важливе значення для аналізу матиме коефіцієнт валової маржі, який показує скільки відсотків виручки може бути використано на покриття постійних витрат та формування прибутку. У 2017 р. цей показник засвідчив тенденцію до зростання, що вказує на зростання валового прибутку.

Точка беззбитковості, що розраховується як відношення постійних витрат до коефіцієнта валової маржі, збільшилася до 3257,2 млн грн, що є дещо негативним моментом у роботі підприємств, оскільки зростає часовий лаг та обсяг реалізації до виходу зі збиткової зони, проте нарощення запасу фінансової міцності на 3824,2 млн грн, або 64% значно розширює зону прибутковості. Коефіцієнт запасу фінансової міцності є відносним вимірником попереднього показника. Це оцінка додаткового обсягу реалізації, який перевищує рівень беззбитковості, його зростання на 0,07 пункту для аналізованої сукупності підприємств означає зниження ймовірності збиткової діяльності.

Сила впливу операційного важеля розраховується відношенням валової маржі до прибутку і показує, скільки відсотків зміни прибутку приносить кожний відсоток зміни виручки. Чим вищим є значення рівня операційного важеля, тим більше підприємства здатні генерувати підвищені темпи приросту операційного прибутку щодо темпів приросту обсягів реалізації продукції. Тоді підприємствам легше перейти межу рентабельності і увійти в зону прибутків. Сила впливу операційного важеля скоротилася до 1,33 од. порівняно з 1,46 од. у 2014 р., що пов'язано з перевищенням у структурі витрат змінних над постійними та перевищенням відповідних темпів приросту. Це значно зменшує операційний ризик підприємства та втрату прибутку в разі зміни обсягів реалізації чи зміни структури витрат.

З метою покращення результатів діяльності підприємств та збільшення прибутковості на підприємствах повинно встановитись відповідне співвідношення змінних та постійних витрат, а також обсягу реалізації. Коливання чистого доходу, зважаючи на нестабільність зовнішнього та внутрішнього середовища підприємств, викликають необхідність проведення аналізу чутливості прибутку до зміни вищенаведених показників та визначення найбільш доцільного способу збільшення прибутку підприємств.

Розрахунки чутливості прибутку для сільськогосподарських підприємств Черкащини проведено з урахуванням можливості зниження змінних та постійних витрат на 10% відповідно та збільшення виручки від реалізації продукції на 10% (табл. 4).

Табл. 4. Чутливість прибутку сільськогосподарських підприємств Черкаської області до зміни витрат та виручки від реалізації продукції, 2018 р.*

Показник	Вихідні значення показників	Фактор		
		Зменшення змінних витрат (10%)	Зменшення постійних витрат (10%)	Збільшення виручки від реалізації (10%)
Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн грн	13003,8	13003,8	13003,8	14304,2
Інші операційні доходи, млн грн	56,6	56,6	56,6	56,6
Змінні витрати, млн грн	7541,4	6787,26	7541,4	7541,4
Постійні витрати, млн грн	1382,4	1382,4	1244,2	1382,4
Валова маржа, млн грн	5519,0	6273,1	5519,0	6819,4
Фінансові результати від операційної діяльності, млн грн	4136,6	4890,7	4274,8	5437,0
Коефіцієнт валової маржі	0,42	0,48	0,42	0,48
Точка беззбитковості, млн грн	3257,2	2865,6	2931,5	2899,7
Запас фінансової міцності, млн грн	9803,2	10194,8	10128,9	11461,1
Коефіцієнт запасу фінансової міцності	0,75	0,78	0,78	0,80
Сила впливу операційного важелю	1,33	1,28	1,29	1,25

*Джерело: розраховано автором за даними [4, 5]

Якщо підприємства зменшать постійні витрати на 10%, які складуть 1244,2 млн грн, це збільшить прибуток від операційної діяльності з 4136,6 млн грн до 4274,8 млн грн.

Дані зміни ніяк не вплинуть на значення валової маржі та на коефіцієнт валової маржі. За таких умов точка беззбитковості розміститься на рівні 2931,5 млн грн. Це означатиме, що зменшивши обсяг реалізації на 58%, сільськогосподарські підприємства будуть знаходитись в точці беззбитковості. Спостерігається зниження впливу фінансового важеля з 1,33 до 1,29.

При ситуації, коли підприємства зменшать свої змінні витрати на 10%, в 1,2 разу збільшиться прибуток, значення точки беззбитковості зменшиться до 2865,6 млн грн, збільшується коефіцієнт запасу фінансової міцності, що позитивно позначиться на роботі підприємств. Відповідно зменшиться сила впливу операційного важеля, що визначає здатність підприємств забезпечувати підвищені темпи приросту операційного прибутку щодо темпів приросту обсягів реалізації продукції.

Найкращим виявився третій варіант, коли підприємства збільшать виручку від реалізації на 10%. За цієї ситуації валова маржа становитиме 6819,4 млн грн, зросте прибуток до 5437 млн грн. Точка беззбитковості зменшиться на 357,5 млн грн. коефіцієнт запасу фінансової міцності збільшиться на 0,05 пункту. Це свідчить про те, що величина операційного ризику зменшується.

Отже, найбільш чутливим значення отриманого сільськогосподарськими підприємствами прибутку виявилось до змін в обсягах виручки від реалізації. В сучасних умовах ця величина зазнає впливу багатьох факторів: зміни обсягів виробництва, цін на сільськогосподарську продукцію та фактори виробництва, рівня інфляції, зміни рівня ставки банківського відсотку і валютного курсу, рівня оподаткування, зміни умов зовнішньої торгівлі та державної політики. Вважаємо, що найбільш суттєвий вплив на формування доходів сільськогосподарських підприємств чинять зміни у обсягах виробництва та рівні цін. Отже, визначальним є забезпечення управління доходом від реалізації продукції через розрахункові відносини з покупцями, гнучкою інформаційною базою у вигляді проаналізованих аналітичних даних для прийняття ефективних і своєчасних управлінських рішень.

Висновки. Таким чином, отримані результати дослідження дають підстави для таких висновків:

- 1) найбільший вплив на формування прибутку від реалізації майже

всіх видів сільськогосподарської продукції має динаміка цін. Вплив цінового чинника був особливо відчутним для такої продукції, як цукрові буряки, зернові культури та продукції скотарства;

2) головним фактором, який вплинув на зростання рентабельності виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами, стало збільшення прибутку за рахунок значного підвищення цін та відповідного приросту виручки від реалізації (частка впливу даного чинника становила 37,6%). Результати аналізу динаміки рівня рентабельності активів також засвідчили значний вплив збільшення прибутку (збільшення значення рівня прибутковості використання активів становило 19,2 в.п.).

3) резерви збільшення прибутку сільськогосподарських підприємств Черкаської області слід задіяти шляхом оптимізації обсягу виробництва і витрат. Маржинальний аналіз чутливості прибутку до зміни співвідношення змінних і постійних витрат та обсягу реалізації дозволив розробити варіанти збільшення прибутку підприємств, якого може бути досягнуто через зниження постійних та змінних витрат чи збільшення виручки. Значення отриманого сільськогосподарськими підприємствами прибутку виявилось значною мірою чутливим до змін в обсягах виручки від реалізації. Отриманий результат дає змогу обрати найбільш доцільний спосіб підвищення прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств, і, відповідно, покращення результатів їх господарювання.

Література

1. Пасхавер Б. Й. Прибутковість і рентабельність сільськогосподарських підприємств у інфляційному процесі. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 3. С. 66-76.

2. Кошельник В. М. Економічний розвиток сільськогосподарських підприємств: проблеми і перспективи: монографія. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 275 с.

3. Пархомиць М. К., Гудак В. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: монографія / за ред. М. К. Пархомця. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 256 с.

4. Реалізація продукції сільського господарства підприємствами та господарствами населення. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Діяльність підприємств. Державна служба статистики України. URL:

<http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Сич Є.М., Хотько Т.В. Діагностика ефективності діяльності підприємства. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2012. № 34. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/2531/2521>

References

1. Paskhaver, B. Y. (2016). Profitability and profitability of agricultural enterprises in the inflation process. *Economics and Forecasting*, 2016, no 3, pp. 66-76 (in Ukrainian).

2. Koshelnyk, V. M. (2015). *Economic development of agricultural enterprises: problems and perspectives: monograph*. Vinnytsia, Nilan-LTD, 2015. 275 c. (in Ukrainian).

3. Parkhomets, M. K. Hudak, V. V. (2014). *Organizational and economic mechanism for providing profitability of agricultural enterprises: theory, methodology, practice: monograph*. Ternopil, TNEU, 2014. 256 c. (in Ukrainian).

4. Realization of agricultural products by enterprises and households. State Statistics Service of Ukraine. Accessed at <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Activities of enterprises. State Statistics Service of Ukraine. Accessed at <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Sych, Ye. M., Khotko, T. V. (2012). Diagnosis of the effectiveness of the enterprise. *Problems of improving the efficiency of the infrastructure*, 2012, no 34. Accessed at <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/2531/2521> (in Ukrainian).

Аннотація

Смолий Л. В.

Формирование результатов хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий

Положительные результаты деятельности для сельскохозяйственных предприятий являются залогом их успешного функционирования, поэтому анализ процесса формирования результатов хозяйствования приобретает особое значение. Целью статьи является исследование основных факторов, влияющих на результаты деятельности сельскохозяйственных предприятий и обоснование направлений увеличения прибыли вследствие оптимизации объема производства и затрат.

Исследование результатов деятельности предприятий основывается на факторном анализе. С целью определения резервов увеличения доходности в исследовании использованы маржинальный анализ, методика которого базируется на

изучении соотношения между объемом производства (реализации) продукции и прибылью – прогнозировании критической и предельной величины каждого из этих показателей при заданном значении других.

Установлено, что наибольшее влияние на формирование прибыли от реализации почти всех видов сельскохозяйственной продукции имеет динамика цен. Влияние ценового фактора является особенно ощутимым для такой продукции, как сахарная свекла, зерновые культуры и продукция скотоводства. Главным фактором, повлиявшим на рост рентабельности производства продукции сельскохозяйственных предприятий, стало увеличение прибыли за счет повышения цен и соответствующего прироста выручки от реализации. Результаты анализа динамики уровня рентабельности активов также показали значительное влияние увеличения прибыли. Обосновано, что резервы увеличения прибыли сельскохозяйственных предприятий региона следует задействовать путем оптимизации объема производства и затрат. Маржинальный анализ чувствительности прибыли к изменению соотношения переменных, постоянных затрат и объема реализации позволил разработать варианты ее увеличения, которые могут быть достигнуты из-за снижения постоянных и переменных расходов или увеличения выручки. Значение полученной сельскохозяйственными предприятиями прибыли оказалось в значительной степени чувствительным к изменениям в объемах выручки от реализации. Полученный результат позволяет выбрать наиболее целесообразный способ повышения прибыльности деятельности сельскохозяйственных предприятий, и, соответственно, улучшение результатов их хозяйствования.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, результаты деятельности, финансовые результаты, прибыльность, рентабельность, эффективность.

Annotation

Smoliy L. V.

Formation of the results of economic activity of agricultural enterprises

The positive results of activity for agricultural enterprises are a guarantee of their successful functioning therefore, analysis of results management process of formation of particular importance. The purpose of the article is to study the main factors which influence the results of the activity of agricultural enterprises and substantiation of directions of increase of profit as a result of optimization of volume of production and expenses.

The research of the results of the enterprises is based on factor analysis. In order to determine for increasing profitability in the study used marginal analysis method is based on the study of the relationship between the volume of production (sales) production and income- predicting the critical threshold and each of these indicators at a given value of others.

It was established that the greatest influence on the formation of profits from the sale

of almost all types of agricultural products has the dynamics of prices. The impact of the price factor is particularly noticeable for products such as sugar beets, grain crops and livestock products. The main factor that influenced the growth of profitability of production of agricultural enterprises profit increase was due to higher prices and corresponding growth in sales revenue. The results of the analysis of the dynamics of the level of profitability of assets also showed a significant effect of increased profits. Proved that reserves of increase of the profits of agricultural enterprises of the region should be used by optimizing the volume of production and expenditures. Marginal analysis of profit sensitivity to change the ratio of variables constant costs and sales volume allowed to develop variants of its increase which can be achieved through lowering fixed and variable costs or increasing revenues. Values obtained by agricultural enterprises profit proved largely sensitive to changes in the volume of sales revenue. This result allows to choose the most appropriate way to improve the profitability of agricultural enterprises and consequently improve their economic results.

Keywords: *agricultural enterprises, results of activity, financial results, profitability, profitability, efficiency.*

УДК339.168.6:338.47

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-128-137

НЕОБХІДНІСТЬ І РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ АПК: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Н. В. ЛАГОДІЄНКО, *кандидат економічних наук*

Миколаївський національний аграрний університет

Н. В. ТУРЛЕНКО, *кандидат економічних наук*

Одеська національна академія харчових технологій

О. О. АЛЕКСЕЙЧУК, *здобувач*

Міжнародний університет бізнесу і права (м.Херсон)

У статті досліджуються питання інвестиційного забезпечення сталого розвитку галузей АПК. Дослідження показали, що це глобальне питання і його вирішення потребує значних зусиль усіх учасників міжгосподарських зав'язків при постійному протекціонізмі держави. До пріоритетних напрямів протекціоністської політики державного регулювання інвестиційної діяльності в галузях АПК слід віднести координацію дій і контроль організації продовольчої безпеки, яка є основою

національної безпеки країни, досягнення за даних умов максимально можливого соціального ефекту; створення здорового конкурентного середовища і становлення цивілізованого підприємництва; здійснення прогресивної структурної перебудови; забезпечення кардинального науково-технічного прориву; поєднання загальнодержавних та регіональних інтересів з інтересами підприємців.

***Ключові слова:** мультимодальні перевезення; комбіновані перевезення; інтермодальні перевезення; регіон; управління; транспортна галузь.*

Постановка проблеми. Активізація інвестиційної діяльності – одне із найважливіших народногосподарських завдань, у галузі сільського господарства як визначальної складової АПК, де формуються матеріальні передумови для виходу економіки з фінансової кризи і подальшого стійкого відтворення. Питання інвестиційного забезпечення сталого розвитку галузей АПК є актуальним, як для національного, так і регіонального рівня. Це глобальне питання і його вирішення потребує значних зусиль усіх учасників міжгосподарських зав'язків при постійному протекціонізмі держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів інвестиційного розвитку підприємств та ефективності інвестицій присвятили наукові роботи вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: Г.Александр, А. Бабо, С. Барнес, Р. Бауер, Д. Бейлі, В. Беренс, М. Бромвич, А. Гальчинський, М. Дем'яненко, Л. Гітман, М. Джонк, М. Зубець, М. Малік, Дж.Меллор, Дж.Милль, П. Саблук, М.Тодаро, А. Хілман, Д. Холланд, Р. Холт, У. Шарп, С. Шмідт та інші. Проблемам ефективності інвестицій в аграрній сфері, обґрунтуванню методичних підходів до оцінки та визначення інструментарію формування інвестиційної привабливості підприємств АПК, обґрунтуванню регіональних особливостей розвитку АПК присвячено роботи вітчизняних вчених: В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, Л.М. Березіної, С.В. Васильчак, К.В. Васьківської, І.І. Вініченка, Н.І. Демчук, О. Р. Жидяка, В.В. Іванишина, І.І. Іртищевої, Л.І. Катан, В.В. Лагодієнко, П.А. Лайко, Ю.О. Лупенка, Р.П.Мудрака, Г.Є. Павлової, І.П. Приходька, Н.С. Прокопенка, В.М. Пушкарьова, А.М.Ужви, О.В.Ульянченка, Ю.М. Хвесика та ін. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання системного підходу до розуміння необхідності і ролі державного протекціонізму в інвестиційному забезпеченні сталого розвитку галузей АПК в умовах відкритості національної економіки. Дослідження означеної проблеми та обґрунтування особливостей її реалізації на національному та регіональних рівнях потребує

додакового вивчення, що і зумовило необхідність проведення окремого дослідження.

Методика досліджень. Теоретико-методологічною основою дослідження є системний підхід та діалектичний метод пізнання, які застосовувалися для виявлення взаємозв'язків і взаємозалежностей та визначення теоретичних і прикладних засад формування політики інвестиційного забезпечення галузей АПК.

Результати досліджень. Питання інвестування аграрної сфери не можна розглядати поза та державним регулюванням інвестиційної діяльності, яке є визначальним для розвитку сучасної економіки. В умовах економічної кризи ці питання набувають особливої актуальності. Від їх вирішення на сучасному етапі значною мірою залежить подолання кризового стану не тільки сільського господарства, але й економіки агропромислового комплексу, відновлення та зростання виробничого капіталу, підвищення рівня виробництва та конкурентоспроможності продукції, вирішення всього спектру соціально-економічних проблем галузі [1].

Об'єктивна необхідність державного регулювання аграрної сфери України зумовлена різноманітністю природно-кліматичних умов, які потребують страхування діяльності аграрних товаровиробників; нестійкістю цін та доходів у сільськогосподарському виробництві; їхньою залежністю як від природних факторів, так і від кон'юнктури ринку; непривабливістю інвестування сільського господарства в силу повільного обороту капіталу та відтворювального процесу; сезонністю виробництва; великим виробничим ризиком; особливостями формування соціальної інфраструктури села тощо [2, с.25].

Зі всієї сукупності чинників, що впливають на процес інвестування в аграрну сферу, на наш погляд, перш за все, необхідно виділити сам об'єкт, на який направлена інвестиційна діяльність. Таким базовим об'єктом є агропромисловий комплекс, що являє собою багатогалузеву виробничу систему, яка складається з сільського господарства, галузей, що забезпечують технічне обслуговування, заготівлю, переробку і реалізацію кінцевої продукції. Кожна із цих галузей є лише одним з елементів єдиної системи, яка по стадійно технологічно пов'язана виробництвом.

Головна функція держави у ринковій економіці – не здійснення капітальних вкладень у виробництво (окрім галузей, пов'язаних з національною безпекою або з наслідками кризи), а створення умов для залучення інвестицій, виконання ролі гаранта стабільності вкладень та отримання доходів. Держава повинна регулювати інвестиційний процес на правовій основі. Державна

політика повинна стати одним із вирішальних чинників економічного регулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі.

Слід звернути увагу на думку авторів, які вважають, що без іноземних “вливань” вирішення проблеми модернізації підприємств агропромислового комплексу і зокрема сільського господарства неможливе, оскільки необхідність їх залучення обумовлена, з одного боку, застарілістю виробничих потужностей, що потребують реконструкції і модернізації, а значить і нових значних інвестицій, мобілізація, яких всередині країни у короткий термін неможлива, а із іншого боку, обумовлена тим, що в сучасних умовах процес міжнародного руху капіталу тісно пов’язаний з поширенням досягнень в галузі науково-технічного прогресу, його переходом на інтенсивний шлях розвитку [3, 4, 5, 6].

Слід зазначити, що особливості поточної нестабільної (кризової) економічної ситуації обмежують масштаби участі комерційних банків в інвестиційній діяльності. На цей процес впливає низка чинників: протиріччя між ставками процента і ризиками надання позик, відсутність достатніх резервів під зростаючі кредитні ризики. У світовій практиці довгострокові кредити, як найбільш надійні, мають ставки процента нижчі, а в Україні вони відносяться до найбільш ризикових [7, с.145].

Враховуючи досвід різних країн щодо організації кредитування сільськогосподарських товаровиробників, кредитна політика для підприємств цієї сфери повинна, на наш погляд, включати:

- пільгове кредитування сільськогосподарських виробників, яке передбачає збільшення частки довгострокових кредитів, зниження відсоткових ставок, розвиток заставних операцій, як однієї з форм державного пільгового кредитування;
- розвиток аграрного кредиту за такими напрямками, як: кредитування виробників безпосередньо із державних джерел через механізм заставних операцій;
- розвиток іпотечного кредитування у комерційній системі банків: створення селянських кооперативних кредитних установ, інтегрованих структур.

Одним з напрямів активізації інвестиційної діяльності у сільському господарстві розвинутих країн є стимулюючий механізм оподаткування. Багато у чому це пояснюється наданням податкових пільг, завдяки яким фіскальні функції податків зведені до мінімуму (у США вони складають приблизно 3% в загальних фермерських витратах). Проведення реформ податкової системи, що передбачають пільги у розвинених країнах, сприяють

активному податковому стимулюванню розвитку НТП, що вимагає додаткових капітальних вкладень.

Таким чином, в економічно розвинених країнах держава активно впливає на систему кредитування і захищає економічні інтереси фермерів від певної експансії на них комерційних банків. Створена система кредитування фермерських господарств дозволяє гнучко управляти інвестиційними процесами в аграрному секторі, стимулюючи першочергово приплив капіталу для впровадження науково-технічних досягнень, що сприяє підвищенню ефективності виробництва [8].

Характерною ознакою ринкової економіки є її циклічний розвиток, коли періоди швидкого зростання та активного інвестування змінюються економічними кризами, падінням темпів росту, а іноді й абсолютних рівнів ВВП. Метою державного регулювання є вирівнювання таких циклічних тенденцій на основі гальмування надлишкової інвестиційної активності у періоди піднесення та штучного стимулювання інвестиції у період спадів виробництва [9, с. 140]. Загальну схему важелів державного регулювання умов інвестиційної діяльності в підприємства аграрної сфери представлено на рис. 1.

Рис. 1. - Важелі державного регулювання умов інвестування в підприємства аграрної сфери [10].

Можна констатувати наявність певних сприятливих умов в економіці ринкового типу, що сформувалася у розвинених країнах, для забезпечення ефективної інвестиційної діяльності. Головна відмінність у здійсненні інвестиційної діяльності в економіках різного типу, полягає у ступені державної підтримки, джерелах фінансування інвестицій, основних підходах до оцінки інвестицій.

Висновки. З метою формування сприятливого інвестиційного клімату в аграрній сфері необхідно забезпечити досягнення стабільної економічної і політичної ситуації; розробку науково-обґрунтованої стратегії ринкового реформування; наявність відповідної законодавчої бази. Забезпечити слід реальну пріоритетність розвитку сільського господарства та агропромислового виробництва; дієве функціонування інфраструктури аграрного ринку; подолання інфляційних процесів та корумпованості і тінізації економічної сфери. Важливими кроками в цьому напрямку буде стримування росту зовнішнього державного боргу і проведення реструктуризації виплат з його обслуговування; встановлення чітких механізмів регулювання міжнародної інвестиційної співпраці; посилити активність регіональної політики; створити сучасне інформаційно-методичне забезпечення здійснення інвестиційної діяльності.

До пріоритетів напрямів протекціоністської політики державного регулювання інвестиційної діяльності в аграрній сфері слід віднести координацію дій і контроль організації продовольчої безпеки, яка є основою національної безпеки країни, досягнення за даних умов максимально можливого соціального ефекту; створення здорового конкурентного середовища і становлення цивілізованого підприємництва; здійснення прогресивної структурної перебудови; забезпечення кардинального науково-технічного прориву; поєднання загальнодержавних та регіональних інтересів з інтересами підприємців.

Література

1. Дем'яненко С.І., Хорунжий М. Й., Боброва О. Г., Коваль П. В. Економіка і організація агропромислових формувань : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2006. 181 с.

2. Ланченко Є.О. Організаційно-економічний механізм інвестування в аграрній сфері АПК : дис. кандидата екон. наук : 08.07.02 / Ланченко Євгеній Олександрович. Київ, 2006. 208 с.

3. Дуфенюк О.М. Управління механізмом залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор економіки України: дис. кандидата екон. наук : 08.02.03 / Дуфенюк Олександра Михайлівна. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2003. 221 с.

4. Кісіль М.І. Міжнародний рух капіталів і залучення в Україну прямих іноземних інвестицій. *Економіка АПК*. 2008. №9. С. 3–14.

5. Ніколенко В.Б. Прямі іноземні інвестиції в технічне забезпечення сільськогосподарського виробництва України: дис. кандидата екон. наук : 08.06.01 / Ніколенко Вікторія Борисівна. Національний аграрний ун-т. Київ, 2002. 200 с.

6. Лакіш С.М. Організаційно-економічний механізм залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / С.М. Лакіш. 2008. 20 с.

7. Непочатенко О.О. Державна підтримка підприємств АПК через удосконалення системи кредитування. *Економіка АПК* . 2008. №8. 95-100.

8. Лагодієнко В.В. Реалізація інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності у харчовій галузі. *Бізнес-Навігатор: науково-виробничий журнал Міжнародного університету бізнесу і права*. Херсон, 2013. №2(31). С. 178-183.

9. Мудрак Р.П., Лагодієнко В.В., Лагодієнко Н.В. Вплив сукупних витрат на обсяги національного виробництва *Економічний часопис – XXI*. 2018, №172(7-8), С. 44-50.

10. Галушко В. П., Діброва А. Д., Діброва Л. В. Методологічні та практичні аспекти рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. *Економіка АПК*. 2008. № 3. С. 3–11.

References

1. Demyanenko, S.I., Khorunji, M.Y., Bobrova, O. G., Blacksmith, P. V. (2016). *Economics and organization of agroindustrial formations: a textbook*. К.: KNEU. 181p. (in Ukrainian).

2. Lanchenko, E.O. (2006). *Organizational and economic mechanism of investment in agricultural sphere of agriculture: the dissertation of the candidate of economic sciences: 08.07.02*. Kyiv, 208p. (in Ukrainian).

3. Dufeniuk, O.M. (2003). *Management of the mechanism of attraction of investment resources in the agrarian sector of the Ukrainian economy: the dissertation of the candidate of economic sciences: 08.02.03*. Lviv, 221p. (in

Ukrainian).

4. Kisil, M.I. (2008). International Capital Movement and Attraction of Foreign Direct Investment in Ukraine. *Ekonomika APK*, 9, 3-14 (in Ukrainian).

5. Nikolenko, V.B. (2002). *Foreign direct investment in agricultural production in Ukraine: the dissertation of the candidate of economic sciences*: 08.06.01. Kyiv, 200p. (in Ukrainian).

6. Lakish, S.M. (2008). *Organizational and Economic Mechanism of Attracting Foreign Direct Investment into the Economy of Ukraine: abstract of the candidate of economic sciences*: 08.00.03. Lviv, 20p. (in Ukrainian).

7. Nepochatenko, O.O., Odometer, O.O. (2008). State support of agricultural enterprises through improvement of credit system. *Ekonomika APK*, 8, 95-100 (in Ukrainian).

8. Lagodiienko, V.V. (2013). Realization of investment support of innovative activity in the food industry. *Business Navigator: Scientific and Production Journal of the International University of Business and Law*, 2(31), 178-183 (in Ukrainian).

9. Mudrak, R.P., Lagodiienko, V.V., Lagodiienko, N.V. (2018). Impact of aggregate expenditures on the volume of national production. *Economic Annals-XXI*, 172(7-8), 44-50 (in English).

10. Galushko, V.P., Dibrova, A.D., Dibrova, L.V. (2008). Methodological and practical aspects of the level of state support for agricultural producers. *Ekonomika APK*, 3, 3-11 (in Ukrainian).

Аннотация

Лагодиенко Н. В., Турленко Н. В., Алексейчук А. А.

Необходимость и роль государственного протекционизма в инвестиционное обеспечение устойчивого развития отраслей АПК: национальный и региональный аспекты

В статье исследуются вопросы инвестиционного обеспечения устойчивого развития отраслей АПК. Исследования показали, что это глобальный вопрос и его решение требует значительных усилий всех участников межхозяйственных завязок при постоянном протекционизме государства. К приоритетным направлениям протекционистской политики государственного регулирования инвестиционной деятельности в отраслях АПК следует отнести координацию действий и контроль организации продовольственной безопасности, которая является основой национальной безопасности страны, достижения в данных условиях максимально

возможного социального эффекта; создание здоровой конкурентной среды и становления цивилизованного предпринимательства; осуществление прогрессивной структурной перестройки; обеспечение кардинального научно-технического прорыва; сочетание общегосударственных и региональных интересов с интересами предпринимателей. С целью формирования благоприятного инвестиционного климата в аграрной сфере необходимо обеспечить достижение стабильной экономической и политической ситуации; разработку научно-обоснованной стратегии рыночного реформирования; наличие соответствующей законодательной базы.

Теоретико-методологической основой исследования является системный подход и диалектический метод познания, которые применялись для выявления взаимосвязей и взаимозависимостей и определения теоретических и прикладных основ формирования политики инвестиционного обеспечения отраслей АПК.

Установлено, что с целью формирования благоприятного инвестиционного климата в аграрной сфере необходимо обеспечить достижение стабильной экономической и политической ситуации; разработку научно-обоснованной стратегии рыночного реформирования; наличие соответствующей законодательной базы. Обеспечить следует реальную приоритетность развития сельского хозяйства и агропромышленного производства; действенное функционирование инфраструктуры аграрного рынка; преодоления инфляционных процессов и коррумпированности и тенизации экономической сферы. Важными шагами в этом направлении будет сдерживания роста внешнего государственного долга и проведения реструктуризации выплат по его обслуживанию; установление четких механизмов регулирования международной инвестиционной сотрудничества; усилить активность региональной политики; создать современное информационно-методическое обеспечение осуществления инвестиционной деятельности.

Исследования показали, что к приоритетам направлений протекционистской политики государственного регулирования инвестиционной деятельности в аграрной сфере следует отнести координацию действий и контроль организации продовольственной безопасности, которая является основой национальной безопасности страны, достижения в данных условиях максимально возможного социального эффекта; создание здоровой конкурентной среды и становления цивилизованного предпринимательства; осуществление прогрессивной структурной перестройки; обеспечение кардинального научно-технического прорыва; сочетание общегосударственных и региональных интересов с интересами предпринимателей.

Ключевые слова: инвестирования, агропромышленный комплекс, протекционизм, государственная поддержка, региональное измерение, национальная экономика.

Annotation

Lagodiienko N., Turlenko N., Alekseychuk O.

The need and role of state protectionism in the investment support for the sustainable development of the agro-industrial sectors: national and regional aspects.

The article explores the issues of investment support for the sustainable development of agro-industrial sectors. Studies have shown that this is a global issue and its solution requires considerable efforts of all participants of inter-economic relations with constant protectionism of the state. Priority directions of protectionist policy of state regulation of investment activity in the fields of agriculture should include coordination of actions and control of the organization of food security, which is the basis of national security of the country, achievement under these conditions of the maximum possible social effect; creating a healthy competitive environment and becoming a civilized enterprise; implementation of progressive structural adjustment; ensuring a fundamental scientific and technological breakthrough; the combination of national and regional interests with those of entrepreneurs. In order to create a favorable investment climate in the agricultural sector, it is necessary to ensure a stable economic and political situation; development of a science-based market reform strategy; availability of appropriate legal framework.

The theoretical and methodological basis of the study is the systematic approach and the dialectical method of cognition, which were used to identify the interconnections and interdependencies and to determine the theoretical and applied foundations of the investment policy of the agricultural sector.

It is established that in order to create a favorable investment climate in the agricultural sector, it is necessary to ensure a stable economic and political situation; development of a science-based market reform strategy; availability of appropriate legal framework. Real priority should be given to the development of agriculture and agro-industrial production; effective functioning of the agricultural market infrastructure; overcoming inflationary processes and corruption and shadowing the economic sphere. Important steps in this direction will be to curb the growth of external public debt and to restructure payments for its servicing; establishing clear mechanisms for regulating international investment cooperation; strengthen regional policy activity; to create modern information and methodological support for investment activities.

Studies have shown that the priorities of the protectionist policies of state regulation of investment activity in the agricultural sector should include coordination of actions and control of food security, which is the basis of national security of the country, achieving under these conditions the maximum possible social effect; creating a healthy competitive environment and becoming a civilized enterprise; implementation of progressive structural adjustment; ensuring a fundamental scientific and technological breakthrough; the combination of national and regional interests with those of entrepreneurs.

Key words: *investment, agro-industrial complex, protectionism, state support, regional dimension, national economy.*

ПЕРЕДУМОВИ І ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Н. Я. ПІТЕЛЬ, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті розглядаються передумови та визначальні чинники розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора економіки України. Проаналізовано динаміку зовнішньої торгівлі продукцією аграрної сфери України. Досліджено основні причини, які ускладнюють використання експортного потенціалу та визначено передумови розвитку і стимулювання експортоорієнтованої діяльності. Обґрунтовано, що розвиток експортної діяльності аграрної сфери економіки України потребує врахування ринкових методів регулювання на мікрорівні та системи державного управління на макрорівні.

***Ключові слова:** експорт, експортна діяльність, експортний потенціал, експортоорієнтована діяльність, аграрна сфера*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства серед найважливіших елементів продовольчої безпеки України варто виокремити її активну експортоорієнтовану діяльність і нарощування експортного потенціалу. Адже вивчення досвіду провідних країн-лідерів міжнародної економіки засвідчує, що конкурентоспроможний експорт є результатом дієвої цілеспрямованої державної політики, націленої на формування сприятливих умов для виходу провідних галузей вітчизняної економіки на світові ринки та їх системну підтримку.

Стратегічною метою сучасного розвитку вітчизняного зовнішнього сектору економіки України є стабілізація економічних процесів та відновлення сталого росту. Визначальним напрямом реалізації цієї мети є ефективна експортоорієнтована політика держави, в основі якої – підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств, галузей та економіки країни загалом. Досягти цього дозволить розробка та реалізація дієвої зовнішньоторговельної стратегії, орієнтованої на євроінтеграційний напрям розвитку України. Тому, зважаючи на внутрішньополітичні і

соціальні проблеми останніх років та динамічність розвитку зовнішнього середовища, виникає потреба вивчення сучасних факторних умов стимулювання розвитку експортної діяльності на мікро-, мезо- та макрорівнях для обґрунтування пріоритетних напрямів, інструментів регулювання та механізмів ефективного функціонування аграрної сфери економіки України в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні основи розвитку експорту й експортоорієнтованої діяльності досліджували численні науковці. Серед них О.Є. Нездойминога [1], М.О. Лепеха, Г.М. Свириденко [2], Д.О. Завтур [3], О.І. Струк [5], О.М. Кібік, Ю.В. Хаймінова [6], Н.А. Карасьова [7], І. Бураковський, О. Крініцин, І. Сологуб [10] та багато інших. Проте недостатньо розкритими залишаються питання систематизації причин, передумов та факторів розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрної сфери економіки України, що й визначило спрямованість наших досліджень.

Метою даної статті є дослідження передумов і основних факторів розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора економіки України; аналіз зовнішньої торгівлі аграрною продукцією; визначення передумов стимулювання та систематизація факторних умов розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрної сфери економіки.

Методика досліджень. Теоретико-методологічною основою проведеного дослідження були праці вітчизняних і зарубіжних науковців, провідних вчених та практиків у сфері розвитку експорту й експортоорієнтованої діяльності. Під час досліджень використано ряд загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, за допомогою методів: статистичного – визначено динаміку зовнішньої торгівлі продукцією аграрної сфери України; аналізу – систематизовано передумови розвитку і стимулювання експортоорієнтованої діяльності; синтезу – узагальнено визначальні чинники розвитку експортної діяльності аграрного сектора економіки України; абстрактно-логічного – обґрунтовано і викладено висновки та пропозиції стосовно необхідності розвитку експортоорієнтованої діяльності за ринковими методами регулювання на мікрорівні та системою державного управління на макрорівні.

Результати дослідження. Український аграрний сектор, незважаючи на складні геополітичні й економічні та соціальні проблеми останніх років, має потужний виробничий потенціал, обсяги якого суттєво перевищують потреби внутрішнього ринку. Тому аграрна сфера може стати локомотивом

розвитку національної економіки та основою інтеграції у світовий економічний простір. Активізація аграрного виробництва сприятиме також зростанню доходів сільського населення, задіяного в цій та суміжних галузях (а це – понад третина всього населення України). В кінцевому підсумку можна очікувати позитивного мультиплікативного ефекту в розвитку інших галузей вітчизняної економіки [1, с. 109].

Проте сучасне геополітичне та економічне становище України залишається досить складним, особливо враховуючи посилення конкуренції на світових ринках товарів і послуг, погіршення кон'юнктури традиційних для вітчизняних товарів зовнішніх ринків, пасивну позицію влади стосовно державного регулювання і підтримки експорту та формування стратегії розвитку конкурентоспроможного експортоорієнтованого національного виробництва [2, с. 655]. Аналіз структури українського експорту свідчить про його напівсировинну і сировинну спрямованість, а отже – про низьку продуктивність і не конкурентоспроможність на світовому ринку. Проте варто зазначити, що саме експорт для України виступає домінантним фактором формування ВВП на загальнодержавному рівні [3, с. 114-115].

Впродовж тривалого періоду розвиток зовнішньоторговельної діяльності України демонструє негативні тенденції, що проявляються, головним чином, у нестабільних і незначних темпах росту обсягів експорту товарів і послуг, переважно сировинній спрямованості експортних поставок та їх галузевій незбалансованості, значній імпортозалежності вітчизняної економіки тощо. Аналіз динаміки зовнішньоторговельної діяльності України товарами за період із 2014 по 2018 рр. вказує на негативну тенденцію скорочення обсягів експорту на світовий ринок (табл. 1).

За останні п'ять років експортні поставки товарів скоротились на 6,6 млрд дол. США, а імпортні – зросли на 2,7 млрд дол. США. Протилежна тенденція спостерігається у зовнішній торгівлі продукцією аграрної сфери. Її експорт за аналогічний період зріс на 2 млрд дол. США (частка у загальному експорті товарів Україною збільшилась із 30,8 до 39,4%), тоді як імпорт – скоротився на 1 млрд дол. США (питома вага імпорту зменшилась із 11,0 до 8,8%). Проте детальний аналіз структури експортних поставок засвідчує чітке домінування сільськогосподарської продукції з низькою доданою вартістю, сировинних матеріалів та напівфабрикатів.

**Табл. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі продукцією аграрної сфери
України, 2014-2018 рр., млрд дол. США***

Показники	Експорт			Імпорт		
	2014 р.	2018 р.	2018 р. +,- до 2014 р.	2014 р.	2018 р.	2018 р. +,- до 2014 р.
Усього	53,9	47,3	-6,6	54,4	57,1	2,7
Із неї продукція аграрної сфери	16,6	18,6	2,0	6,0	5,0	-1,0
В тому числі:						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1,0	1,2	0,2	1,1	0,9	-0,2
II. Продукти рослинного походження	8,7	9,9	1,2	2,0	1,5	-0,5
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3,8	4,5	0,7	0,3	0,3	0,0
IV. Готові харчові продукти	3,1	3,0	-0,1	2,6	2,3	-0,3
Продукція аграрної сфери у % до загального обсягу	30,80	39,41	8,6	11,03	8,76	-2,3

*Примітка. * – систематизовано і побудовано за даними [4]; починаючи із 2014 р. дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій*

Така негативна ситуація викликана низькою міжнародною конкурентоспроможністю вітчизняних товарів, непрозорістю системи стимулів розвитку експортних галузей. Адже відсутність достатнього ресурсного забезпечення, значне технічне і технологічне відставання від високорозвинених країн та порівняно низький рівень доходу держави від експорту товарів і послуг призводить до того, що конкурентні переваги України на світовому ринку забезпечують лише дешева робоча сила і девальвація гривні [5]. В результаті країна втрачає перспективи розвитку у довгостроковому періоді.

Діючі в останні роки в Україні механізми та інструменти зовнішньоекономічного регулювання не стимулюють експортоорієнтовану діяльність. Основною проблемою є несприятлива макроекономічна ситуація та політична нестабільність, які доповнюють неефективну

зовнішньоторговельну політику; нераціональну експортну стратегію держави; конфіскаційну податкову систему; жорстко лімітовану і недосконалу грошово-кредитну політику, яка унеможливує розвиток виробництва, оскільки вилучає обіговий капітал та інвестиційні ресурси. За таких умов формування і реалізація зовнішньоторговельної стратегії, орієнтованої на посилення позицій національного експорту на світовому ринку та його дієву підтримку з урахуванням вимог світового господарства є винятково актуальним завданням для економіки України.

Наша країна володіє потужним виробничо-ресурсним і кадровим потенціалом. Серед переваг, які можуть стати передумовами розвитку і стимулювання експортоорієнтованої діяльності, варто виокремити вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови, родючі чорноземи і багаті природні ресурси, значну чисельність висококваліфікованої робочої сили, порівняно високий рівень розвитку окремих галузей економіки та їх індустріальний потенціал, наявність розвинутої транспортної системи і логістики, значні досягнення у фундаментальних наукових дослідженнях та ін. Більшість із цих переваг не використовуються належним чином через незадовільне організаційно-правове забезпечення реалізації експортної стратегії України [6, с.17-18].

Досліджуючи факторні умови розвитку експортної діяльності аграрної сфери економіки, варто відзначити їх традиційно екзогенний (зовнішній) та ендогенний (внутрішній) характер спрямування. Оскільки нинішня експортоорієнтована діяльність базується на принципах змішаної економіки із подвійним характером регулювання процесів її розвитку, тому потребує врахування й узгодження ринкових методів регулювання на мікрорівні та системи державного управління на макрорівні [7, с. 133-134]. Такий підхід до класифікації факторних умов розвитку експортоорієнтованої діяльності дозволить гармонізувати вплив внутрішнього і зовнішнього середовища, задля максимального використання наявних переваг та мінімізації й нівелювання ризиків (рис. 1).

Отже, у складі факторних умов розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора ринкові методи регулювання на мікрорівні доцільно поділяти на дві групи: зовнішні, або екзогенні умови, які включатимуть кон'юнктуру і ємність світового ринку, умови конкуренції на ньому та доступність світової ринкової інфраструктури; та внутрішні, або ендогенні умови, до складу яких включати насиченість внутрішнього ринку, висококваліфіковану робочу силу, ефективну технологію виробництва,

сучасну техніку, забезпечення фінансовими ресурсами і сировиною, сучасне інформаційне забезпечення та достатній інноваційно-інвестиційний потенціал.

Рис. 1. Визначальні чинники розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора економіки України*

*Примітка. * систематизовано і побудовано з використанням ідеї [7, с. 133-134]*

Зовнішні, або екзогенні умови системи державного управління на макрорівні повинні включати політику міжнародних організацій та інтеграційних угруповань і міжнародну систему механізмів, принципів, норм і стандартів. Внутрішні, або ендогенні умови системи державного управління на макрорівні включають участь країни у міжнародних організаціях та

інтеграційних об'єднаннях, рівень розвитку законодавчої бази та її міжнародну гармонізацію, зовнішньоекономічну політику держави, політику імпортозаміщення та діючу систему підтримки і стимулювання експорту.

В сучасних умовах стратегічним завданням вітчизняної економіки стало масштабне зростання присутності України та посилення її позицій на зовнішніх ринках. В останні роки відбулась часткова, а подекуди і повна втрата традиційних експортних ринків. Це посилює необхідність пошуку, обґрунтування і розробки та реалізації ефективних стратегічних рішень для активізації експорту вітчизняної продукції, зокрема й аграрної.

Інтеграція нашої країни до європейського економічного простору та стабільний економічний розвиток України суттєво залежать від численних факторів, серед яких визначальними є наступні:

- розвиток людського капіталу;
- впровадження у виробництво і менеджмент новітніх технологій;
- активізація наукомісткого виробництва.

Впродовж останніх років саме інновації у виробництві, просуванні і збуті мають вирішальне значення для підвищення продуктивності вітчизняної економіки, активізації та диверсифікації виробництва, нарощування обсягів виробництва українських товарів із більшою часткою доданої вартості. Для поступового переходу економіки нашої країни до інноваційного типу необхідно на загальнодержавному рівні сприяти залученню прямих іноземних інвестицій, які в подальшому будуть спрямовані на розвиток інновацій (на умовах передачі технологій та їх імпорту).

Проведені дослідження підтверджують необхідність розробки і запровадження механізмів заохочення інноваційної діяльності та реалізації заходів, спрямованих на вихід української економіки на сучасний інноваційний рівень виробничої і технологічної бази.

За інформацією офіційного сайту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, «середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року передбачено створення Офісу розвитку інновацій, метою якого є підтримка та заохочення розвитку інноваційних підприємств та стартапів шляхом забезпечення їх фінансування, необхідними консультаційними послугами та технічною допомогою на всіх етапах від інноваційної ідеї до кінцевого продукту» [8]. Також є нагальна потреба дослідження, вивчення й адаптації до українських реалій кращих інноваційних практик, які успішно реалізовані у розвинених країнах.

Особливу увагу варто звернути на різні види державно-приватного партнерства, запровадження взаємовигідної співпраці у сфері інновацій між університетами та бізнес-сектором, розробку спільних програм навчання і стажування для студентів, магістрантів та молодих підприємців.

Для забезпечення стабільного розвитку експортоорієнтованої діяльності та нарощування обсягів експорту вітчизняної продукції розроблено Експортну стратегію України (“дорожню карту” стратегічного розвитку торгівлі) на період 2017-2021 років та комплекс завдань і заходів з її реалізації [9]. Даний документ визначає орієнтири розвитку зовнішньоторговельних відносин країни, шляхи мінімізації ризиків і загроз, подолання перешкод і використання наявних можливостей розвитку вітчизняного експорту. Визначальною метою і основним завданням Експортної стратегії є розробка комплексу заходів для поступового переходу країни до експорту наукомісткої інноваційної продукції і подальшого сталого розвитку й успішного виходу на перспективні світові ринки.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України для реалізації Експортної стратегії було окреслено такі стратегічні цілі стимулювання і розвитку зовнішньої торгівлі країни на наступні п’ять років [9]:

- формування сприятливих умов для стимулювання торгівлі й інновацій для диверсифікації експорту;
- розробка комплексу послуг для підтримки бізнесу і міжнародної торгівлі, такі послуги повинні підвищити міжнародну конкурентоспроможність вітчизняних підприємств (в т.ч. малих та середніх);
- удосконалення знань, вмінь, навичок і компетенцій керівників підприємств (в т.ч. малих та середніх), необхідних для участі в міжнародній торгівлі.

У рамках Експортної стратегії було визначено перелік нових перспективних зовнішніх ринків, які є потенційно привабливими для більшості галузей української економіки і можуть слугувати орієнтиром для подальшого розвитку експортної діяльності та зможуть замінити традиційні експортні ринки, доступ на які ускладнено через політичну ситуацію. «Дорожня карта» також визначає топ-20 зовнішніх ринків, які мають значний потенціал для експорту продукції і спроможні демонструвати досить швидкі результати (при умові вибору дієвих форм та інструментів зовнішньоторговельної політики). Серед них наступні: країни ЄС, Сполучені Штати Америки, Канада, Китай, Туреччина, Білорусь, Грузія, Молдова,

Японія, Ізраїль, Швейцарія, Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати, Індія, Саудівська Аравія, Індонезія, Таїланд, Філіппіни, Нігерія, Бангладеш та Ліван [9]. Для ефективного просування на обрані ринки потрібні детальний аналіз конкурентного середовища, визначені потенційні можливості й форми виходу на ринки і закріплення там, виважена дієва система підтримки експорту, а також розроблені перспективні стратегії розвитку зовнішньоторговельної діяльності на зазначених ринках.

Вітчизняна система підтримки і стимулювання експортоорієнтованої діяльності повинна забезпечувати захист інтересів різних суб'єктів експортної діяльності та має бути спрямована на формування стійких конкурентних переваг національної економічної системи і її експортного потенціалу. Проте науковці, зокрема, І. Бураковський, О. Крініцин, І. Сологуб [10] відзначають фрагментарність розвитку експорту, відсутність системності і узгодженість дій державних інституцій, які повинні сприяти просуванню експорту, що гальмує процес виходу національних експортерів на зовнішні ринки. До того ж, у комплексі заходів з підтримки українських експортерів на світових ринках актуальним залишається створення Експортно-кредитного агентства та удосконалення функціонування мережі митних, фінансових, страхових та інших посередників [3].

Висновки. В сучасних умовах глобалізації світової економіки входження України на рівноправних позиціях до інтернаціональної економічної системи передбачає максимальне використання потенціалу експортоорієнтованої діяльності. В її основі – виробництво та реалізація на світових ринках конкурентоспроможних товарів. Досягти цього можна враховуючи принципи змішаної економіки із подвійним характером регулювання процесів її розвитку. Тому стимулювання експортної діяльності потребує врахування ринкових методів регулювання на мікрорівні та системи державного управління на макрорівні. Така класифікація факторних умов розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрної сфери дозволить гармонізувати вплив внутрішнього і зовнішнього середовища з метою максимального використання наявних конкурентних переваг та мінімізації ризиків.

В умовах обмеженості, нестабільності й незбалансованості обсягів експортних поставок загострюється необхідність посилення участі держави у цих процесах, тому ухвалення Експортної стратегії є важливим кроком підтримки вітчизняних експортерів. Реалізація її основних завдань і цілей дозволить сформувати дієвий механізм просування української продукції і

послуг на світові ринки та підвищити рівень міжнародної конкурентоспроможності України й ефективність використання експортного потенціалу.

У подальших дослідженнях важливо вивчати пріоритетні шляхи, методи, механізми та інструменти формування перспективної стратегії розвитку експортоорієнтованої діяльності у різних сферах економіки України.

Література

1. Нездойминога О. Є. Розвиток експорту аграрної продукції в Україні. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 108–113.

2. Лепеха М.О., Свириденко Г.М. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України за експортоорієнтованою стратегією. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 655–658.

3. Завтур Д.О. Перспективи розвитку експортоорієнтованої стратегії підприємств. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/36362/33-Zavtur.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.06.2019).

4. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.06.2019).

5. Струк О.І. Експортоорієнтовані стратегії економічного розвитку у світовій економіці. Автореферат дис. на здобуття наук. ст. к.е.н., Львів 2016. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/aref_struk.pdf (дата звернення: 12.06.2019).

6. Кібік О.М., Хаймінова Ю.В. Засади розвитку участі митних та інших посередників у реалізації експортної стратегії України. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2017. Вип. 4. С. 16–25.

7. Карасьова Н. Глобалізаційні детермінанти експортоорієнтованого розвитку аграрного сектора України. *Міжнародна економічна політика*. 2014. № 1. С. 129–152.

8. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України: Результати дослідження Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=dacb14b1-6f6b-4e14-8f30-40850c221b22> (дата звернення: 12.06.2019).

9. Про схвалення Експортної стратегії України (“дорожньої карти” стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1017-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1017-2017-%D1%80> (дата звернення: 12.06.2019).

10. Бураковський І., Крініцин О., Сологуб І. Політика сприяння експорту МСП в Україні. К., 2016. 36 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2016/LEV/Krinityn_SME_Export_Promotion.pdf (дата звернення: 12.06.2019).

References

1. Nezdomytnoga, O.E. (2017). Development of export of agricultural products in Ukraine. *Economy and society*, 2017, Vol. 13, pp. 108–113 (in Ukrainian).

2. Lepekha, M.O., Sviridenko, G.M. (2017). Prospects for development of Ukraine's foreign economic activity according to an export-oriented strategy. *Young scientist*, 2017, no. 5, pp. 655–658 (in Ukrainian).

3. Zavytur, D.O. Prospects for development of export-oriented enterprise strategy. Available at <http://dspace.nbu.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/36362/33-Zavytur.pdf?sequence=1> (Accessed June 12, 2019).

4. Commodity structure of Ukraine's foreign trade. Available at <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed June 12, 2019).

5. Struk, O.I. (2016). Export-oriented economic development strategies in the world economy. *Abstract of the dissertation for a scientific degree*, candidate of economic sciences, Lviv, 2016. Available at http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/aref_struk.pdf (Accessed June 12, 2019).

6. Kibik, O.M., Khayminova, Yu.V. (2017). Principles of development of participation of customs and other intermediaries in the implementation of Ukraine's export strategy. *Development of methods of management and management in transport*, 2017, issue 4, pp. 16–25 (in Ukrainian).

7. Karasova, N.A. (2014). Globalization determinants of export-oriented development of the agrarian sector of Ukraine. *International economic policy*, 2014, no. 1, pp. 129–152 (in Ukrainian).

8. Foreign Trade Development Trends of Ukraine: Results of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine survey. Available at <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=dacb14b1-6f6b-4e14-8f30-40850c221b22> (Accessed June 12, 2019).

9. On approval of the Export Strategy of Ukraine (“Road Map” of Strategic Trade Development) for 2017-2021: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 27.12.2017 No. 1017-p. Available at <https://zakon.rada.gov.ua/go/1017-2017-%D1%80> (Accessed June 12, 2019).

10. Burakovsky I., Krinityn O., Sologub I. *Policy of promotion of SME*

export in Ukraine. K., 2016, 36 p. Available at http://www.ier.com.ua/files//publications/Policy_papers/IER/2016/LEV/KrinitSyn_SME_Export_Promotion.pdf (Accessed June 12, 2019).

Аннотация

Питель Н. А.

Предпосылки и факторы развития экспортоориентированной деятельности аграрной сферы экономики Украины

В статье рассматриваются предпосылки и определяющие факторы развития экспортоориентированной деятельности аграрного сектора экономики Украины. Проанализирована динамика внешней торговли продукцией аграрной сферы Украины. Исследованы основные причины, которые затрудняют использование экспортного потенциала и определены предпосылки развития и стимулирования экспортоориентированной деятельности. Обосновано, что развитие экспортной деятельности аграрной сферы экономики Украины требует учета рыночных методов регулирования на микроуровне и системы государственного управления на макроуровне.

Современное геополитическое и экономическое положение Украины остается сложным, особенно учитывая усиление конкуренции на мировых рынках, ухудшение конъюнктуры традиционных внешних рынков, пассивную позицию государства в отношении регулирования и поддержки экспорта и формирования стратегии развития конкурентоспособного экспортоориентированного национального производства.

Анализ внешнеторговой деятельности Украины указывает на негативную тенденцию. За период с 2014 по 2018 гг. экспортные поставки товаров сократились на 6,6 млрд долл. США, а импортные – выросли на 2,7 млрд долл. США. Противоположная тенденция наблюдается во внешней торговле продукцией аграрной сферы. Ее экспорт за аналогичный период вырос на 2 млрд долл. США, тогда как импорт – сократился на 1 млрд долл. США. В структуре экспорта доминируют сельскохозяйственная продукция с низкой добавленной стоимостью, сырье и полуфабрикаты.

Действующие в Украине механизмы и инструменты внешнеэкономического регулирования не стимулируют экспорт. Основными проблемами являются неблагоприятная макроэкономическая ситуация, политическая нестабильность, неэффективная внешнеторговая политика, конфискационная налоговая система, несовершенна денежно-кредитная политика.

Предпосылками развития экспортоориентированной деятельности аграрной сферы экономики Украины являются выгодное географическое положение, благоприятные климатические условия, плодородные черноземы и богатые

природные ресурсы, высококвалифицированная рабочая сила, сравнительно высокий уровень развития отдельных отраслей экономики и их индустриальный потенциал, наличие развитой транспортной системы и логистики, значительные достижения в фундаментальных научных исследованиях. Большинство из этих преимуществ не используются из-за неудовлетворительного организационно-правового обеспечения.

Нынешняя экспортоориентированная деятельность базируется на принципах смешанной экономики с двойственным характером регулирования процессов ее развития, поэтому требует учета рыночных методов регулирования на микроуровне и системы государственного управления на макроуровне. Такой подход к классификации факторных условий развития экспортоориентированной деятельности аграрной сферы позволит гармонизировать влияние внутренней и внешней среды, для максимального использования имеющихся преимуществ и минимизации рисков.

В дальнейших исследованиях важно изучать пути, методы, механизмы и инструменты формирования перспективной стратегии развития экспортоориентированной деятельности экономики Украины.

Ключевые слова: *экспорт, экспортная деятельность, экспортный потенциал, экспортоориентированная деятельность, аграрная сфера.*

Annotation

Pitel N. Y.

The main causes, factors and preconditions of the development of agrarian export industry in Ukraine

In this research the preconditions and the most important factors which affect the development of Ukrainian agrarian industry concentrated on exports are studied. The dynamics of trade of agricultural goods and services to abroad from the point of Ukraine is analyzed. Here you can find an investigation of the main reasons which complicate the usage of the export's potential of the country. The preconditions of the development are determined as well as the preconditions of the successful stimulation of exports. The existence of the strong correlation between the development of export sector of agrarian industry in Ukraine and the micro-level regulations and the government policies at the same time is proven.

The actual geopolitical location of Ukraine is still very problematic; moreover the "perfect competition" condition in the world involves more and more firms. The government doesn't stimulate any exports in this industry.

The analysis of overall exports of Ukraine shows some negative tendencies. For the period from 2014 to 2018 the overall exports have fallen by 6.6 billion of U. S. \$, while the overall import level has grown by 2.7 billion \$. At the same time the inverse tendency is founded for the export of agrarian goods and services. During the mentioned period of time the agrarian sector has managed to increase by 2 billion \$ its exports, and to reduce imports by 1 billion \$. The research about the type of exported goods resulted in that dominating ones have the lowest value added, or even pure resources.

The existing government policy doesn't stimulate exports in Ukraine at its best. The main reasons are: unfair macro-economical situation, the uncertainty on the government level, non-effective exports regulations, confiscating tax system and not good enough regulated loan system in the banking sector.

The main preconditions of the development of the agrarian industry in Ukraine are: comfortable geographical location, an attractive climate, fertile black soil, good natural resources, well-educated and professional human resources, relatively high level of the development in this industry, a developing logistics services and some important movements in fundamental for agriculture in general scientific investigations. Although the potential is high, only a few of the preconditions mentioned are used.

Currently, the exports are very dependent on the mixed economical system what dominates in the country. So, the improvements are needed from both sides – on the micro-level and from the government side (macro-level). Such a strategy of combination of factors of the development of exports of agricultural industry will help to find the equilibrium to apply new changes so all advantages available would be in use and the risks correlated would be minimized.

In the future researches it is important to pay much attention to the ways, methods, mechanisms and instruments of a perspective development of agricultural industry's exports in Ukraine.

Key words: *export, export activity, potential export, export mechanisms, agricultural industry.*

УДК 339.9.01

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-151-160

НАПРЯМКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

А. В. ЗАВГОРОДНІЙ, кандидат фізико-математичних наук
**Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини
вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»**

У статті досліджена географія експорту підприємств АПК Причорноморського району, їх географічну та товарну структуру. Визначена географія прямих іноземних інвестицій в підприємства АПК Одеської області.

Доведено, що регіони Причорноморського економічного району за

останні 3 роки значно збільшили географічну диверсифікацію зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК, при цьому, поряд із розширенням традиційного європейського напрямку та звуженням російського відбулося нарощування експорту товарів та послуг до Китаю, Єгипту та Саудівської Аравії, до інших напрямків.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність регіону, експорт, імпорт, динаміка, регіональні зовнішньоекономічні відносини, зовнішньоекономічні зв'язки регіону, географічна структура.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку агропромисловий сектор України є однією з найважливіших ланок економічних систем більшості країн світу з ринковою економікою. Він розвивається в умовах високої енергетичної забезпеченості, застосування широкого спектра агротехнічних прийомів, екологізації на основі використання сучасних енерго- та природозберігаючих технологій, методів і способів меліорації та хімізації.

Агропродовольча сфера України з її базовою складовою, сільським господарством, є «системоутворюючою в національній та регіональній економіках, формує продовольчу, і у визначених межах, економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей та створює соціально-економічні основи розвитку сільських територій». Саме агропродовольча сфера є однією з найважливіших основ для розвитку України як незалежної держави. Потреби населення у всіх основних продуктах харчування повинні забезпечуватися за рахунок функціонування і розвитку достатньо потужної в ресурсному і виробничому відношеннях національної агропродовольчої сфери. Навіть у періоди індустріалізації та за сучасних тенденцій розвитку нанотехнологій, автоматизованого промислового виробництва в економіці, Україна продовжує себе позиціонувати як аграрна держава з пріоритетним розвитком агропродовольчої сфери, оскільки має найбагатші у світі чорноземи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізу зовнішньоекономічної діяльності та аналізу експортного потенціалу регіонів присвятили свої праці такі вчені, як: Г. Дроздова, Ю. Козак, Н. Притула, О. Єрмакова, М. Рубіш, М. Суржиков, Г. Козлова, Е. Прушківська, Ю. Шишова, В. Лисюк, І. Циналєвська, В. Третяк, С. Тимофеєнко, Т. Мельник, О. Пирог, А. Зацепило, Н. Павленчик, О. Процевят, Р. Скриньковський, Л. Гарасим тощо. Разом з тим варто дослідити динаміку обсягів експортно-імпортних

операцій областей Причорноморського регіону, їх географічну та товарну структуру, відносні показники зовнішньоторговельної діяльності.

Мета статті. Визначити напрямки зовнішньоекономічної діяльності АПК Причорноморського регіону.

Методика та результати досліджень. Проаналізуємо стан співпраці підприємств АПК Причорноморського економічного району з основними партнерами.

Розглянемо приклади співпраці підприємств АПК Причорноморського району із своїми зовнішньоекономічними партнерами, на рис. 1 зображено країни, в які відбуваються поставки експортної продукції підприємств АПК району.

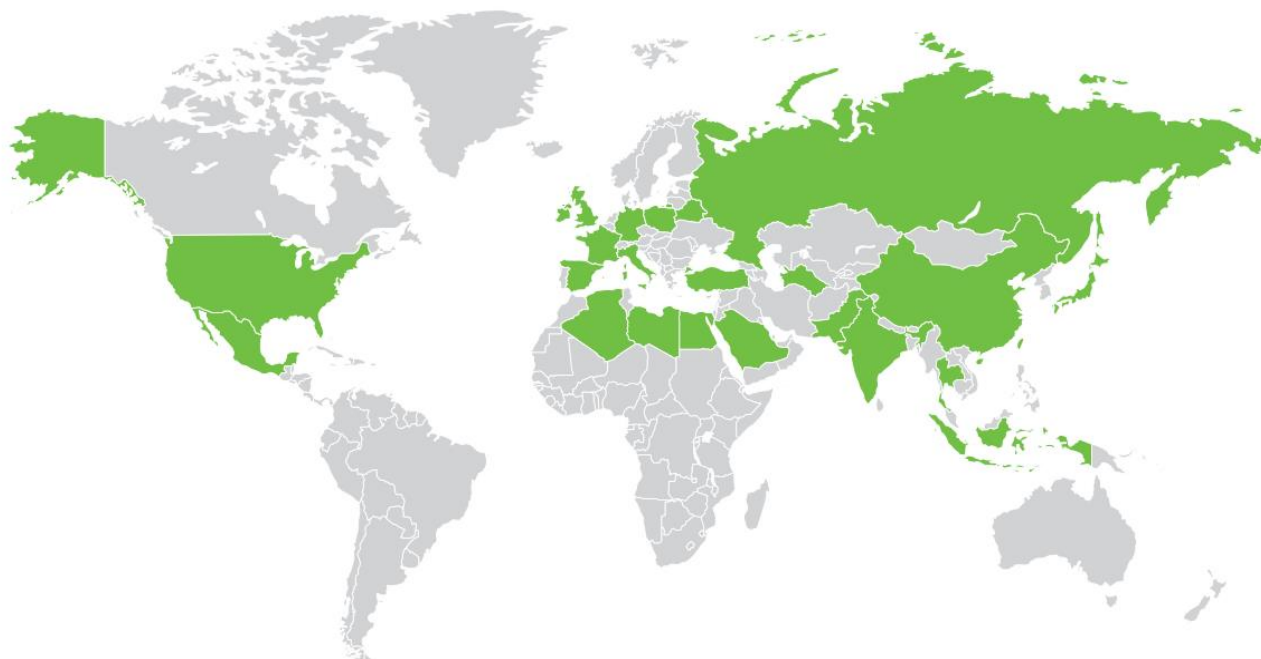

Рис. 1. Географія експорту підприємств АПК Причорноморського району

Основна тенденція зовнішньоекономічних зв'язків економіки Причорноморського району (в тому числі – і підприємств АПК): це те, що воно фактично позбулося колись значної залежності від нестабільного російського ринку збуту. Наприклад, експорт до Росії з Херсонщини за останні два роки зменшився майже в п'ятеро, а її частка впала до менш як 10%, що значно нижче навіть від середньоукраїнського показника й порівняно з поставками з Херсонщини до Нідерландів. Натомість істотно зріс експорт до ЄС, на який зараз припадає до 30% усіх поставок, а також Туреччини (з \$21,96 млн до \$48,32 млн за останні два роки).

На Миколаївщині частка в експорті до РФ, на перший погляд, усе ще досить висока (26,8%), а до ЄС майже вдвічі поступається їй (14,6%). Утім, фактично весь експорт до РФ формується за рахунок глинозему Миколаївського глиноземного заводу, який є частиною виробничих ланцюжків російського РУСАЛу й забезпечує переробку африканської та латиноамериканської руди для його алюмінієвих підприємств.

Причорноморський район є одним зі світових лідерів із постачання с/г продукції. Головний напрямок агроекспорту – Європейський Союз. На другому місці – Південно-Східна Азія, на третьому Близький Схід. Країни СНД, в тому числі й Російська Федерація, перестали бути важливим напрямком для експорту. Поставки на Близький Схід і Північну Африку відносно стабільні, експорт в Південно-Східну Азію за останні роки виріс в 8 разів, в ЄС – в 13 разів.

Виробництво молочної продукції. Досить потужними імпортерами молока й молочної продукції (сухе та згущене молоко) є Саудівська Аравія, Індонезія, Малайзія, В'єтнам, Об'єднані Арабські Емірати, Японія та Південна Корея, Китай, Алжир, Єгипет і Нігерія. Українські виробники, які відповідають стандартам екологічного виробництва, знаходять ринки збуту у країнах ЄС.

Одним із традиційних і основних ринків експорту хліба та хлібобулочних виробів був ринок Російської Федерації та країн СНД. Однак, внаслідок політичної ситуації, експорт продукції хлібопекарської галузі скоротився майже вдвічі в порівнянні з 2014 роком. Крім хлібної продукції Україна є великим постачальником борошна на світовому ринку. Впродовж останніх років підприємства району поступово нарощують експортний потенціал у цьому напрямку, борошно постачається в США, Великобританію, Китай та інші країни.

Розглянемо окремі успішні приклади співпраці підприємств АПК із зовнішньоекономічними партнерами.

Миколаївська область. Так, інвестиційний клімат Миколаєва та сировинні ресурси регіону вже були позитивно оцінені іноземними міжнародними компаніями, тому найбільші підприємства харчової галузі – це підприємства з іноземними інвестиціями.

Так, ТОВ «Сандора» займається виробництвом соків та входить до міжнародної компанії PepsiCo (США), другого за розміром у світі виробника продуктів харчування та напоїв. На українському ринку виробництва соків, за даними 2013 року, ТМ Sandora займала 45%, обсяг експорту – 20% від

загального виробництва. ПрАТ «Лакталіс-Миколаїв» входить до міжнародної групи Lactalis (Франція), світового лідера з виробництва сирів та молочних продуктів. Продукція реалізується під торговими марками President, Galbani, Дольче, Лактонія, Lactel, Фанні, Societe. Важливим кроком у розвитку даного напрямку є те, що з 2016 року підприємство було включено в офіційний лист експортерів в країни ЄС.

Миколаївське відділення ПАТ «САН ІнБев Україна» входить до міжнародного пивоварного концерну Anheuser-Busch InBev (Бельгія). Концерн є виробником міжнародних брендів Budweiser, Corona, Stella Artois, Pilsner Urquell, Miller. В Україні компанія об'єднує три пивоварні підприємства: Чернігівське, Харківське та Миколаївське відділення «САН ІнБев Україна». До локальних брендів належать Чернігівське, Рогань та Янтар.

Галузь харчової промисловості, а саме: виробництво муки та крупи – представлено крупним підприємством ВАТ «Миколаївський комбінат хлібопродуктів». Підприємство забезпечує хлібобулочною продукцією м. Миколаїв та область, входить до групи компаній «Формула смаку» (вітчизняні інвестиції, м. Кіровоград, наразі м. Кропивницький).

ТОВ СП «НІБУЛОН» (вітчизняні інвестиції, м. Миколаїв) є одним з найбільших вітчизняних експортерів сільськогосподарської продукції (пшениця, ячмінь, кукурудза, жито, соняшник та ін.), її частка в українському експорті більшості зернових та олійних культур займає до 15% загального експорту України та конкурує з іноземними зернотрейдерами. Географія експорту охоплює 31 країну світу.

Херсонська область. Прикладом вдалої акліматизації іноземного капіталу в степах Херсонщини є успішна діяльність спільних українсько-шведського підприємства "Чумак", українсько-американського "Фрідом Фарм" та інших. Здійснюється реалізація проекту СПП ЗАТ «Чорнобаївське» з будівництва птахокомплексу у с. Східне Білозерського району. Птахокомплекс розрахований для утримання 2,5 млн голів молодняка птиці та 5,0 млн голів курей-несучок. Сьогодні змонтовано 6 приміщень для вирощування молодняка птиці, продовжується робота з будівництва пташників, завезено обладнання. В подальші роки це дасть можливість отримувати до 1500,0 млн. штук яєць за рік., планується створити 200 робочих місць.

ПРАТ «Чумак» – компанія національного рівня, яка знаходиться на ринку більш ніж 20 років та є однією з найбільших в переробній галузі

України, асортимент більш ніж 10 найменувань харчової продукції, яка успішно експортується на ринки Канади, США, Казахстану, Грузії, Ізраїлю, Іспанії, країн Балтії та інші світові ринки. Компанія належить одному з основних інвесторів Херсонщини – Карлу Стурену, почесному консулу Королівства Швеція в м. Каховка. Вона була започаткована ще 1996 року у місті Каховка і є одним із перших інвестиційних проєктів на Херсонщині.

ТОВ «Каховка Протеїн Агро» – один з найбільших в Україні комплексів з переробки соєвих бобів, який динамічно розвивається завдяки новітньому обладнанню провідних зарубіжних компаній, виробництво, що відповідає світовим стандартам та наявності власного елеватора дозволяє зберігати до 40 000 т бобів сої.

Каховська філія ЗАТ АТ «Каргілл» представлена маслоекстракційним заводом, який має великі потужності на півдні України. «Каргілл» – один з найбільших в Україні експортерів зерна, олійних культур і продуктів їх переробки.

В 2017 році на території області відкрито три потужні підприємства. У липні урочисто запущено в роботу перевантажувальний термінал ТОВ СП «НІБУЛОН» в Голопристанському районі. У вересні, в тому ж районі, урочисто відкрито підприємство по виробництву нанодобрив ТОВ НВП «5 Елемент», яке планує виробляти до 10 тонн мінеральних мікродобрив щорічно, та реалізовувати продукцію по всьому світу. У вересні компанією ТОВ «ТерраГарса Україна» у м. Каховка відкрито лабораторію «ТерраЛаб», яка є початком масштабного міжнародного інвестиційного проєкту з будівництва заводу для виробництва комплексних мінеральних добрив. Завод буде забезпечувати спеціальними добривами сільськогосподарських виробників як України, так і країн ближнього зарубіжжя.

Водночас завершено реалізацію ще 9 інвестиційних проєктів в галузях рослинництва, тваринництва та переробки.

На Херсонщині працюють компанії з іноземними інвестиціями – «Чумак» (Швеція), «Данон» (Франція) «Грін тім» (Швеція). «Агрофьюжен» почав виробляти органічну продукцію. Експорт в 2018 році був спрямований до 84 країн світу, тоді як у 2017 році було лише 77 країн. Зовнішньоторговельний обіг складає 193 млн. дол., з 2015р. збільшився на 45%.

Одеська область. До основних країн-інвесторів підприємств АПК, на які припадає майже 84 % загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр (35%), Сінгапур (1 6%), Нідерланди (6%), Велика Британія (7%), Німеччина

(5%), США (4%), Монако (4%), Франція (4%), Швейцарія (3%).

Географічна структура прямих іноземних інвестицій в підприємства АПК Одеської області в 2017 році зображена на рис. 2.

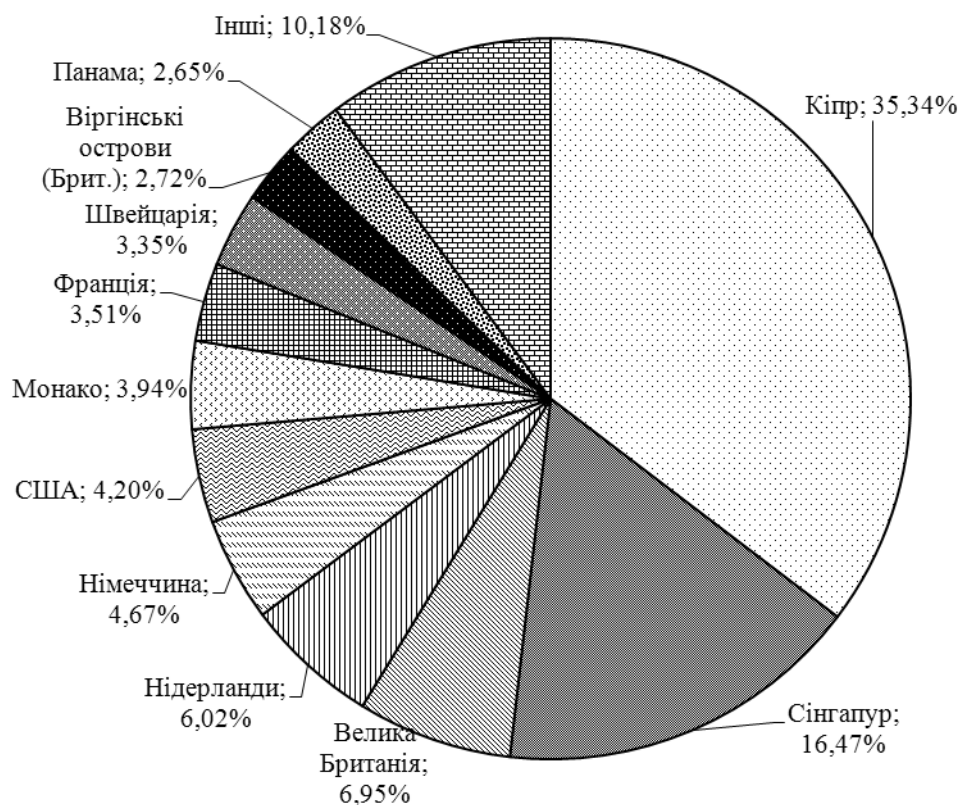

Рис. 2. Географічна структура прямих іноземних інвестицій в підприємства АПК Одеської області

Підприємства АПК області здійснювали зовнішньоторговельні операції з партнерами із 157 країн світу. Серед країн-партнерів найбільше експортно-імпортних операцій здійснювалось із такими країнами: Туреччина – 9%, Індія – 5%, Іспанія – 4%, Єгипет – 4,0%, Китай – 12%, Італія – 4%, Іран – 2%, Малайзія – 1%, Італія – 4%, Російська Федерація – 4%, Саудівська Аравія – 2%, Індонезія – 6%.

Основу товарної структури експорту області в 2018 році склали продукти рослинного походження – 48,0%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 21,0%, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 11,9%. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання склали 17,2% від обсягу вартості імпорту, мінеральні продукти – 13,1%, продукти рослинного походження – 10,4%, недорогі метали та вироби з них – 9,5%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 9,2%. Експорт товарів до країн Європейського

Союзу становив 384,2 млн.дол., або 25,3% від загального обсягу експорту та зменшився порівняно з 2015 р. на 14,5%. Імпорт товарів із країн Європейського Союзу становив 348,0 млн.дол., або 28,0% від загального обсягу, та збільшився проти 2015 р. на 20,3%.

Найбільші обсяги експорту послуг припадали на Швейцарію (9,5%), Віргінські Острови (Брит.) (9,3%), Велику Британію (6,3%), Панаму (6,2%), Об'єднані Арабські Емірати (5,8%) та Туреччину (5,3%).

Таким чином, ми можемо підсумувати, що регіони Причорноморського економічного району за останні 3 роки значно збільшили географічну диверсифікацію зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК, при цьому, поряд із розширенням традиційного європейського напрямку та звуженням російського відбулося нарощування експорту товарів та послуг до Китаю, Єгипту та Саудівської Аравії, до інших напрямків.

Висновки. Стан зовнішньоторговельної діяльності Причорноморського економічного району не є досконалим та вимагає визначення його подальших напрямків розвитку. В основу організації зовнішньоекономічної діяльності даного регіону в умовах глобалізації покладено знаходження балансу ефективного здійснення експортних та імпорتنих операцій. Постає питання нарощування зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі.

Література

1. Головне управління статистики у Миколаївській області. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua>
2. Головне управління статистики у Одеській області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>
3. Головне управління статистики у Херсонській області. URL: <http://ks.ukrstat.gov.ua>
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

References

1. Main Department of Statistics in Mykolaiv Oblast. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua>
2. Main Department of Statistics in Odesa Oblast. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>
3. Main Department of Statistics in Kherson Oblast. URL: <http://ks.ukrstat.gov.ua>
4. State Statistics Service of Ukraine URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Аннотация

Завгородний А. В.

Направления внешнеэкономической деятельности АПК Причерноморского региона.

Внешеэкономическая активность регионов на сегодняшний день выступает как некий фактор, способствующий повышению благосостояния населения, улучшению качества его жизни, а также в социально-экономическом развитии территории и повышению ее конкурентоспособности.

Цель статьи заключается в анализе направлений внешнеэкономической деятельности причерноморского региона, их современного состояния и перспектив развития.

Основная тенденция внешнеэкономических связей экономики Причерноморского района (в том числе - и предприятий АПК): это то, что она фактически лишилась значительной зависимости от нестабильного российского рынка сбыта. Например, экспорт в Россию из Херсона за последние два года уменьшился почти в пять раз, а ее доля упала до 10%, что значительно ниже даже среднеукраинского показателя например в сравнении с поставками из Херсона в Нидерланды. Зато существенно вырос экспорт в ЕС, на который сейчас приходится до 30% всех поставок, а также Турции (с \$ 21960000 до \$ 48320000 за последние два года).

На Николаевщине доля в экспорте в РФ, на первый взгляд, все еще достаточно высока (26,8%), а в ЕС почти вдвое ей уступает (14,6%). Впрочем, фактически весь экспорт в РФ формируется за счет глинозема Николаевского глиноземного завода, который является частью производственных цепочек российского РУСАЛа и обеспечивает переработку африканской и латиноамериканской руды для его алюминиевых предприятий.

Причерноморский район является одним из мировых лидеров по поставкам с/х продукции. Главное направление агроэкспорта - Европейский Союз. На втором месте - Юго-Восточная Азия, на третьем Ближний Восток. Страны СНГ, в том числе и Российская Федерация, перестали быть важным направлением для экспорта. Поставки на Ближний Восток и Северную Африку относительно стабильны, экспорт в Юго-Восточную Азию за последние годы вырос в 8 раз, в ЕС - в 13 раз.

Исследована география экспорта предприятий АПК Причерноморского района, их географическая и товарная структуры. Определена география прямых иностранных инвестиций в предприятия АПК Одесской области.

Таким образом, доказано, что регионы Причерноморского экономического района за последние 3 года значительно увеличили географическую диверсификацию внешнеэкономической деятельности предприятий АПК, при этом, наряду с расширением традиционного европейского направления и сужением российского произошло наращивание экспорта товаров и услуг в Китай, Египет и Саудовскую Аравию а также в другие направления.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность региона, экспорт,

импорт, динамика, региональные внешнеэкономические отношения, внешнеэкономические связи региона, географическая структура.

Annotation

Zavhorodnii Andrii

Features of foreign economic activities of the black sea region

The foreign economic activity of the regions to date is a factor contributing to improving the well-being of the population, improving its quality of life, as well as the socio-economic development of the territory and increasing its competitiveness.

The purpose of the article is to analyze the directions of foreign economic activity of the Black Sea region, their current state and prospects for development.

The main tendency of foreign economic relations of the economy of the Black Sea region (including APC enterprises) is that it has in fact lost its once significant dependence on the unstable Russian market. For example, exports to Russia from the Kherson region have decreased by almost five in the last two years, and their share has fallen to less than 10%, which is significantly lower even than the average in Ukraine and compared to deliveries from the Kherson region to the Netherlands. Instead, exports to the EU have increased substantially, accounting for up to 30% of all shipments as well as Turkey (from \$ 21.96 million to \$ 48.32 million in the last two years).

In Mykolayiv region, the share of exports to the Russian Federation is, at first glance, still quite high (26.8%), and almost twice as high as the EU (14.6%). However, virtually all exports to the Russian Federation are formed at the expense of alumina of the Mykolayiv Alumina Plant, which is part of the production chains of Russian RUSAL and provides processing of African and Latin American ore for its aluminum enterprises.

The Black Sea region is one of the world's leading suppliers of agricultural products. The main focus of agro-exports is the European Union. In the second place - Southeast Asia, in the third Middle East. CIS countries, including the Russian Federation, have ceased to be an important export destination. Deliveries to the Middle East and North Africa are relatively stable, exports to Southeast Asia have increased 8-fold in recent years, 13 times to the EU.

The geography of export of APC enterprises of the Black Sea region, their geographical and commodity structure is investigated. The geography of foreign direct investment in the enterprises of the agroindustrial complex of Odessa region is defined.

It has been proved that the regions of the Black Sea economic region have significantly increased the geographical diversification of foreign economic activity of agricultural enterprises in the last 3 years, while, along with the expansion of the traditional European direction and narrowing of Russian, exports of goods and services to China, Egypt and Saudi Arabia, have increased.

Key words: *foreign economic activity of the region, export, import, dynamics, regional foreign economic relations, foreign economic relations of the region, geographical structure.*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

О. Г. КОВАЛЕНКО, аспірант

Уманський національний університет садівництва

Стаття присвячена розвитку галузі сільськогосподарського машинобудування України. Відзначено, що вітчизняний машино-тракторний парк аграрних підприємств України зазнає морального та фізичного старіння, зменшується кількісно і якісно. Привабливість галузі сільськогосподарського машинобудування України для інвесторів, особливо іноземних, невисока. Визначено необхідність державної підтримки вітчизняної галузі сільськогосподарського машинобудування та запропоновані шляхи її реалізації.

Ключові слова: ринок, сільськогосподарська техніка, аграрне підприємство, машино-тракторний парк, торгова марка, інвестиції, державна підтримка.

Постановка проблеми. Сільське господарство неможливе без сучасних та ефективних засобів механізації. Ринок сільськогосподарської техніки України, як будь-який інший ринок, формується під впливом попиту і пропозиції. Пропозиції на ринку сільськогосподарської техніки України нині формують офіційні представники зарубіжних фірм, вітчизняні машиновиробники та окремі підприємці. Попит на ринку матеріально-технічних ресурсів визначається бюджетними програмами запровадженими Міністерство аграрної політики та продовольства України, зокрема: часткової компенсації вартості, фінансового лізингу техніки, пільгового кредитування та технологіями, й економічними можливостями аграрних підприємств.

Держава здійснює вплив на динаміку і напрями розвитку ринку аграрної техніки через регулювання законодавства України, та підтримку закупівлі вітчизняної техніки аграрними підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти проблем ринку сільськогосподарської техніки в умовах його

реформування та адаптації до ринкових засад господарювання досліджуються в працях Я.К. Білоуська, А.А. Демка, О.В. Захарчука, В.І. Кравчука, М.Й. Малика, Я.Ф. Навроцького, В.О. Питулька, І.Г. Тивоненка, Д.Ю. Соловей та інших вчених і практиків. Вагомість отриманих ними наукових і практичних результатів в удосконаленні матеріально-технічного забезпечення і обслуговування агропромислового виробництва незаперечна. Проте, на сьогодні залишаються недостатньо розкритими деякі питання, що пов'язані з дослідженням проблеми в цілому, як єдиної взаємопов'язаної системи виробництва та техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників України.

Мета статті. Метою статті є аналіз та оцінка сучасного стану ринку сільськогосподарської техніки, визначення ступеню його залежності від внутрішніх та зовнішніх факторів економіки, окреслення його загальних тенденції розвитку.

Основні результати дослідження. Від технічного забезпечення аграрних підприємств значною мірою залежить ефективність використання земельних ресурсів, кількісні та якісні показники їх діяльності.

Підприємство, яке не оснащено новітньою технікою й не використовує передові технології, не спроможне пропонувати конкурентоспроможну продукцію як за якістю, так і ціною. Світовий досвід доводить, що більше 80% зростання ВВП забезпечується технологічними нововведеннями, що здійснюється через технічне оснащення виробництва [1].

Однак нині вітчизняний машино-тракторний парк аграрних підприємств України зазнає морального та фізичного старіння, зменшується кількісно і якісно. Для більшості сільськогосподарських підприємств придбання енергозберігаючої техніки на сьогодні є практично недоступним [2].

Нині аграрії стоять перед вибором купувати якісну чи дешеву техніку. Оскільки кількість сільськогосподарської техніки щороку скорочується на 5%, її спрацьованість перевищує 85%, кількість тракторів, які експлуатують понад 10 років, перевищує 77% наявних. Нинішній стан матеріального-технічного забезпечення зовсім не достатній для нормального функціонування аграрних підприємств. При цьому галузь сільськогосподарського машинобудування України розвивається уповільнено.

Ступінь локалізації, обсягів і якості виробництва тракторів, на заводах України, найрізноманітніша – від часткового збирання до

повноцінного виробництва з використанням вітчизняних і зарубіжних комплектуючих. До таких виробників можна віднести ПАТ «Харківський тракторний завод». Підприємство найбільший в Україні виробник сільськогосподарської техніки, що відновив діяльність після тривалої паузи, завершив 2017 р. з прибутком в 48,8 млн. грн. Для порівняння, в 2016 р. збиток становив 667 млн. грн. В лютому 2017 р. з конвеєра зійшов перший трактор, а до кінця року було випущено 794 одиниці техніки.

Продукцію підприємства реалізують як в Україні, так і за кордоном: Молдові, Казахстані, Вірменії, Болгарії, Польщі, Новій Зеландії, Білорусі тощо. При цьому товариство постійно продовжує пошук нових ринків збуту.

У найближчих планах - проводити до 1200 тракторів щороку. При цьому ПАТ «Харківський тракторний завод» активно займається серйозною модернізацією машин. Зокрема, на виставці «Агроекспо-2018» були представлені: оновлений гусеничний трактор, серійна модель колісного трактора з новим навісним обладнанням і встановленими на диски коліс баластними вантажами, машини з двигунами різних виробників. У перспективі товариство планує випуск 4-гусеничної моделі, і навіть - електротрактора.

Трактори ЮМЗ випускаються державним підприємством «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова». В останні роки підприємство сильно скоротило програму тракторного виробництва. Інженери підприємства продовжують розвивати моделі тракторів, оснащувати їх якісними зарубіжними комплектуючими (що, на жаль, позначається на вартості), експериментувати з двигунами, коробками, підвіскою. І, звичайно, трактори під брендом ЮМЗ продовжують брати участь в виставках сільськогосподарської техніки.

Інший відомий виробник, ТОВ «АМТ Трейд», тракторів торгової марки ДТЗ та іншого обладнання. В даний час завод збирає трактори від 12 до 80 к.с. під своєю маркою, але можна зустріти аналоги і під марками DW, DongFeng, Jinma.

Трактори «КІЙ» випускаються ТОВ «Укравтозапчастина» на основі комплектуючих МТЗ. На сьогоднішній день виробничі потужності заводу складають 2000 тракторів у рік, випуск здійснюється по ліцензії ВО «РУП «Мінський тракторний завод» (Республіка Білорусь), що відповідає всім Державним стандартам України. Усі деталі та комплектуючі проходять вхідний контроль. У процесі виробництва вони перевіряються на спеціальних стендах. Готові вироби проходять тестування, і тільки після позитивних

висновків комісії з контролю якості, надходять на торгові майданчики по Україні, а потім і до кінцевих споживачів.

За період роботи на тракторному заводі освоєно виготовлення техніки модельного ряду МТЗ 80/82, МТЗ 892, МТЗ 1221. Також представлені моделі власного виробництва: КИЙ-14000, КИЙ-600, КИЙ-400. До тракторів пропонується широкий спектр сільськогосподарських машин і спецтехніки, які застосовуються у сільському та лісовому господарстві, дорожньому будівництві та комунальній сфері.

Трактори серії ХТА ТОВ «Слобожанська промислова компанія» – це розвиток відомого колісного трактора 3-го тягового класу, який спроектовано на платформі широко відомого сімейства тракторів ПАТ «Харківський тракторний завод» Т-150К. На основі першої моделі ХТА-200 розробляється подальша серія тракторів і спецтехніки «Слобожанець». Нові трактори отримують інший розподіл ваги, інші колеса і раму.

Незважаючи на те, що трактори серії ХТА мають глибоку уніфікацію з тракторами виробництва ПАТ «Харківський тракторний завод» (іншими словами - виготовлені на близькій елементній базі), в даний час на підприємстві діє власне конструкторське бюро, і «Слобожанці» все менше і менше схожі на трактори серії ХТЗ.

Трактори серії АМІ Farmer Дніпровського ТОВ НВП «Агромашінвест» - поки можна віднести до новинок на нашому ринку. Своє «коріння» бренд (саме «бренд», а не конструкція трактора) веде від ДП «ВО Південний машинобудівний завод». Сьогодні в модельній лінійці товариства – понад вісімдесят різних типів тракторів потужністю від 50 до 122 к.с., з приводом на одну або обидві осі, в версіях з кабіною або захисної рамою ROPS.

Як відомо, історія рухається по колу, а іноді - по спіралі. І тепер, за словами представників компанії, ряд моделей Farmer повернеться в Україну і буде проводитися на потужностях підприємства в Дніпрі.

ТОВ «Мелітопольський механічний завод» (НВО «Базис») мало не став родоначальником нового сімейства тракторів в Україні. Маючи великий досвід по виготовленню запчастин для тракторів «Кіровоць» (які були багато в чому саме українського виробництва), об'єднання практично реалізувало власний «тракторний» проект.

У виробничій лінійці – трактори Коваль 5300, 5350 і 5390 (з двигунами ЯМЗ потужністю відповідно 300, 350 і 390 к.с.). Трактор Коваль 5450 потужністю 450 к.с. вже був здатний працювати з європейськими

причіпними агрегатами і проходив випробування в 2014 р. На жаль, з тих пір про трактори «Коваль» нічого не чути.

ТОВ НВП «Херсонський машинобудівний завод» незабаром може налагодити випуск тракторів УТО. Справа в тому, що з кінця 2017 р. ТОВ НВП «Херсонський машинобудівний завод» є офіційним дилером компанії УТО, і, маючи власні виробничі потужності, на заводі вирішили скористатися шансом, розширивши свої можливості. Для цього представники заводу відвідали виробництво на батьківщині УТО - в Китаї. Результатом стало підписання довгострокового контракту про співпрацю. У перспективі – поставки комплектуючих, і подальша організація виробництва тракторів в Україні на виробничих потужностях ТОВ НВП «Херсонський машинобудівний завод».

В 2018 р. американська CleVer підписала контракт з українською компанією на виробництво в нашій країні мінітракторів Oggun.

Цікавою особливістю тракторів Oggun є їх модульність і технології виробництва: компанія CleVer надає технічну документацію, і списки деталей, які можна придбати, або замовити у будь-яких постачальників. В українській компанії планують довести внесок вітчизняних постачальників до 100%.

Слідом за африканськими і американськими країнами, Україна може стати першою країною, в якій буде організовано виробництво тракторів Oggun за концепцією OSM. CleVer Oggun має задній привід, гідропідсилювач керма, гідравлічні гальма і кліренс в 17 дюймів. При цьому двигун, коробка передач і безліч інших систем - можуть варіюватися [3].

Єдиний виробник зернозбиральних комбайнів в Україні - ТОВ НВП «Херсонський машинобудівний завод», який випускає зернозбиральні комбайни «Скіф» та «Славутич» [4].

Згідно даних рисунків 1 і 2 вітчизняне виробництво тракторів та комбайнів постійно коливається, і не достатнє для забезпечення потреби вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Проблемою сьогодення є те, що більшість виробників техніку виготовляють на морально застарілому обладнанні. Зношеність основних фондів галузі сягає 80%, а їх активної частини – 92%.

Зазначимо, що привабливість галузі сільськогосподарського машинобудування України для інвесторів, особливо іноземних, невисока. Однак, залучення інвестицій в інноваційний розвиток виробників сільськогосподарської техніки дозволить зробити її конкурентоспроможною.

Все це вимагає зусиль з боку виробників та держави.

Прикладом такої співпраці є ПАТ «Харківський тракторний завод» та фінська компанія «Sampo Rosenlew Ltd», які у процесі робочої зустрічі, 09.04.2015 р. підписали договір про співпрацю, а пізніше за підтримки Міністерства аграрної політики та продовольства України був підписаний Меморандум про взаєморозуміння та співпрацю.

Мета Меморандуму – організація загальної контрактної збірки зернозбирального комбайна «ХТЗ- 3085» (на базі комбайна «Sampo 3085 Superior»).

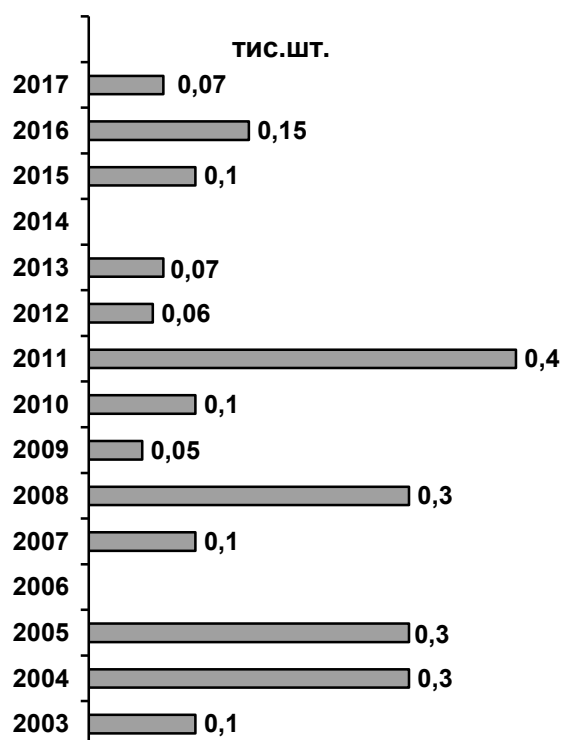
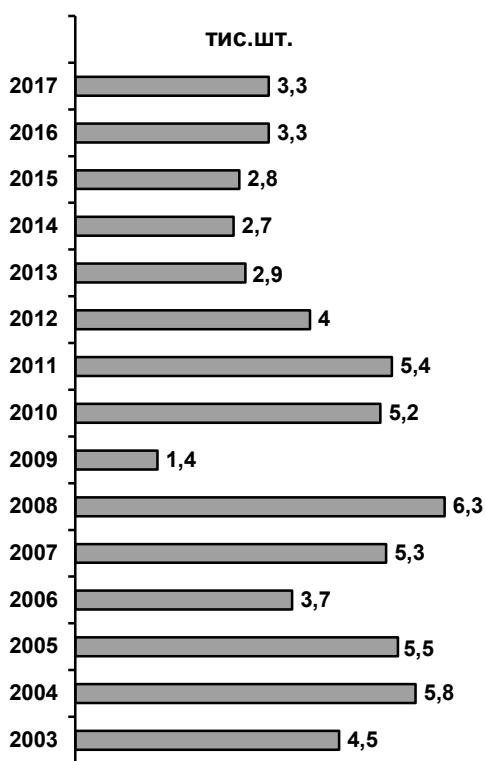

Рис. 1. Виробництво тракторів, [5] Рис. 2. Виробництво комбайнів, [5]

Згідно з Меморандумом спільна робота «ХТЗ» і «Sampo Rosenlew Ltd» починається з виробництва зернозбиральних комбайнів 5 класу «ХМЗ-3085». «Sampo Rosenlew Ltd» зобов'язується передати інноваційні розробки, необхідну конструкторську, технічну і технологічну документацію, а також бере на себе відповідальність за технічний супровід проекту та навчання спеціалістів.

ПАТ «Харківський тракторний завод» надає виробничі потужності, організовує виробничий процес і бере на себе відповідальність за організацію, продаж та сервісне обслуговування через власну дилерську і

сервісну мережу.

Проект передбачає створення близько 1000 нових робочих місць у Харківському регіоні. Співпраця двох потужних компаній є надзвичайно важливим проектом – вітчизняні комбайни будуть вироблятися на основі комбайна «Samro 3085 Superior», при цьому якість і надійність продукції стануть пріоритетами для українських аграріїв.

Результат реалізації інвестиційного проекту передбачає отримання додаткових надходжень до бюджетів усіх рівнів і позабюджетних фондів в обсязі 6,5 млн. грн. щорічно. Усього за період реалізації проекту (2015-2020 рр.) очікуються надходження у розмірі 507,1 млн. грн податку на прибуток [6,7]. Цей проект є значним поштовхом для розвитку сільськогосподарського машинобудування всієї країни.

Незважаючи на всю складність ситуації, вітчизняні виробники намагаються проявляти активність. ПАТ «Харківський тракторний завод», приміром, декларує плани щодо складання продукції в Євросоюзі. Завод також модернізує лінійку, вводячи в неї трактори для фермерів. ТОВ НВП «Херсонський машинобудівний завод» упровадив нову технологію фарбування і розробив нові пристосування і жниварки для кукурудзи та соняшника. А ТОВ НВП «БілоЦерківМаш» вивів на ринок агрегат для внесення безводного аміаку [8].

Іншим прикладом державної підтримки є розробка сучасних моделей тракторів ПАТ «Харківський тракторний завод» потужністю 220 к.с.. На основі вихідних вимог до зернозбиральних комбайнів та наукового забезпечення національного наукового центру «Інститут механізації та електрифікації сільського господарства», ТОВ НВП «Херсонський машинобудівний завод» та концерн «Лан» (м. Олександрія Кіровоградської області) створили високопродуктивні зернозбиральні комбайни «Славутич», «Лан» і на їх основі — новий КЗС-10. При цьому питомі витрати є у 1,5-2 рази менші, ніж у провідних західно-європейських та американських комбайнів.

Аналізуючи техніко-технологічного забезпечення агропромислового комплексу, відзначимо, що його низький рівень зумовлений причинами довготривалого характеру, часто суперечливістю дій у процесі реформування відносин власності в аграрному секторі. До таких причин можна віднести:

- купівельну спроможність аграрних підприємств, що регулює вплив на фактичний попит на техніку;
- політику держави щодо сільськогосподарської галузі в цілому, що

проявляється в регулюванні внутрішнього ринку і в лояльності до національних виробників;

- економічне становище України;
- інвестиційний клімат в країні.

Також присутня проблема підготовки кадрів штату механізаторів, що вказує на необхідність тіснішої співпраці з коледжами та вищими навчальними закладами.

Скорочення обсягів виробництва й реалізації продукції сільськогосподарського машинобудування призвело до зменшення надходжень до бюджету, пенсійного та інших соціальних фондів. Наявність сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах скоротилася: кількість тракторів із 318,9 тис. шт в 2000 р., до 129,3 тис. шт в 2017 р., відповідно зернозбиральних комбайнів із 65,2 тис. шт. до 26,8 тис. шт. (рис. 3).

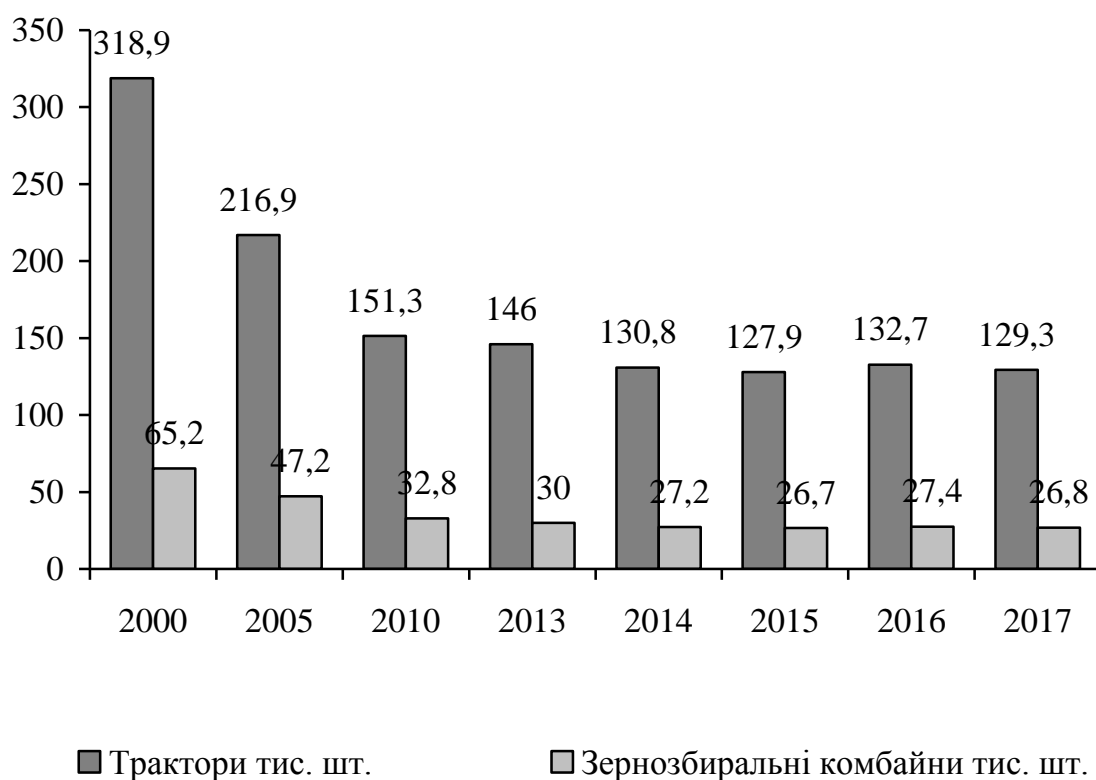

Рис. 3. Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах [8,9]

За даними випробувань інституту УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого понад із 1300 найменувань сільськогосподарських машин вітчизняного виробництва, встановлено, що у кожному п'ятому випадку виходу вітчизняної техніки з ладу були конструктивні недоробки на стадії проектування, до 35% відмов є

наслідком низької якості виготовлення, а 30% – низького технічного рівня елементної бази [8].

Крім того, діючі показники якості виконання технологічних процесів та показники надійності вітчизняної техніки не відповідають сучасним вимогам. Майже половина сільськогосподарської техніки (48,5%) має гарантійний термін експлуатації до одного року.

Висновки. У дослідженні встановлено, що розвиток аграрного ринку в Україні неможливий без упровадження передових технологій, які передбачають використання сучасної сільськогосподарської техніки. Вітчизняне сільськогосподарське машинобудування за своїм технічним рівнем відстає від досягнень науково-технічного прогресу. Державні цільові програми, які в різний час приймалися, в тому числі і часткова компенсація вартості придбаної вітчизняної техніки, не сприяли підняттю рівня виробництва сільськогосподарської техніки для агропромислових підприємств України. Останім пропонувалася морально застаріла, малопотужна і малопродуктивна сільськогосподарська техніка, бюджетні кошти витрачалися марно, програми не сприяли розвитку нових технологій у сфері створення засобів виробництва та не допомагали аграрним підприємствам підвищувати ефективність виробництва. Навіть з урахуванням значної різниці в цінах імпортна техніка завжди мала вищий попит.

На підставі проведеного аналізу встановлено, що для вирішення проблеми забезпечення аграрних підприємств високотехнологічною технікою необхідно кошти від цільових програм спрямувати в таких напрямках:

- компенсувати частину вартості придбаної високотехнологічної, сучасної, техніки (шляхом здешевлення кредитів, або безпосередньо для аграрних підприємств);

- стимулювати виробників сільськогосподарської техніки шляхом компенсації відсотків по кредитах, спрямованих на модернізацію виробництва;

- усунути з програм стимулювання морально застарілої, низькопродуктивної техніки.

- створити систему підготовки кадрів для роботи із сільськогосподарською технікою.

Література

1. Биба В.В., Махічева П.В. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств України. *Економіка і регіони*. 2017. № 6 (66). С. 69 – 75.
2. Скоцик В. Є. Організаційно-економічні засади формування інфраструктурного забезпечення ринку сільськогосподарської техніки України. *Агросвіт*. 2018. № 14. С. 9–15.
3. Національна акціонерна компанія "Украгролізинг" Огляд ринку тракторів в Україні. Департамент технічної політики м. Київ. 2018 р. 110 с.
4. Національна акціонерна компанія "Украгролізинг" Огляд ринку комбайнів в Україні Департамент технічної політики м. Київ. 2018. 100 с.
5. Тенденції розвитку ринку сільгосптехніки в 2019 році. URL: <https://galmash.com.ua/ua/news/tendentsii-razvitiya-rynka-selhoztehniki-v-2019-godu>
6. Харьковский тракторный завод и финская компания Samro Rosenlew будут производить зерноуборочные комбайны : офіційний сайт Харківського тракторного заводу ім. С. Орджонікідзе. URL: <http://xtz.ua/press-centr/novosti/92>.
7. Навроцький, Я. Ф. Сучасний розвиток ринку сільськогосподарської техніки. *Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет*. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. Том 19. № 3. С. 63-69.
8. Мальчик М. В., Попко О.В. Маркетингові дослідження стану та перспектив розвитку ринку сільськогосподарської техніки України. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 2 (31). С. 126–129.
9. Україна в цифрах 2017. Статистичний збірник. ТОВ «Видавництво «Консультант» Київ. 2018.

References

1. Byba V.V., Makhicheva P.V. Logistical support of agricultural enterprises of Ukraine. *Economy and regions*. 2017. no. 6 (66). pp. 69 – 75 (in Ukrainian).
2. Skocyk V. Je. Organizational and economic principles of formation of infrastructure support of the agricultural machinery market of Ukraine. *Agro-world*. 2018, no. 14, pp. 9–15 (in Ukrainian).
3. *National Joint Stock Company "Ukragrolizing" Overview of the tractor*

market in Ukraine. Department of Technical Policy, Kyiv. 2018 110 p. (in Ukrainian).

4. National Joint Stock Company "Ukragrolyzing" Combine Market Overview in Ukraine Technical Policy Department, Kyiv. 2018. 100 p. (in Ukrainian).

5. Trends in agricultural machinery market development in 2019. URL: <https://galmash.com.ua/en/news/tendentsii-razvitiya-rynka-selhoztehniki-v-2019-godu>

6. Kharkiv Tractor Plant and Finnish company Sampo Rosenlew to produce Combine Harvesters: official site of Kharkiv Tractor Plant. S. Ordzhonikidze. URL: <http://xtz.ua/press-center/news/92>.

7. Navrochkyj, Ja. F. Modern development of agricultural machinery market. *Economic analysis: Coll. of sciences. wash. Ternopil National Economic University*. Ternopil: Publishing and Printing Center of Ternopil National Economic University "Economic Thought", 2015. Volume 19. no 3. pp. 63-69 (in Ukrainian).

8. Maljchuk M. V., Popko O.V. Marketing research of the state and prospects of development of the agricultural machinery market in Ukraine. *Bulletin of economic science of Ukraine*. 2016. no. 2 (31). pp. 126–129 (in Ukrainian).

9. *Ukraine in numbers 2017*. Statistical collection. Publishing House LLC Consultant Kiev. 2018. (in Ukrainian).

Аннотация

Коваленко А. Г.

Анализ современного состояния развития рынка сельскохозяйственной техники

В статье рассмотрено развитие отрасли сельскохозяйственного машиностроения Украины. Отмечено что от технического обеспечения аграрных предприятий в значительной мере зависит эффективность использования земельных ресурсов, количественные и качественные показатели их деятельности.

Отмечено, что отечественный машинно-тракторный парк аграрных предприятий Украины испытывает морального и физического старения, уменьшается количественно и качественно. Нынешнее состояние материально-технического обеспечения вообще не достаточен для нормального функционирования аграрных предприятий. При этом отрасль сельскохозяйственного машиностроения Украины развивается замедленно.

Установлено, что степень локализации, размеров и качества производства тракторов, на заводах Украины, разнообразная - от частного собирательства к полноценного производства с использованием отечественных и зарубежных

комплектующих. К таким производителей относятся: ОАО «Харьковский тракторный завод», государственное предприятие «Производственное объединение Южный машиностроительный завод им. А. М. Макарова », ООО« АМТ Трейд », ООО« Укравтозапчасть », ООО« Слобожанская промышленная компания », ООО НПП« Агротехинвест », ООО« Мелитопольский механический завод »(НПО« Базис »), ООО НПП« Херсонский машиностроительный завод », ООО НПП« Херсонский машиностроительный завод »- производитель зерноуборочных комбайнов в Украине.

Выявлено, что Отечественное производство тракторов и комбайнов постоянно колеблется, и не достаточно для обеспечения потребности отечественных сельскохозяйственных предприятий.

Отмечено, что привлекательность отрасли сельскохозяйственного машиностроения Украины для инвесторов, особенно иностранных, невысока. Привлечение инвестиций в инновационное развитие производителей сельскохозяйственной техники позволит сделать ее конкурентоспособной. Все это требует усилий со стороны производителей и государства. Примером такого сотрудничества является ОАО «Харьковский тракторный завод» и финская компания «Samro Rosenlew Ltd», по сборке зерноуборочного комбайна. ПАО «Харьковский тракторный завод», о планах сборки продукции в Евросоюзе. ООО НПП «Херсонский машиностроительный завод», по внедрению новой технологии окрашивания и разработки новых приспособлений и жатки кукурузные и подсолнечника. ООО НПП «БилоЦеркивМаш», по агрегатов для внесения безводного аммиака.

Выявлено, что низкий уровень технико-технологического обеспечения агропромышленного комплекса обусловлен причинами длительного характера: покупательной способностью аграрных предприятий, регулирующее воздействие на фактический спрос на технику; политикой государства по сельскохозяйственной отрасли в целом, что проявляется в регулировании внутреннего рынка и в лояльности к национальным производителям; экономическим положением Украины; инвестиционным климатом в стране; проблемой подготовки кадров иштата механизаторов, что указывает на необходимость более тесного сотрудничества с колледжами и высшими учебными заведениями. Сокращение объемов производства и реализации продукции сельскохозяйственного машиностроения привело к уменьшению поступлений в бюджет, пенсионный и другие социальные фонды.

Отмечено, что действующие показатели качества выполнения технологических процессов и показатели надежности отечественной техники не отвечают современным требованиям.

Ключевые слова: рынок, сельскохозяйственная техника, аграрное предприятие, машинно-тракторный парк, торговая марка, инвестиции, государственная поддержка.

Annotation

Kovalenko O.G.

Analysis of the agricultural market development current situation

The article deals with the development of the agricultural machinery industry in Ukraine. It is noted that the efficiency of the use of land resources, quantitative and qualitative indicators of their activity largely depend on the technical support of agricultural enterprises.

It is noted that the domestic machine and tractor fleet of agricultural enterprises of Ukraine is undergoing moral and physical aging, is decreasing quantitatively and qualitatively. The current state of logistical support is not at all sufficient for the normal functioning of agricultural enterprises. At the same time, the agricultural machinery industry in Ukraine is developing slowly.

It is established that the degree of localization, volume and quality of production of tractors, in factories of Ukraine, is the most varied - from partial harvesting to full production with the use of domestic and foreign components. These manufacturers include: PJSC "Kharkiv Tractor Plant", state enterprise "Production Association Southern Machine Building Plant named after. OM Makarova, LLC "AMT Trade", LLC "Ukravtozapchast", LLC "Slobozhanskaya industrial company", LLC NPP "Agromashinvest", LLC "Melitopol Mechanical Plant" (NPO "Basis"), LLC NPP "Kherson Machine-Building Plant », LLC Kherson Machine-Building Plant LLC - producer of combine harvesters in Ukraine.

It is revealed that the domestic production of tractors and combines is constantly fluctuating, and not sufficient to meet the needs of domestic agricultural enterprises.

It is noted that the attractiveness of the Ukrainian agricultural machinery industry to investors, especially foreign ones, is not high. Attracting investment in the innovative development of agricultural machinery manufacturers will make it competitive. All this requires efforts from manufacturers and the state. An example of such cooperation is PJSC "Kharkiv Tractor Plant" and the Finnish company "Sampo Rosenlew Ltd", on the assembly of a combine harvester. PJSC "Kharkiv Tractor Plant", regarding plans for assembling products in the European Union. LLC KPP Kherson Machine-Building Plant, on the introduction of new dyeing technology and development of new devices and harvesters for corn and sunflower. LLC "BelotserkovMash", on the units for the introduction of anhydrous ammonia.

It is revealed that the low level of technical and technological support of the agro-industrial complex is caused by the reasons of long-term nature: the purchasing power of agricultural enterprises, which regulates the influence on the actual demand for machinery; the state policy on the agricultural sector as a whole, which is manifested in the regulation of the internal market and loyalty to national producers; the economic situation of Ukraine; investment climate in the country; the problem of training the staff of mechanics, which indicates the need for closer cooperation with colleges and colleges. The reduction in production and sales of agricultural machinery has led to a decrease in budget revenues,

pensions and other social funds.

It is noted that the current performance indicators of technological processes and reliability indicators of domestic technology do not meet current requirements.

Key words: market, agricultural machinery, agrarian enterprise, machine-tractor park, trade mark, investments, state support.

УДК 311.21:331.56

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-174-185

СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ: ІНТЕГРАЛЬНИЙ ВИМІР

О. В. ШВЕЦЬ, докторант

Міжнародний університет бізнесу і права (м. Херсон)

Визначено першочергові завдання національної політики держави щодо стимулювання економічної активності населення, зокрема через впровадження ефективної пенсійної реформи, зростання продуктивності зайнятості, підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу та скорочення безробіття. Доведено значущість комплексної оцінки стимулювання економічної активності з боку працівників, роботодавців та держави. Досліджено групові та інтегральні індекси оцінки стимулювання економічної активності населення у розрізі регіонів України за 2014-2017 рр. Обґрунтовано заходи щодо стимулювання економічної активності населення залежно від рівня інтегрального індексу в розрізі регіонів.

***Ключові слова:** економічна активність населення, зайнятість населення, стимулювання активності, індекс стимулювання економічної активності, ринок праці, рівень зайнятості.*

Постановка проблеми. Євроінтеграційний вектор розвитку економіки України вимагає комплексної трансформації наявних у країні державних інституцій, адаптації більшості видів економічної діяльності до стандартів ЄС, що сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та підвищенню рівня життя населення. Реформування національної економічної системи істотно впливає на процеси економічної активності населення, оскільки структурні зміни в секторах економіки

призводять до перерозподілу трудових ресурсів та вивільнення частини зайнятих.

Оцінювання рівня розвитку функціонування ринку праці України передбачає проведення комплексного аналізу його основних показників розвитку. Серед ключових напрямів дослідження необхідно виділити аналіз динаміки основних показників економічної активності, що передбачає оцінювання фактичної зміни рівнів, виявлення тенденцій і закономірностей їх розвитку тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження регіонального ринку праці, зайнятості населення і безробіття знайшли відображення в роботах вітчизняних науковців: З.П. Бараннік, Д.П. Богині, Е.М. Лібанової, Л.С. Лісогор, А.А. Любович, Н.О. Парфенцевої, В.М. Петюха, С.І. Пірожкова, І.В. Пономаренко, В.Г. Саріогло, А.В. Хмелюк, В.О. Чорної тощо. Незважаючи на широкий спектр наукових праць, існує потреба в дослідженні теоретичних та методологічних засад формування та розвитку економічної активності населення регіонів України, діагностики рівня її стимулювання, проведенні порівняльного аналізу процесів зайнятості тощо.

Методика досліджень. Теоретико-методологічною основою дослідження слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, провідних спеціалістів у сфері дослідження регіонального ринку праці, зайнятості населення та розвитку його економічної активності. При проведенні дослідження використано: метод порівняння, статистико-економічний, абстрактно-логічний, статистичний, емпіричний та графічний методи.

Результати дослідження. Вважаємо, що першочерговим питання національної політики держави щодо стимулювання економічної активності населення має бути реформування пенсій, таким чином, щоб пенсіонери не продовжувати працювати після виходу на заслужений відпочинок, отримуючи достойне державне забезпечення. У 2017 році була проведена пенсійна реформа, однак вона є недосконалою, адже підвищення відбулося лише на декілька відсотків. Порівнюючи зростання пенсій із темпом інфляції, слід зробити висновок, що і надалі пенсії дуже низькі. Одні з найнижчих не лише у Європі, але й у світі. Так само слід піднімати пенсії не лише нардепам, суддям і представникам вищої ланки суспільства, а і викладачам, вчителям, лікарям.

Для того, щоб зростали пенсій потрібно збільшувати надходження до

бюджету країни та цільових фондів. Це може відбутися за рахунок виведення зарплати з тіньового сектору економіки, що в свою чергу дасть змогу вирішити іншу проблему. Зокрема стимулювання економічно-активного населення за рахунок збільшення офіційної заробітної плати. Також економічно-активне населення не буде виїжджати за кордон, а буде знаходити високооплачувані місця в Україні. Також потрібно усунути необґрунтовано високу диференціацію зарплати враховуючи регіони країни, а також сфери економічної діяльності, що дасть змогу поліпшити рівень життя усіх громадян держави не залежно від регіону, в якому вони проживають [1].

Ще однією пропозицією, яка пов'язана з рівнем заробітної плати буде збільшення середньо регіональної платні працівникам за рахунок зменшення мінімальної, але беручи до уваги споживчий кошик українця згідно з цінами 2017 року. Важливе місце у стимулюванні економічної активності займає підвищення рівня зайнятості, а також розвиток на ринку праці. Підтримка держави мусить бути направлена на зростання продуктивності зайнятості, також підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу та скорочення безробіття шляхом взаємодії вищих навчальних закладів, коледжів, кооперативів тощо з підприємствами та організаціями. Основною метою такої співпраці має бути зростання професійної підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, які будуть випускатися.

На нашу думку держава повинна досліджувати ринок праці і подавити навчальним закладам програму відповідно, до якої після завершення вишу випускники матимуть робочі місця. В результаті цього заходу можна буде подолати дисбалансу пропозиції та попиту робочої сили як на загальнонаціональному так і на регіональних ринках праці через створення нових робочих місць урахуваючи специфіку регіону, а також чітко формувати загальну, регіональну та галузеву потребу у робочих місцях як на поточний період так і на перспективу. Також слід підвищувати територіальну мобільність громадян з ціллю перерозподілу робочої сили між регіонами, враховуючи тенденції, що складаються на ринку праці.

При цьому, держава повинна сприяти підвищенню конкурентоспроможності робочої сили, а також зайнятості населення. Підвищення зайнятості населення може відбутися через можливість взяття безвідсоткових кредитів у держави на відкриття власно справи. Перевагами такої позики буде, по-перше, відрахування податків та зборів до Державного бюджету України, по-друге, особа, отримує доходи з власної справи, а не платню з Центра зайнятості, по-

третє, при успішній діяльності фірми можливі створення нових робочих місць [2].

Основними заходами державної соціальної політики щодо зростання рівня економічної активності населення на перспективу є посилення державного регулювання саме на ринку праці.

З огляду на вище зазначене, можна визначити основні заходи щодо підвищення рівня економічної активності населення України. Посилення державного регулювання ринку праці шляхом визначення насиченості кадрами галузей економіки кваліфікованими працівниками відповідно до потреб ринку. Поліпшення нормативно-правової бази можна досягти за рахунок виконання держзамовлення на підготовку та перепідготовку кадрів, а після закінчення вищого навчального закладу чи професійно-технічного направлення на роботу. Також потрібно створювати нові робочі місця безпосередньо державою і через виділення державою безвідсоткових кредитів, що дасть змогу поліпшити загалом ситуацію на ринку праці.

Розроблення політики держави щодо економічної активності населення є стратегічним питанням нашої держави, адже головною метою запровадження пропозицій є економічна ефективність від таких заходів. Впровадження запропонованих нами заходів несуть в собі велике економічне значення, оскільки від них в певній мірі буде залежати розвиток даної сфери, але і економіки держави та регіонів загалом.

Разом з тим заходи, які проводилися в останні роки не завжди запроваджувалися з урахуванням економічного ефекту. Однак, для поліпшення ситуації на ринку праці потрібно оцінювати ситуацію, яка може скластися, коли слід буде поліпшувати не лише кількісні показники, але і якісні. Потрібно проводити комплексну оцінку стимулювання економічної активності з боку працівників, роботодавців та держави, щоб запровадити таку політику розвитку ринку праці, яка не суперечила б потребам всіх учасників цього процесу.

Економічна активність населення відіграє вирішальну роль у становленні ринку праці України, тому заходи, щодо стимулювання є надзвичайно важливим завданням [6]. У попередніх дослідженнях нами було розглянуто загальні пропозиції щодо покращення політики держави. Однак, на нашу думку, для різних регіонів потрібно висувати більш конкретні та адаптовані пропозиції.

З огляду на це, нами було досліджено групові та інтегральні індекси оцінки стимулювання економічної активності населення у розрізі регіонів

України за 2014-2017 рр. За результатами розрахунків виявлено, що у двох регіонах спостерігається низький рівень оцінки стимулювання економічної активності, зокрема у Чернігівській та Запорізькій областях. Високий рівень цього показника був відмічений у Житомирській, Вінницькій, Івано-Франківській та Рівненській областях (рис.1).

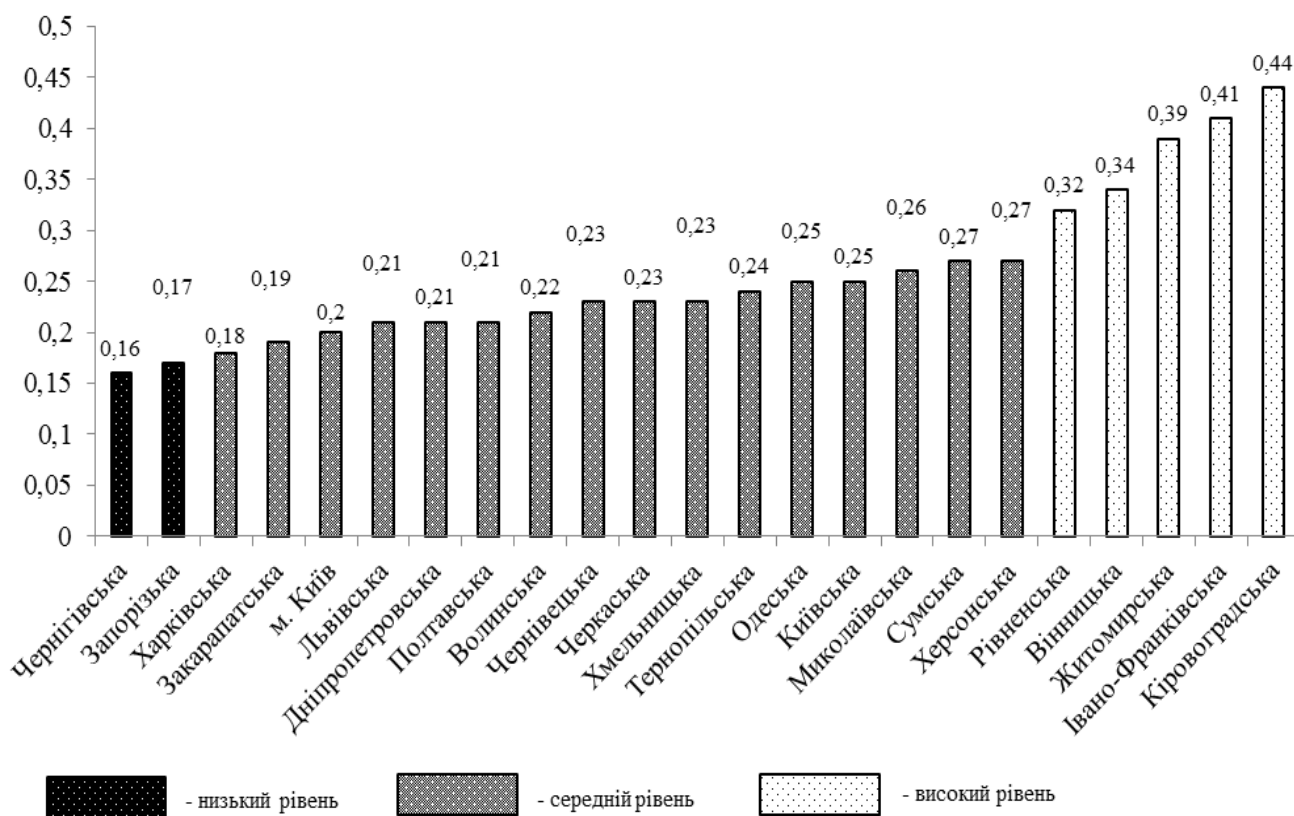

Рис. 1. Інтегральний індекс оцінки стимулювання економічної активності у розрізі регіонів України за 2014-2017 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі джерел [3-6]

Середній рівень інтегрального індексу стимулювання економічної активності за 2014-2017 роки був зафіксований у решті регіонах.

До питання щодо розробки пропозицій для регіонів, у яких склався низький рівень інтегрального індексу стимулювання економічної активності. Перш за все слід зазначити, що така ситуація склалася через низький груповий індекс оцінки інтересів з позицій роботодавців та держави, тому основну увагу потрібно приділити саме цьому напрямку. Для поліпшення ситуації потрібно співпрацювати державі з роботодавцями, щоб останні висували конкретні вимоги до працівників, а держава в свою чергу або виділяла кошти на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів або готувала таких кадрів відповідно до потреб регіону тощо.

При цьому слід зазначити, що коефіцієнт приросту працівників значно скоротився у цих регіонах, тому заходом зі стимулювання економічної активності буде збільшення цього показника шляхом прийняття на новостворені робочі місця працівників, а також запровадження політики держави, за умов якої роботодавці прагнутимуть не звільняти своїх робітників.

У регіонах з низьким інтегральним індексом стимулювання економічної активності спостерігається високий рівень заборгованості із виплати заробітної плати. Пропонуємо вирішувати дане питання через погашення в повній мірі заборгованості по виплаті всіх коштів працівникам підприємств і організацій. З позицій матеріальної зацікавленості економічно-активного населення погашення може відбутися за рахунок збільшення заробітної платні працівників.

З огляду на визначення конкретних заходів стимулювання економічної активності для регіонів з середнім рівнем інтегрального індексу оцінки стимулювання економічної активності діагностику слід здійснювати через оцінку показників для кожного регіону [8, 9]. Так, для регіонів із середнім рівнем інтегрального індексу спостерігається скорочення штатних робітників та збільшення рівня вимушеної неповної зайнятості. Через це, слід збільшувати кількість штатних працівників, сприяти підвищенню конкурентоспроможності робочої сили тощо. До того ж, при модернізації економіки пропонується створювати поліпшений інвестиційний клімат у регіонах. Це буде позитивно відобразитися на добробуті громадян.

Аналізуючи регіони, у яких високий рівень інтегрального індексу стимулювання економічної активності з позицій рівня, економічної віддачі та матеріальної зацікавленості економічно-активного населення потрібно брати до уваги те, що вони можуть досягти ще більш високого рівня. Перше за все, пропонуємо, поліпшувати ситуацію, яку досягли за останні роки та розвиватися у цьому напрямку. Дотримуючись політики держави щодо стимулювання економічної активності населення, це дасть змогу досягти ще вищого рівня інтегрального індексу.

Однак все ж декілька пропозицій можна виокремити, зокрема модернізація та збереження робочих місць, також надання рекомендацій регіонами, які ми аналізуємо з нижчим рівнем інтегрального індексу, проведення дебіюрократизації всієї підприємницької діяльності. Головним поліпшенням з боку регіонів, у яких спостерігався високий рівень оцінки інтегрального індексу буде подання пропозицій регіонам з нижчим рівнем інтегрального індексу.

Табл. 1. Заходи стимулювання економічної активності населення залежно від рівня інтегрального індексу

Рівень інтегрального індексу	Регіон	Заходи стимулювання
Низький	Чернівецька, Закарпатська області	<ul style="list-style-type: none"> • збільшувати кількість штатних працівників; • провести збільшення матеріальних вигод для працівників; • створювати нові робочі місця; • в першу чергу працевлаштовувати тих громадян, які зареєстровані в Центрі зайнятості; • проводити навчання працівників відповідно до потреб роботодавців за рахунок держави; • створення сприятливих умов для само зайнятого населення; • підвищувати заробітні плати, до рівня м. Києва; • організація оплачуваних громадських робіт для безробітних.
Середній	Харківська, Закарпатська, Львівська, Волинська області Одеська , Хмельницька, Житомирська, Кіровоградська, Вінницька, Миколаївська , Сумська, Івано-Франківська, Волинська, Харківська, Черкаській, Чернігівська, Тернопільська, Рівненська, Херсонська та м. Київ	<ul style="list-style-type: none"> • збільшення кількості штатних працівників; • сприяти підвищенню конкурентоспроможності робочої сили; • модернізація та збереження робочих місць; • поліпшити інвестиційний клімат регіонів; • створення сприятливих умов для самозайнятого населення; • забезпечення житлом працівників при переїзді до регіонів, де не вистачає робочої сили
Високий	Дніпропетровська, Київська, Полтавська, Запорізька та області	<ul style="list-style-type: none"> • збереження досягнутого рівня; • модернізація та збереження робочих місць; • проведення дебіюрократизації всієї підприємницької діяльності; • подання пропозицій регіонам з нижчим рівнем інтегрального індексу.

Джерело: сформовано автором.

З метою реальної оцінки ситуації, що склалася на ринку праці за останні роки з позицій рівня економічної активності, економічної віддачі економічно-активного населення та з позицій матеріальної зацікавленості економічної активності населення за регіонами України на основі вище зазначеного, на нашу думку, доцільно, згрупувати пропозиції, які наведено у таблиці 1.

Таким чином, запропоновані заходи потрібно застосовувати в залежності від рівня інтегрального індексу стимулювання економічної активності населення.

Висновки. Економічно-активне населення відіграє важливу роль у розвитку регіональної економіки в цілому. Обґрунтовано, що під економічним стимулюванням економічної активності населення слід розуміти дієвий вплив на людину за допомогою матеріальних та нематеріальних стимулів з метою підвищення продуктивності її праці та ефективності використання притаманних їй фізичних та розумових здібностей тощо.

Дослідження інтегрального індексу рівня стимулювання економічної активності за регіонами України засвідчує, що практично всі регіони повинні підвищувати цей рівень, тоді як прогнозування показників економічно-активного населення регіонів України відзначає тенденцію до його зниження.

Оцінка причинно-наслідкових зв'язків у системі стимулювання економічної активності населення регіонів України визначає взаємозалежність її основних показників, що передбачає розробку та формування політики стимулювання, яка б вирішувала наявні проблеми, які вже проявляються на рівні регіонів держави, так і попереджала їх появу у майбутньому, забезпечувала прозору конкурентоспроможність працівників та визначала основні стратегічні заходи щодо підвищення рівня економічної активності населення України відповідно до потреб регіонального ринку праці тощо.

Література

1. Skupskyi R.M., Melnychuk L.S., Shcherbata M.Y. Methodological aspects of labor potential use and regional demographic problems. *Scientific bulletin of Polissia*. 2017. № 1 (9). P. 103-109.

2. Міненко В.Л. Методологічні аспекти аналізу економічної активності населення, зайнятості і безробіття. [Електронний ресурс]. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 1. С. 59-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_10

3. Статистичний щорічник України за 2014 рік [Електронний ресурс] / За редакцією І. М. Жук. *Державна служба статистики України*. 2015. URL: www.ukrstat.gov.ua.

4. Статистичний щорічник України за 2015 рік [Електронний ресурс] / За редакцією І. М. Жук. *Державна служба статистики України*. 2016. URL: www.ukrstat.gov.ua.

5. Статистичний щорічник України за 2016 рік [Електронний ресурс] / За редакцією І. М. Жук. *Державна служба статистики України*. 2017. URL: www.ukrstat.gov.ua.

6. Статистичний щорічник України за 2017 рік [Електронний ресурс] / За редакцією І. М. Жук. *Державна служба статистики України*. 2018. URL: www.ukrstat.gov.ua.

7. Чорна В.О. Південний регіон України як цілісний простір економічної активності населення: специфіка, сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2017. Вип. 39. С. 215-221. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/10202>

8. Sergii Lekar, Dmytro Shumeiko, Volodymyr Lagodiienko and Valerii Nemchenko, Construction of Bayesian Networks in Public Administration of the Economy. *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 10(04), 2019, pp. 1379-1384.

9. Lagodiienko Volodymyr, Malanchuk Marina, Gayvoronska Inna and Sedikov Denys, 2019. Selection of criteria for key performance indicators by the matrix method. *International Journal of Mechanical Engineering & Technology (IJMET) - Scopus Indexed*. Volume:10, Issue:1, Pages:1303-1311.

References

1. Skupskyi, R.M., Melnychuk, L.S., Shcherbata, M.Y. (2017). Methodological aspects of labor potential use and regional demographic problems. *Scientific bulletin of Polissia*. Chernihiv: ChNUT, 1 (9), 103-109.

2. Mینenko V.L. (2010). Methodological aspects of the analysis of economic activity of the population, employment and unemployment. *Actual problems of public administration*. 1: 59-68. [The Internet]. Access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_10 (in Ukrainian).

3. Statistical Yearbook of Ukraine for 2014 (2015). *State Statistics Service of Ukraine*. [The Internet]. Access: www.ukrstat.gov.ua. (in Ukrainian).

4. Statistical Yearbook of Ukraine for 2015 (2016). *State Statistics Service of Ukraine*. [The Internet]. Access: www.ukrstat.gov.ua. (in Ukrainian).

5. Statistical Yearbook of Ukraine for 2016 (2017). *State Statistics Service of Ukraine*. [The Internet]. Access: www.ukrstat.gov.ua. (in Ukrainian).
6. Statistical Yearbook of Ukraine for 2017 (2018). *State Statistics Service of Ukraine*. [The Internet]. Access: www.ukrstat.gov.ua. (in Ukrainian).
7. Chorna, V.O. (2017). Southern region of Ukraine as a whole space of economic activity of the population: specificity, current state and prospects for development. *Bulletin of V.N. Karazin KhNU. Series "Sociological Studies of Modern Society: Methodology, Theory, Methods"*, 39:215-221. [The Internet]. Access: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/10202>(in Ukrainian).
8. Sergii Lekar, Dmytro Shumeiko, Volodymyr Lagodiienko and Valerii Nemchenko, Construction of Bayesian Networks in Public Administration of the Economy. *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 10(04), 2019, pp. 1379-1384.
9. Lagodiienko Volodymyr, Malanchuk Marina, Gayvoronska Inna and Sedikov Denys, 2019. Selection of criteria for key performance indicators by the matrix method. *International Journal of Mechanical Engineering & Technology (IJMET) - Scopus Indexed*. Volume:10, Issue:1, Pages:1303-1311.

Аннотация

Швец О. В.

Стимулирование региональной экономической активности населения: интегральное измерение

Оценка уровня развития функционирования рынка работы Украины предусматривает проведение комплексного анализа его основных показателей развития. Среди ключевых направлений исследования необходимо выделить анализ динамики основных показателей экономической активности, которая предусматривает оценивание фактического изменения уровней, выявление тенденций и закономерностей их развития и т.п.

Цель исследования - разработка теоретических и методологических принципов формирования и развития экономической активности населения регионов Украины, диагностика уровня ее стимулирование. Методологическая и теоретическая основа исследования - экономическая теория, научные разработки отечественных и зарубежных ученых в сфере развития регионального рынка труда, занятости населения и развития его экономической активности. При проведении исследование использовано: метод сравнения, статистико-экономический, абстрактно-логический, статистический, эмпирический и графический методы.

Определены первоочередные задачи национальной политики государства относительно стимулирования экономической активности населения, в частности через внедрение эффективной пенсионной реформы, которая обеспечивала бы

увеличение поступлений в бюджет страны и целевых фондов, вывод зарплаты из теневого сектора экономики, стимулирование экономически-активного населения за счет увеличения официальной заработной платы, повышение уровня занятости, а также развития рынка труда и т.п. Установлено, поддержка государства должен быть направлена на рост производительности занятости, повышение конкурентоспособности трудового потенциала и сокращение безработицы. Важного значения при этом приобретает комплексная оценка стимулирования экономической активности со стороны работников, работодателей и государства, чтобы ввести такую политику развития рынка работы, которая не противоречила бы потребностям всех участников этого процесса.

Исследованы групповые и интегральные индексы оценки стимулирования экономической активности населения в разрезе регионов Украины за 2014-2017 гг. По результатам выявлены, что в двух регионах наблюдается низкий уровень оценки стимулирования экономической активности, в частности в Черниговской и Запорожской областях. При этом высокий уровень этого показателя был отмечен в Житомирской, Винницкой, Ивано-Франковской и Ровенской областях. Обоснованы меры стимулирования экономической активности населения в зависимости от уровня интегрального индекса в разрезе регионов.

Ключевые слова: экономическая активность населения, занятость населения, стимулирование активности, индекс стимулирования экономической активности, рынок работы, уровень занятости.

Annotation

Shvets O. V.

Stimulating regional economic activity of the population: an integral dimension

Assessing the level of development of the functioning of the Ukrainian job market provides for a comprehensive analysis of its main development indicators. Among the key areas of research, it is necessary to single out an analysis of the dynamics of the main indicators of economic activity, which involves assessing the actual change in levels, identifying trends and patterns in their development, etc.

The purpose of the study is the development of theoretical and methodological principles for the formation and development of economic activity of the population of the regions of Ukraine, diagnostics of the level of its stimulation. The methodological and theoretical basis of the study is economic theory, scientific developments of domestic and foreign scientists in the development of the regional labor market, employment of the population and the development of its economic activity. When conducting the research, the following methods were used: comparison method, statistical-economic, abstract-logical, statistical, empirical and graphical methods.

The priorities of the state's national policy regarding the stimulation of the economic activity of the population, in particular through the introduction of an effective pension reform, which would ensure an increase in budget revenues and trust funds, the withdrawal of wages from the shadow sector of the economy, and stimulation of the economically active

population by increasing official wages, have been identified, increasing the level of employment, as well as the development of the labor market, etc. It has been established that state support should be aimed at increasing employment productivity, increasing the competitiveness of labor potential and reducing unemployment. At the same time, a comprehensive assessment of stimulating economic activity on the part of workers, employers and the state is gaining importance in order to introduce a policy for developing the job market that would not contradict the needs of all participants in this process.

The group and integral indices of assessing the stimulation of the economic activity of the population by the regions of Ukraine for 2014-2017 are studied. The results revealed that in two regions there is a low level of assessment of stimulation of economic activity, in particular in the Chernihiv and Zaporizhzhya regions. Moreover, a high level of this indicator was noted in Zhytomyr, Vinnitsa, Ivano-Frankivsk and Rivne regions. The measures of stimulating the economic activity of the population depending on the level of the integral index by regions are substantiated.

Key words: economic activity of the population, employment, stimulation of activity, index of stimulation of economic activity, job market, level of employment.

УДК 332.155:631.11:005.35

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-185-197

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

А. О. РЕВУЦЬКА, кандидат економічних наук

О. С. ФРОТЕР, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджено основні тенденції економічного розвитку аграрних формувань Черкаської області. Висвітлено сучасний стан та особливості їх функціонування. Виявлено основні чинники, що спонукають підприємства здійснювати соціально відповідальну діяльність. Проаналізовано вплив соціально відповідальних заходів на розвиток сільських територій. Здійснено пошук й наукове обґрунтування напрямів підвищення ефективності діяльності аграрних формувань на засадах соціальної відповідальності.

Ключові слова: економічна ефективність, аграрні формування, тенденції розвитку, соціальна відповідальність, соціальні програми, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Недостатня державна підтримка бюджетування розвитку сільськогосподарського виробництва, сільських територій, соціального захисту сільського населення спричинили значні соціально-економічні та виробничо-екологічні зрушення, переважно негативного характеру.

Об'єктивною реальністю сьогодення є низький рівень життя та доходів переважної більшості сільського населення, відсутність достатньої кількості робочих місць, несприятливі умови для розвитку підприємництва на селі, занепад сільської соціальної інфраструктури, що в сукупності сприяє відтоку населення, особливо молоді, до міст або за кордон.

Розв'язання окреслених проблем неможливе лише засобами законодавчого регулювання діяльності господарюючих суб'єктів. Потрібне усвідомлення керівництвом агробізнесових структур необхідності вибудовувати довгострокові взаємовигідні відносини з усіма зацікавленими сторонами. Зазначені обставини актуалізують дослідження у сфері формування системи соціальної відповідальності аграрних формувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глибоке вивчення загальних питань розвитку та функціонування аграрних формувань на принципах соціально орієнтованого управління, раціонального використання ресурсів, впровадження інновацій, збільшення інвестування та конкурентоспроможності висвітлено у наукових працях В. Андрійчука, М. Ігнатенка, Ю. Лузана, Ю. Лупенка, А. Колота, М. Конюхова, М. Кропивка, І. Крюкової, В. Кужеля, М. Маліка, О. Непочатенко, Ю. Нестерчук, П. Саблука, Л. Транченко, Г. Черевка.

Методика досліджень. Теоретичною і методичною основою дослідження виступають праці вітчизняних та зарубіжних науковців, законодавча база з питань регулювання діяльності суб'єктів аграрного бізнесу. У процесі дослідження використані такі наукові методи: класифікаційно-аналітичний, монографічний, абстрактно-логічний, статистико-економічний, порівняння та узагальнення.

Результати досліджень. Пошук дієвих заходів щодо подолання економічної нестабільності в Україні спонукає до нових наукових досліджень у сфері забезпечення стійкого розвитку аграрних підприємств у сучасних умовах.

В межах дослідження проведено оцінку рівня стійкості розвитку аграрних підприємств під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, а також реалізації механізму їх стійкого розвитку.

Зовнішні фактори розвитку системи соціальної відповідальності аграрного бізнесу – це сукупність умов соціальної активності підприємств, визначальним критерієм для яких є те, що окреме підприємство не має можливості самостійно впливати на них, а здатне лише їх враховувати при плануванні своєї діяльності. Крім того, зовнішні фактори доцільно розподіляти на ті, що формуються на місцевому рівні (фактори, що пов'язані з територією перебування), а також ті, що визначаються на державному рівні (фактори макрорівня)

Зовнішні фактори, що пов'язані з територією перебування, в свою чергу поділяються на економічні, географічні та соціокультурні фактори. До місцевих економічних факторів, що сприяють соціально відповідальному веденню аграрного бізнесу, відносяться: наявність необхідних ресурсів (трудових, сировинних, інформаційних) для виробництва сільськогосподарської продукції; ступінь інтегрованості аграрного формування у підприємницьке оточення (споживачі, постачальники, банківські установи, конкуренти, тощо); наявність інфраструктури. Географічні фактори здійснюють вплив на спосіб життя працівників підприємства, працездатність, особливості побуту. Соціокультурні фактори являють собою сукупність соціальних, демографічних, культурних та релігійних особливостей місцевої спільноти. До них відноситься: чисельність населення, його вікова структура, рівень освіти, національність, релігійні вподобання, етичні норми та традиції.

Будучи соціально відповідальним підприємство, з одного боку, реагує на вимоги держави, тим самим створюючи умови для забезпечення частини інтересів зацікавлених сторін на рівні держави, з іншого – забезпечує додаткові потреби груп впливу (за умови їх відповідності власним інтересам підприємства).

Загалом характеризуючи роль факторів соціальної відповідальності бізнесу, що визначаються державою, слід відмітити, що держава схильна приділяти увагу соціальним проблемам за двох умов: коли в країні спостерігається економічне зростання і водночас має місце відносна політична стабільність.

Досліджуючи внутрішні фактори розвитку соціальної відповідальності аграрного бізнесу, слід враховувати технічні, економічні та соціальні аспекти функціонування підприємства, які, з одного боку розглядаються як передумови для формування комплексу соціальних заходів, а з іншого – можуть виступати показниками оцінки соціальної активності. У якості

внутрішніх факторів соціальних процесів підприємства виступають такі особливості його функціонування [1, 2, 3]:

1. Технічні аспекти діяльності підприємства характеризують технологічні процеси й безпосередньо впливають на організацію сільськогосподарського виробництва, структуру та зміст трудових операцій. Зміна вказаних чинників впливає на соціальні процеси через зміну характеру праці, трудових функцій та навичок, кваліфікації, формування нових контактів між працівниками.

2. Економічні аспекти функціонування підприємства впливають на економічні результати та характеризують ефективність його діяльності. Від економічних показників залежить можливість фінансування різноманітних соціальних програм та проектів.

3. Соціальні аспекти діяльності підприємства пов'язані із взаємодією людей всередині колективу з метою досягнення цілей підприємства і визначаються наявністю закладів соціальної сфери підприємства та принципами їхньої діяльності.

В цілому можна зробити висновок, що вплив всіх факторів на розвиток системи соціальної відповідальності аграрного бізнесу носить інтегрований характер і неможливо розглядати зовнішні фактори без урахування внутрішніх. Підприємство як соціальна система є частиною регіону, у межах якого воно діє, і вирішення соціальних проблем окремого формування неможливе без урахування всього комплексу зовнішніх факторів, від яких у свою чергу залежать цілі, заходи, пріоритетні напрямки розвитку соціальної відповідальності підприємства.

На думку більшості вчених, основними чинниками, що змушують підприємства здійснювати соціально відповідальну діяльність, є наступні [4]:

- тиск з боку партнерів, які розглядають соціальну діяльність підприємства як індикатор стабільного корпоративного управління та істотний елемент у формуванні привабливого інвестиційного профілю підприємства;

- тиск з боку структур етичного інвестування, для яких стало звичною практикою при оцінюванні продуктивності підприємства досліджувати широкий спектр параметрів, пов'язаних з його програмами соціальної відповідальності;

- етичні проблеми стали важливим чинником для державних і приватних фінансових інститутів при ухваленні рішень про надання позики. Так, Всесвітній банк наполягає на тому, щоб потенційні позичальники

приділяли належну увагу питанням охорони навколишнього середовища і прав людини;

- тиск з боку клієнтів і потенційних торгових партнерів, які самі зацікавлені у тому, щоб їх комерційна діяльність відповідала завданням корпоративної соціальної відповідальності.

Таким чином, стимулююча чи стримуюча роль вищезазначених груп впливу визначається їх безпосереднім зв'язком з виробничо-господарською діяльністю підприємств, забезпеченню їх прибутковості та рентабельності, надання доступу до додаткових фінансових ресурсів.

Аграрна галузь Черкащини є найважливішим багатопрофільним сектором економіки, що підтверджує функціонування суб'єктів аграрного виробництва. Станом на 2018 р задіяно 2131 суб'єкт господарювання, з яких 17% сільськогосподарські товариства; 8% – приватні підприємства; 1,3% - виробничі кооперативи; 71,2% – фермерські господарства; 0,5% державні підприємства і 2% підприємства аграрної галузі інших форм господарювання (табл.1).

Табл. 1. Динаміка кількості підприємств Черкаської області за організаційно-правовими формами господарювання, які здійснювали сільськогосподарську діяльність у 2014-2018 рр., од.*

Вид суб'єктів господарювання	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2014 р., од.
Усього підприємств	1676	1689	2000	1904	2131	455
Господарські товариства	280	282	336	320	362	82
Приватні підприємства	144	144	166	156	170	26
Кооперативи	30	29	32	27	28	-2
Фермерські господарства	1146	1164	1394	1363	1517	371
Державні підприємства	13	10	12	10	11	-3
Підприємства інших форм господарювання	62	61	60	29	43	-19

*Джерело: сформовано автором за [5, 6]

Наразі, протягом досліджуваного періоду позитивним явищем є збільшення кількості фермерських господарств, оскільки останні є джерелом

формування і становлення середнього класу в сільській місцевості, посилення конкурентного середовища на аграрному ринку та пріоритетною організаційно-правовою формою для ведення органічного землеробства. Це свідчить про вплив сприятливих чинників на функціонування системи соціальної відповідальності цих підприємств, які зумовлюють розширення виробничо-господарської діяльності останніх через поживлення підприємницької активності в сільській місцевості, збільшення фінансових надходжень до зведених бюджетів сільських рад.

Формування соціальної відповідальності суб'єктів господарювання агросфери зумовлюється також їх розмірами, концентрацією виробництва та іншими показниками їх діяльності.

Із переліку сільськогосподарських підприємств частка дрібнотоварних з площею до 1000 га складає понад 85% від загальної їх кількості. Дрібнотоварність – одна із причин неефективного ведення сільськогосподарського виробництва. Дрібнотоварні підприємства не мають змоги застосовувати передові технології аграрного виробництва, здійснювати інвестиції в придбання нової техніки, залучати до трудової діяльності населення, а також неспроможні запроваджувати принципи соціально відповідального управління та виділяти кошти на соціальні програми.

У структурі валової продукції сільського господарства Черкаської області протягом 2014-2018 рр. переважає продукція рослинництва (64,1%), збільшившись за останніх 5 років на 7,7 в.п., що свідчить про її пріоритетний розвиток в регіоні (табл. 2).

Табл. 2. Динаміка обсягів виробництва валової продукції сільського господарства по галузях у 2014-2018 рр. (у постійних цінах 2010 р.)*

Рік	Всього	У тому числі			
		рослинництво		тваринництво	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
2014	14710,3	8745,9	59,5	5964,4	40,5
2015	14622,1	8855,7	60,6	5766,4	39,4
2016	14983,7	9171,3	61,2	5812,4	38,8
2017	13262,2	7548,5	56,9	5713,7	43,1
2018	16284,2	10435,4	64,1	5848,8	35,9
2018 у % до 2014	110,7	119,3	7,7	98,1	-11,4

*Джерело: сформовано автором за [5, 6]

Слід відмітити, що протягом досліджуваного періоду відбувається постійне коливання обсягів валової продукції, що виробляються сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області. Так, у 2018 р. відбулося збільшення обсягу валової продукції сільського господарства на 10,7% у порівнянні із аналогічним показником попереднього року.

Зміни у галузевій структурі аграрного виробництва Черкаської області слід розцінювати, як негативні – зменшується виробництво тваринницької продукції при збільшенні відповідного попиту. Це зумовлює зростання роздрібних на цін на важливі продовольчі товари – молоко- та м'ясопродукти. Крім того зменшується виробництво органічних добрив – незамінних для відновлення родючості земель сільськогосподарського призначення.

З метою забезпечення сталого розвитку тваринницької галузі в області було розроблено та затверджено ряд програм (у т.ч. соціальних), основним завданням яких є забезпечення рентабельного ведення тваринництва за рахунок нарощування обсягів виробництва тваринницької продукції та доведення їх до рівня, який би забезпечив мінімальні норми споживання населенням, впровадження перспективних ресурсозберігаючих технологій, забезпечення зростання рівня продуктивності тварин, зупинення скорочення чисельності худоби. Зокрема, у 2017 р. проведено матеріально-технічного переоснащення виробництва; продовження реконструкції та добудови молочного комплексу ТОВ «Кищенці» Маньківського району, потужністю 3200 голів корів (станом на 01.01.2017 р. утримується 900 корів), будівництво молочного комплексу у СТОВ «Перемога» Золотоніського району потужністю 600 корів; виведення на проектну потужність тваринницьких комплексів в селі Моринці Звенигородського району НВФ «Урожай», ТОВ «Дзензелівське» Маньківського району, свиноферми у ТОВ «Залевківське» Смілянського району.

Досліджуючи основні тенденції функціонування агроформувань Черкаської області, слід вказати на ряд позитивних зрушень, що відбулися в 2014-2018 рр. (табл. 3).

Спостерігається зростання показників ефективності виробництва продукції, зокрема, збільшення обсягу виробленої продукції, підвищення продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах, як в рослинницькій, так і в тваринницькій галузях, покращення показників рентабельності операційної діяльності аграрних підприємств на 7,7 в.п.

**Табл. 3. Основні показники функціонування сільського господарства
Черкаської області у 2014-2018 рр.***

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення, 2018 р. до 2014 р., %
Вироблено продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.), млн грн	14710,3	14622,1	14983,7	13262,2	16284,2	10,7
у розрахунку на 1 особу, тис. грн	11,7	11,7	12,1	10,8	13,4	14,5
у розрахунку на 100 га с.г. угідь, тис. грн	1013,8	1007,7	1032,6	914,0	1122,3	10,7
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах (у постійних цінах 2010р.), тис. грн	288,8	277,2	300,9	272,4	356,4	23,4
у т.ч. в рослинництві	253,0	234,2	255,1	209,3	305,4	20,7
в тваринництві	358,2	370,9	408,8	427,9	491,7	37,3
Рівень рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств, %	28,9	48,5	34,5	19,6	36,6	7,7 в.п.

*Джерело: сформовано автором за [5, 6]

Водночас корисний ефект таких зрушень є недостатнім, зважаючи на сучасні виклики функціонування та розвитку сільських територій, що не дозволяє сформувавши достатній ресурсний базис для здійснення аграрними формуваннями соціально відповідальних заходів.

Економічний потенціал розвитку соціальної відповідальності аграрного бізнесу відбиває в собі можливості реалізації проектів що акумулюють стратегічні інтереси, а значить і засоби їх учасників.

Реалізація соціальних програм та проектів у сфері соціальної відповідальності сприяє зміцненню репутації та іміджу аграрних підприємств, підвищенню їх інвестиційної привабливості, вирішення довгострокових стратегічних завдань, а також є підтвердженням і формою соціальної відповідальності аграрного бізнесу перед працівниками, споживачами, постачальниками, діловими партнерами і суспільством в

цілому. Ефективні соціальні програми впливають на підвищення капіталізації підприємства, зростання прибутку, зниження витрат при розширенні бізнесу [7].

Ключовими напрямками підвищення соціальної активності суб'єктів аграрного бізнесу є заключення соціальних угод (договорів) із зацікавленими сторонами; активна реалізація соціально орієнтованих програм для покращення ділової репутації та зміцнення конкурентних позицій на ринку; визнання і впровадження міжнародних стандартів соціальної відповідальності бізнесу, а також інтеграція їх у свою систему управління, починаючи із планування та розробки стратегії взаємодії із зацікавленими сторонами, створення партнерської мережі, в рамках якої зацікавлені сторони отримують широкі можливості для формування позитивного іміджу на регіональному та державному рівнях; створення інформаційного банку даних соціальних та екологічних ініціатив, в реалізації яких могли б взяти участь державні органи влади, громадські організації та підприємницькі структури; активне висвітлення у засобах масової інформації здійснених заходів із соціальної відповідальності для формування позитивного іміджу агроформування та зростання його інвестиційного та кредитного рейтингу.

Висновки. Підсумовуючи зазначене, можна відмітити основні тенденції притаманні аграрним підприємствам Черкаської області. Спостерігається зростання кількості сільськогосподарських підприємств. Найменш поширеними формами господарювання у Черкаській області за досліджуваній період є виробничі кооперативи та державні підприємства.

Протягом досліджуваного періоду простежується тенденція до збільшення обсягів валової продукції сільського господарства. Поступово зростає також в продуктивність праці працівників аграрних підприємств Черкаської області. Підтвердженням позитивних змін у сільськогосподарському виробництві Черкащини також виступає поступове зростання прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції та рівня сукупної рентабельності.

Переважає більшість агроформувань не усвідомлюють свою соціальну відповідальність, а також характеризуються відсутністю власної програми та соціально орієнтованого бюджету для реалізації відповідних заходів. Причиною цього є слабкий зв'язок між аграрним бізнесом та їх зацікавленими сторонами. З метою забезпечення конкурентних переваг аграрним підприємствам, орієнтованим на сталий розвиток, рекомендовано впровадження системи соціальної відповідальності.

В умовах сьогодення соціально відповідальними можуть бути здебільшого великі агроформування, які мають грошові кошти для здійснення внутрішніх і зовнішніх соціальних програм. Концепція соціальної відповідальності реалізується непослідовно і безсистемно. Процес становлення моделі соціальної відповідальності аграрного бізнесу відбувається значною мірою стихійно і має ряд особливостей. Так, соціальна політика більшості підприємств не є частиною їх бізнес-стратегії. Здебільшого вони здійснюють соціально відповідальну діяльність без планування соціальних заходів, при відсутності спеціальних підрозділів та осіб, відповідальних за цю діяльність. Форми і методи соціальної відповідальності підприємства визначаються особистими уподобаннями та інтересами керівників і власників.

Література

1. Дудкін О.В. Комплекс чинників соціального розвитку підприємства. *Економічний та соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: тези доп. VI міжнар. конф. мол. вч.* (м. Тернопіль 26-27 лютого 2009 р.) Тернопіль, 2009. Ч.1. С. 189-191.
2. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія, проблеми засвоєння. *Економіка України*. 2014. 3(628). С. 70–82.
3. Уочман П., Форстер М. Социальная ответственность бизнеса. *SPEPO. Социальная политика: Экспертиза, рекомендации, обзоры*. 2005. № 2. С. 39-49 URL:: http://spero.socpol.ru/docs/spero_no2_CSRoverview.pdf.
4. Грицина Л. А. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 10(1). С. 99-102.
5. Сільське господарство Черкащини 2018 р. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/source/arch/2019/present_sg_2018.pdf.
6. Сільське господарство України у 2018 р. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf/
7. Гнат'єва Т.М., Ніколюк О.В. Вплив соціальної відповідальності бізнесу на конкурентоздатність підприємств аграрного сектору. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. №4(76). С.151-158.

References

1. Dudkin, O.V.(2009), Complex factors of social development of the enterprise. «*Economic and Social Development of Ukraine in the 21st Century: National Identity and Trends of Globalization*»: theses 6th international. conf. (Ternopil, February 26-27, 2009). Part.1., pp. 189-191 (in Ukrainian).
2. Kolot, A. M. (2014), Corporate social responsibility: modern philosophy, problems of assimilation. *Ekonomika Ukrainy*, no. 3(628), pp. 70-82 (in Ukrainian).
3. Uochman, P., Forster, M. (2005), Social responsibility of business. *SPERO. Social policy: Expertise, recommendations, reviews*. no. 2, pp. 39-49. Accessed at: http://spero.socpol.ru/docs/spero_no_2_CSRoverview.pdf. (in Rus.).
4. Hrytsyna, L. A. (2016), Corporate social responsibility of enterprises: foreign and domestic experience. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*. no.10 (1). pp. 99-102 (in Ukrainian).
5. Agriculture of Cherkassy region 2018. Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/source/arch/2019/present_sg_2018.pdf (in Ukrainian).
6. Agriculture of Ukraine in 2018 Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf (in Ukrainian).
7. Hnatieva, T.M., Nikoliuk, O.V. (2014), The impact of corporate social responsibility on the competitiveness of agricultural enterprises. *Bulletin of Chernihiv State Technological University*. no 4 (76). pp.151-158 (in Ukrainian).

Аннотация

Ревуцкая А. А., Фротер О. С.

Эффективность функционирования аграрных формирований как источник их социальной ответственности

На сегодня экономической базой обеспечения жизнедеятельности сельского населения и развития сельских территорий есть и в дальнейшем будет оставаться агропромышленное производство. Субъекты аграрного бизнеса обладают довольно значительным экономическим потенциалом, который участвует в формировании и функционировании их социальной ответственности. Поэтому, в условиях дефицита государственного бюджета и жесткой экономии государственных средств, обязанностью агроформирований является помощь государству в решении

экономических, социальных и экологических проблем общества.

Целью исследования является выявление основных факторов, побуждающих аграрные формирования осуществлять социально ответственную деятельность, и оценка эффективности их влияния на социально-экономическое развитие сельских территорий.

Теоретической и методической основой исследования выступают труды отечественных и зарубежных ученых, законодательная база по вопросам регулирования деятельности субъектов аграрного бизнеса. В процессе исследования использованы следующие научные методы: аналитический, монографический, абстрактно-логический, статистико-экономический, сравнения и обобщения.

Установлено, что в настоящее время социально ответственными могут быть в основном крупные агроформирования, которые имеют денежные средства для осуществления внутренних и внешних социальных программ. Реализация концепции социальной ответственности происходит непоследовательно и бессистемно. Процесс становления украинской модели социальной ответственности аграрного бизнеса является неконтролируемым и имеет ряд особенностей. Социальная политика большинства аграрных предприятий не является частью их бизнес-стратегии. В основном они осуществляют социально ответственную деятельность без планирования социальных мероприятий, при отсутствии специальных подразделений и лиц, ответственных за эту деятельность. Методы и формы проявления социальной ответственности определяются личными предпочтениями и интересами руководителей и владельцев субъектов аграрного бизнеса.

На современном этапе развития украинской экономики социальную ответственность следует рассматривать как самостоятельную деятельность предприятий. Одной из внешних форм ее реализации являются социальные договоры (соглашения), заключенные между крупными предприятиями, гражданскими институтами, органами государственного управления национального, регионального и местного уровней. Согласно социальным соглашениям агроформирования платят в местные бюджеты средства на развитие сельских территорий. Это значительные дополнительные поступления в местные бюджеты. Эти средства местные общины направляют на решение наиболее важных социально-экономических проблем сельской местности (реконструкция и поддержка объектов социальной инфраструктуры, жилищного фонда, строительство и ремонт дорог и т.д.).

Сельскохозяйственное производство является основой социально-экономического развития сельских территорий, поэтому нужно активизировать меры по государственной поддержке аграрной отрасли и совершенствовать нормативно-правовую базу, которая обеспечит повышение эффективности функционирования аграрных предприятий и стали развитие сельских территорий.

Ключевые слова: экономическая эффективность, аграрные формирования, сельские территории, социальная ответственность, социальные программы, устойчивое развитие.

Annotation

Revutskaya A., Froter O.

Efficiency of functioning of agrarian formations as a source of their social responsibility

The agricultural base of rural life and rural development is now and will continue to be agro-industrial production. Subjects of agrarian business have quite significant economic potential which participates in the formation and functioning of their social responsibility. Therefore, in the conditions of a deficit of the state budget and austerity of state funds, the responsibility of agribusiness is to assist the state in solving the economic, social and environmental problems of society.

The study aims to identify the main factors which prompts agricultural formations to carry out socially responsible activities and an assessment of the effectiveness of their impact on the socio-economic development of rural areas.

The theoretical and methodological basis of the research are the works of domestic and foreign scientists legal framework for regulation of agricultural business. In the process of research, the following scientific methods have been used: classification-analytical, monographic, abstract-logical, statistical-economic, comparison and generalization.

It has been established that for the most part, large agro forming can be socially responsible who have the money to implement internal and external social programs. Implementation of the concept of social responsibility is inconsistent and unsystematic. The process of establishing a Ukrainian model of social responsibility for agrarian business is uncontrolled and has a number of peculiarities. The social policy of most agrarian enterprises is not part of their business strategy. For the most part, they carry out socially responsible activities without planning social measures, in the absence of special units and persons responsible for this activity. The methods and forms of expression of social responsibility are determined by personal preferences and interests of managers and owners of subjects of agrarian business.

At the current stage of development of the Ukrainian economy, social responsibility should be considered as an independent activity of enterprises. One of the external forms of its implementation are social contracts (agreements), concluded between large enterprises, civil institutes, state administration bodies at national, regional and local levels. According to social agreements agricultural enterprises pay local budgets funds for rural development. These are significant additional revenues to local budgets. These funds are directed at local communities address the most important social and economic problems of rural areas (reconstruction and support of social infrastructure objects, housing stock, construction and repair of roads, etc.).

Agricultural production is the basis of socio-economic development of rural areas therefore, it is necessary to intensify measures on state support to the agrarian sector and to improve the regulatory framework , which will increase the efficiency of functioning of agrarian enterprises and sustainable development of rural areas.

Key words: *economic efficiency, agrarian formation, rural territories, social responsibility, social programs, sustainable development.*

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ РЕГІОНУ

С. О. МАШКАНЦЕВА, кандидат економічних наук
Національний університет «Одеська морська академія»

У статті вивчено визначення дефініції «мультимодальні перевезення»; розглянуто необхідність формування системи мультимодальних перевезень в транспортній галузі регіону. Запропоновано трактувати мультимодальні перевезення регіону як перевезення продукту різними видами транспорту та іншими учасниками перевізного процесу, що взаємодіють між собою, а також виконують свою частину роботи в межах договірних відносин та за наявності єдиного органу керування на певній території.

Ключові слова: мультимодальні перевезення; комбіновані перевезення; інтермодальні перевезення; регіон; управління; транспортна галузь.

Постановка проблеми. Транспортна сфера України є важливою умовою для функціонування інших галузей національної економіки. Європейський досвід розвитку транспортної системи показує, що визначальним напрямом мінімізації витрат та об'єднання учасників процесу доставки вантажів є організація мультимодальних перевезень. Формування системи мультимодальних перевезень забезпечує організаційно-технологічну взаємодію різних видів транспорту, координацію та синхронізацію процесів транспортно-логістичного обслуговування, встановлення партнерських відносин між усіма учасниками ланцюга доставки вантажів на вигідних умовах. Державна підтримка мультимодальних перевезень та розбудови об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури незначна, а наявні обмеження ринку залізничних контейнерних перевезень та відсутній інвестиційно сприятливий клімат гальмують їхній розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мультимодальні перевезення являть собою комплексну послугу з перевезення одного й того ж вантажу різними видами транспорту. Це обумовлюється географічним місцем розташування кінцевого пункту призначення, вибором найкоротшого шляху доставки, а також нестандартними розмірами вантажів та їх специфікою. Отже, система мультимодальних перевезень орієнтована, в основному, на міжрегіональні взаємовідносини її учасників, тому в умовах сьогодення

дослідження цих питань саме на регіональному рівні є актуальним.

Питання організації змішаних перевезень та взаємодії видів транспорту при перевезенні вантажів вивчали М. Постан, С. Резер, Н. Правдин, Г. Левіков, В. Тарабанько, Л. Савченко та інші. Наукові праці зарубіжних і вітчизняних економістів С. Милославської, К. Плужникова, В. Караваєва, Є. Лімонова, І. Ташбаєва, Н. Троїцької, А. Чубукова, М. Шилімова присвячені проблемам використання транзитного потенціалу України та організації інтер- і мультимодальних перевезень вантажів. Водночас, незважаючи на велику кількість досліджень та концептуальних підходів до визначення дефініції «мультимодальні перевезення» виникає необхідність вивчення цієї економічної категорії в регіональному ракурсі.

Методика досліджень. У процесі дослідження застосовано методи порівняння, аналізу, теоретичного та логічного узагальнення. Методологічною основою став діалектичний метод дослідження.

Результати досліджень. Транспортний процес при мультимодальних перевезеннях складається з декількох послідовних етапів доставки та перевантаження вантажу з одного виду транспорту на інший зі включенням їх до загальної системи транспортування. Науковим базисом виникнення поняття «мультимодальні перевезення» стала ідея збільшення вантажних одиниць і перевезення вантажу з використанням різних видів транспорту в США. В зовнішньоекономічній діяльності підприємств мультимодальними називаються перевезення з використанням декількох видів транспорту, що виконуються під відповідальністю одного перевізника за єдиним транспортним документом та за єдиною наскрізною ставкою [1].

Термін «мультимодальні перевезення» трактується в низці офіційних документів ООН. Зокрема, Європейської економічної комісії (ЄЕК), Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Європейської конференції міністрів транспорту (ЄКМТ), Організації співробітництва залізниць (ОСЗ), інших міжнародних організацій. Відповідні поняття використовуються у міжнародних конвенціях, у нормативних правових актах ряду країн. Дослідницькі організації та транспортні компанії приводять їх у власних словниках транспортних термінів, розміщених на відповідних інтернет-сайтах. Так, в Конвенції ООН «Про міжнародні змішані перевезення вантажів» визначено ознаки, які відповідають поняттю «мультимодальні перевезення», а саме:

- перевезення має бути міжнародним;
- в процесі перевезення має бути задіяне не менше ніж два види

транспорту;

- доставка вантажу організована оператором перевезення або особою, що діє від його імені;

- оператор перевезення у договорі перевезення між ним та замовником, виступає як рівноправна сторона договірних відносин, а не як агент, або виконує свої функції від імені вантажовідправника, або вантажовласників, що приймають участь в перевізному процесі;

- оператор перевезення приймає на себе відповідальність за виконання договору перевезення;

- документ, який надається оператором перевезення, покриває весь шлях руху вантажопотоку від вантажовідправника до вантажоодержувача;

- відповідальність оператора за вантаж охоплює період часу з моменту прийняття їм вантажу під своє ведення до моменту його передачі вантажоодержувачу [2].

В документі Європейської економічної комісії з питань торгівлі і розвитку зазначено, що міжнародне мультимодальне перевезення являє собою перевезення товарів мінімум двома видами транспорту на основі мультимодального транспортного контракту з місця відправки товарів з однієї країни, в якому їх збирає мультимодальний транспортний оператор, до місця призначення вантажу в іншій країні [3].

В свої працях О.Є. Соколова визначає мультимодальні перевезення як інтегровану та взаємозв'язану транспортну систему, завданням якої є прискорення, здешевлення та спрощення технологічних процедур упродовж повного ланцюга доставки «від дверей до дверей» за умов організаційно-технологічної взаємодії всіх ланок перевізного процесу [4, с.27].

Вікіпедія трактує мультимодальні перевезення як транспортування вантажів за одним договором, але виконане щонайменше двома видами транспорту. Перевізник несе відповідальність за все перевезення, навіть якщо це транспортування виконується різними видами транспорту [5, с.43].

Л.Б. Миротин ототожнює мультимодальні, комбіновані та інтермодальні перевезення вантажів та вважає, що, якщо при перевезеннях хоча б два види транспорту є міжнародними, то таке перевезення є мультимодальним (змішаним) [6, с.116].

Комбіновані та інтермодальні перевезення характеризують перевізний процес залежно від технологічних операцій, що виконуються з вантажем або з транспортним засобом. Проте, саме наявність оператора мультимодального перевезення, який несе відповідальність за вантаж та можливі ризики,

пов'язані з доставкою на усьому шляху пересування незалежно від кількості видів транспорту, що приймають участь у процесі доставки при оформленні єдиного транспортного документу, є головною відмінною рисою від усіх інших споріднених концепцій транспортування. Комбіноване перевезення – це перевезення, при якому притаманні всі інтермодальні і мультимодальні ознаки. Інтермодальні перевезення – це окремий випадок мультимодального перевезення, яке являє собою послідовне перевезення вантажів двома або більш видами транспорту в одній і тій же вантажній одиниці або автотранспортному засобі без перевантаження самого вантажу при зміні транспорту [7, 8].

Понятійно-категоріальний апарат системи мультимодальних перевезень потребує уточнення. По-перше, у національному законодавстві і галузевій літературі різних країн історично складалася власна термінологія, що відноситься до перевезень вантажів за участю декількох видів транспорту. Вона відповідає національній практиці, відображає особливості розвитку національних транспортних систем і має, у багатьох випадках, галузеву (стосовно окремих видів транспорту) спрямованість. По-друге, наявність двох моделей інтермодальних перевезень (ОМ і КМ), сутність яких впливає на відповідний понятійний апарат. Ми вважаємо, що дефініція «мультимодальні перевезення» трактується як перевезення вантажу, що одночасно виконується двома або більше видами транспорту, організовано одним оператором, який бере на себе відповідальність доставки вантажу «від дверей до дверей» на підставі єдиного договору як на міждержавному, так і на регіональному рівнях. Отже, важливим є територія, на яку поширюється дія системи мультимодальних перевезень.

Регіональні особливості (економіко-географічне положення, ґрунтово-кліматичні умови, природні ресурси; спеціалізація та концентрація виробництва продукції; рівень розвитку господарських взаємозв'язків з іншими територіями) прямо впливають на визначення цього поняття. Світовий досвід показує, що налагоджена система мультимодальних перевезень сприяє значному соціально-економічному розвитку на регіональному рівні [9, 10]. Транспортна система забезпечує інтенсивний обмін товарами та послугами між окремими територіями, які беруть участь в цьому. Розширення територіального поділу праці, його удосконалення і виникнення нових, більш ефективних форм значно залежить від рівня розвитку транспортної сфери на регіональному рівні. Мультимодальна система перевезення вантажів заснована на внутрішній інтеграції різних

видів транспорту та інших учасників перевізного процесу, що взаємодіють між собою, а також виконують свою частину роботи в межах договірних відносин та за наявності єдиного органу керування на певній території.

Система мультимодальних перевезень регіону налічує безліч проблем, які вирішуються за допомогою заходів, які направлені на: розвиток портових складських і вантажоперевалочних потужностей; створення мережі логістичних центрів, які будуть пропонувати різні міжнародні логістичні послуги, що послугують підвищенню ефективності ланцюгів поставок; забезпечення інформаційної автоматизації транспортного процесу та розвиток електронного документообігу; пошук нових та вдосконалення старих маршрутів доставки вантажів. Це дозволить розробити стратегічні засади розвитку транспортної системи, покращити якість транспортних послуг, а також дасть змогу отримати синергетичний ефект від ефективного поєднання потенційних можливостей усіх видів транспорту на основі партнерсько-конкурентних засад під час здійснення перевезень на регіональному рівні.

Висновки. Таким чином, формування мультимодальних перевезень є ефективним напрямом оптимізації перевізного процесу та створення конкурентоспроможного регіонального ринку транспортно-логістичних послуг. Розвиток мультимодальної системи перевезення вантажів є комплексним вирішенням фінансово-економічних проблем регіону; забезпечує координацію та організаційно-технологічну взаємодію всіх ланок ланцюга доставки вантажів; сприяє комплексному розвитку інфраструктури та ресурсів різних видів транспорту.

Організація мультимодальних перевезень єдиним оператором за єдиним транспортним документом та наскрізною ставкою фрахту сприятиме підвищенню якості транспортно-логістичного обслуговування, забезпечить високий рівень надійності та безпеки міжнародних ланцюгів доставки вантажів. Наступним етапом дослідження є розробка механізму управління мультимодальними перевезеннями регіону, а також моделей взаємодії її підсистем.

Література

1. Вікіпедія – Вільна енциклопедія URL: <http://uk.wikipedia.org>.
2. Комбіновані системи перевезень вантажів. Їх переваги та недоліки. URL: <http://studopedia.org/14-50364.html>.
3. Конвенція Організації Об'єдинених Націй о международных смешанных перевозках грузов. URL: <http://ci.uz.gov.ua/org/un/conv80comb>

4. Миротин Л. Б. Основы логистики : учеб. М.: Академия, 2013. 190 с.
5. Плужников К. И., Чунтомова Ю. А. Транспортное экспедирование учебник. М.: Транслит, 2006. 528 с.
6. Соколова О.Є. Концептуальні засади формування мультимодальної системи перевезення вантажів // Наукоємні технології. 2014. № 1. С. 114-118.
7. Терминология комбинированных перевозок. United Nations. New York and Geneva, 2001. 69 с. URL: <http://www.internationaltransportforum>.
8. Лагодієнко В.В. Логістика по-японськи: підвищення ефективності діяльності підприємств / В.В. Лагодієнко, О.В. Корнієцький // Культура народів Причорномор'я.- 2014.- №275.- С. 207-210.
9. Мудрак Р.П., Лагодієнко В.В., Лагодієнко Н.В. Вплив сукупних витрат на обсяги національного виробництва / Економічний часопис – XXI. - Scopus Indexed. -2018, - №172(7-8), -С. 44-50.
10. Sergii Lekar, Dmytro Shumeiko, Volodymyr Lagodiienko and Valerii Nemchenko, Construction of Bayesian Networks in Public Administration of the Economy. International Journal of Civil Engineering and Technology, 10(04), 2019, pp. 1379-1384.

References

1. Wikipedia - The free encyclopedia URL: <http://en.wikipedia.org>.
2. Combined cargo transportation systems. Their advantages and disadvantages. URL: <http://studopedia.org/14-50364.html>.
3. United Nations Convention on International Mixed Carriage of Goods. URL: <http://ci.uz.gov.ua/org/un/conv80comb>
4. LI Mirotin, Fundamentals of Logistics: Textbook. М .: Academy, 2013. 190 p.
5. Pluzhnikov KI, Chuntomova Yu. A. Transport forwarding textbook. М .: Translit, 2006. 528 p.
6. Sokolova OE Conceptual bases of formation of multimodal cargo transportation system // Science-intensive technologies. 2014. No. 1. P. 114-118.
7. Terminology of combined transport. United Nations. New York and Geneva, 2001. 69 p. URL: <http://www.internationaltransportforum>.
8. VV Lagodienko Logistics in Japanese: Increasing the Efficiency of Enterprise Activities / V.V. Lagodienko, OV Korniets'kyi // Culture of the Black Sea peoples.- 2014.- №275.- P. 207-210.
9. Mudrak RP, Lagodienko VV, Lagodienko NV The Impact of Aggregate Expenditure on Domestic Production / Economic Journal - XXI. - Scopus Indexed. 2010, - № 172 (7-8), -С. 44-50.

10.Sergii Lekar, Dmytro Shumeiko, Volodymyr Lagodiienko and Valerii Nemchenko, Construction of Bayesian Networks in Public Administration of the Economy. International Journal of Civil Engineering and Technology, 10(04), 2019, pp. 1379-1384.

Аннотация

Маишканцева С. А.

Понятийно-категориальный аппарат исследования системы мультимодальных перевозок региона.

Одной из современных логистических концепций транспортировки грузов является мультимодальные перевозки, обеспечивающие организационно-технологическое взаимодействие различных видов транспорта, координацию и синхронизацию процессов транспортно-логистического обслуживания, а также партнерские отношения между всеми участниками цепи доставки грузов «от двери до двери» на выгодных условиях. Преимуществом такого способа доставки является наличие единого оператора, который на основе единого транспортного документа и единой ставки фрахта несет полную ответственность за организацию и осуществление перевозочного процесса, решая при этом задачи по подбору и выбора оптимальных схем транспортировки по минимальным затратам.

Целью статьи является изучение и оценка научных взглядов относительно теоретических аспектов определения экономической категории «мультимодальные перевозки региона». Для достижения поставленной цели необходимо выполнить следующие задачи: изучить понятие «мультимодальные перевозки»; рассмотреть влияние региональных особенностей на функционирование системы мультимодальных перевозок; представить авторский формат определения понятия «мультимодальные перевозки региона».

В процессе исследования применены методы сравнения, анализа, теоретического и логического обобщения. Методологической основой стал диалектический метод исследования.

В статье изучено определения дефиниции «мультимодальные перевозки»; рассмотрена необходимость формирования системы мультимодальных перевозок в транспортной отрасли региона. Предложено рассматривать мультимодальные перевозки региона как перевозка продукта различными видами транспорта и другими участниками перевозочного процесса, взаимодействующих между собой, а также выполняют свою часть работы в рамках договорных отношений и при наличии единого органа управления на определенной территории.

Ключевые слова: *мультимодальные перевозки; комбинированные перевозки; интермодальные перевозки; регион; управления; транспортная отрасль.*

Annotation

Mashkantseva S.

Conceptual and categorical apparatus for the study of the system of multimodal transportation in the region.

One of the modern logistic concepts of cargo transportation is multimodal transportation, providing organizational and technological interaction of different types of transport, coordination and synchronization of processes of transport and logistics services, as well as partnership relations between all participants of the door-to-door delivery chain. The advantage of this method of delivery is the presence of a single operator, who, on the basis of a single transport document and a single freight rate, is fully responsible for the organization and implementation of the transport process, while solving the problem of selecting and selecting the optimal transportation schemes at the lowest cost.

The purpose of the article is to study and evaluate scientific views on the theoretical aspects of determining the economic category of "multimodal transportation of the region". To achieve this goal it is necessary to perform the following tasks: to study the concept of "multimodal transportation"; to consider the influence of regional peculiarities on the functioning of the multimodal transportation system; present the author's format for defining the concept of multimodal transport in the region.

In the process of research, the methods of comparison, analysis, theoretical and logical generalization are applied. Methodological basis was become by the dialectical method of research.

The definition of "multimodal transportation" is studied in the article; the necessity of forming a system of multimodal transportations in the transport industry of the region is considered. It is proposed to interpret multimodal transportations in the region as transportations of the product by different modes of transport and other participants in the transport process, interacting with each other, as well as performing their part of the work within the framework of contractual relations and in the presence of a single governing body in a certain territory.

Key words: *multimodal transportation; combined transportation; intermodal transportation; region; management; transport industry.*

ІНФОРМАЦІЯ

ДЛЯ АВТОРІВ ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА

Періодичність видання – два ризи на рік

ВИМОГИ ДО НАУКОВИХ СТАТЕЙ

1. Стаття готується українською, російською або англійською мовою обсягом 8 – 12 повних сторінок **основного тексту**.

2. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження, новизну та обґрунтування наукових висновків відповідно до мети статті (поставленого завдання) і відповідати тематичному напрямку.

3. Для публікації статті у збірнику необхідно надіслати на e-mail редакції журналу **sbornik-unaus@ukr.net** в окремих файлах інформацію:

а) авторську довідку мовою, якою подається стаття;

б) текст статті;

в) рецензія на статтю (див. пункт 7).

4. Оформлення статті: формат аркуша А4 (210 × 297 мм.), розташування лише книжкове, верхній, нижній, лівий і правий береги – 20 мм. Файл зі статтею подається без нумерації сторінок. **Всі текстові матеріали (в т.ч. таблиці та рисунки) набираються однією гарнітурою «Times New Roman», розмір шрифту 14 пунктів**, відстань між рядками – полуторний інтервал; абзацний відступ – 1,2. Графічний матеріал слід виконувати в доступних для подальшого редагування програмах: таблиці – у редакторі Microsoft Word; діаграми – у редакторі Microsoft Excel; Файл статті повинен бути набраний і повністю сформатований у редакторі Microsoft Word 97 або вище, назва файлу повинна містити прізвище автора або авторів (наприклад Іванов.doc).

5. Анотація мовою, якою написана стаття подається до 5 стрічок. Розширена анотація російською і англійською мовами повинна бути складена відповідно до вимог міжнародних наукометричних баз (**містити не менше 1800 символів**); **Переклад має бути професійним без використання інтернет перекладачів, в іншому випадку стаття буде повернута.**

6. Структура статті: УДК, назва статті, ПІБ авторів, науковий ступінь, назва установи, анотація українською мовою, ключові слова. Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика досліджень. Результати досліджень. Висновки. Література (згідно вимог ДСТУ 8302 2015). References (згідно міжнародних вимог). Анотація і Annotation.

7. Автор повинен разом із статтею представити наукову рецензію кандидата або доктора наук, які мають статті, що входять до наукомнтичної бази Scopus. Підпис рецензента має бути завірений печаткою установи.

8. Після прийняття статті до публікації автор безстроково передає невиключні автрські права на цю статтю. Всі виняткові права залишаються у авторів.

Прокопчук Ігор Васильович,

*к. с.-г. н., доцент, технічний секретар Збірника наукових праць
Уманського національного університету садівництва*

e-mail: sbornik-unaus@ukr.net

<http://journal.udau.edu.ua/ua/index.html>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Збірник наукових праць УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА

Засновано в 1926 році

Випуск 95

Частина 2
Економічні науки

Повні тексти статей, у форматі pdf доступні на сайтах:

<http://journal.udau.edu.ua/ua/index.html>

<http://eLIBRARY.RU>

<https://journals.indexcopernicus.com>

Google Scholar

Підписано до друку 19.02.2019 р.

Формат 60x84 1/16.

Папір офсетний. Умов.-друк. арк. 10,91.

Наклад 300 прим.

Замовлення № 107

Надруковано: Редакційно-видавничий відділ
Уманський національний університет садівництва
Свідоцтво ДК № 2499 від 18.05.2006 р.
вул. Інститутська 1, м. Умань, Черкаська обл., 20305